

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

RYHMÄ RAAPPANAN TIEDUSTELUN KUVA ILOMANTSIN TAISTELUIHIN 1944 OSALLISTUNEISTA NEUVOSTOJOUKOISTA. ERI TIEDUSTELULAJIEN TEHOK- KUUS JA LUOTETTAVUUS

Pro Gradu

Kadettialikersantti
Ville Vaittinen

89. Kadettikurssi
Maavoimalinja

Helmikuu 2006

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi 89. Kadettikurssi	Linja Maavoimalinja
Tekijä Kadettialikersantti Ville Vaittinen	
Tutkielman nimi RYHMÄ RAAPPANAN TIEDUSTELUN KUVA ILOMANTSIN TAISTELUIHIN 1944 OSALLISTUNEISTA NEUVOSTOJOUKOISTA. ERI TIEDUSTELULAJIEN TEHOKKUUS JA LUOTETTAVUUS	
Oppiaine johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MpKK:n kirjasto)
Aika Helmikuu 2006	Tekstisivuja 77 Liitesivuja 6

TIIVISTELMÄ

Työn aiheena on selvittää Ryhmä Raappanan tiedustelun kuvaa Ilomantsin taisteluihin 1944 osallistuneista neuvostojoukoista ja kuinka realistinen tämä kuva oli. Tämän lisäksi on tarkoitus selvittää Ilomantsin taisteluissa käytettyjä tiedustelumenetelmiä ja eri tiedustelulajien tehokkuutta ja luotettavuutta.

Päätutkimusongelma on, millaisen kuvan Ryhmä Raappanan tiedustelu sai Ilomantsin taisteluiden aikana neuvostojoukoista? Alatutkimusongelmia ovat, millaiset olivat tiedustelumenetelmät jatkosodan aikana ja kuinka niitä käytettiin Ilomantsin taisteluissa? Kuinka tehokasta ja luotettavaa eri tiedustelulajien toiminta oli taisteluiden aikana? Ja kuinka realistinen tiedustelun kuva oli? Tutkimusongelmani selvittämiseen käytän Ryhmä Raappanan esikunnan näkökulmaa.

Tutkimus perustuu sekä primääri- että sekundäärilähteisiin. Lähdemateriaalina on yleistieoksena Antti Juutilaisen teosta Ilomantsi - lopultakin voitto, mutta sitä käytetään vain tukevana lähteenä. Päälähdemateriaali tulee kuitenkin Sota-arkistosta. Muut lähteet käsittelevät lähinnä tiedustelumenetelmiä, tiedustelun suorittamista yleisesti jatkosodan aikana ja Päämajan suorittamaa tiedustelua Ilomantsin taisteluihin liittyen.

Tutkimusmenetelmänä käytetään asiakirjatutkimusta. Tapahtumista on kuusikymmentä vuotta ja paikalla olleet henkilöt eivät ole elossa tai he ovat erittäin vanhoja. Näin heidän haastattelunsa ei ollut mahdollista. Asiakirjatutkimusta voi pitää parhaana tutkimusmenetelmänä, koska

suuri osa tiedoista on löydettävissä asiakirjoista. Näin myös pääsee tiedon alkulähteelle, koska suuri osa tiedoista on kirjoitettu muistiin tapahtumahetkellä.

Tutkimuksen tärkeimpinä tuloksina oli koota Ilomantsin taisteluiden tiedustelutiedot yhteen tutkielmaan. Näin selvittää alueella käytettyjä eri tiedustelulajeja ja niiden käyttöä. Samoin selvittää eri tiedustelumenetelmien tehokkuus ja luotettavuus. Näistä selvittää Ryhmä Raappanan viholliskuva ja sen oikeellisuus.

Tutkielmani johtopäätöksinä on, että tiedustelun aktiivista lisääntyi taisteluiden aikana. Ryhmä Raappanan hyökkäys alkoi heikoilla tiedustelutiedoilla, tästä johtuen tiedustelua käskettiin tehostaa. Tiedustelu parani näiden käskyjen jälkeen ja taisteluiden loppuvaiheessa tiedustelu-tehtävät olivat selkeitä taistelevilla joukoilla. Tästä johtuen myös tiedustelutiedot lisääntyivät. Ryhmä Raappanan viholliskuva selkeytyi taisteluiden kuluessa ja taisteluiden loppuvaiheessa se oli varsin realistinen. Yleisesti tiedustelun taso oli kohtuullinen, kuitenkin parantuen taisteluiden edetessä.

AVAINSANAT

Ilomantsi, Raappana, tiedustelu, tiedustelumenetelmät, viholliskuva

RYHMÄ RAAPPANAN TIEDUSTELUN KUVA ILOMANTSIN TAISTELUIHIN 1944 OSALLISTUNEISTA NEUVOSTOJOUKOISTA. ERI TIEDUSTELULAJIEN TEHOK- KUUS JA LUOTETTAVUUS

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tausta ja aiemmat tutkimukset	1
1.2 Tutkielman näkökulma	2
1.3 Tutkimusongelmat, hypoteesit ja tutkielman tavoitteet	3
1.4 Tutkimusaiheen rajaus	4
1.5 Tiivistelmä lähdemateriaalista	4
2. TIEDUSTELUMENETELMÄT JA TIEDUSTELUTIEDOT VIHOLLISESTA ENNEN ILOMANTSIN TAISTELUA	5
2.1 Tiedustelumenetelmät	5
2.1.1 Liikkuva maatiedustelu	8
2.1.2 Maatähystys	9
2.1.3 Ilmatiedustelu	11
2.1.4 Radiotiedustelu	12
2.1.5 Sotavankien ja yliloikkarien kuulustelu	12
2.2 Tiedustelu eri taistelutilanteissa	15
2.3 Tiedustelun kehitys jatkosodan aikana ennen Ilomantsin taisteluja	17
2.4 Tiedustelutiedot vihollisesta ennen taistelua	20
3. RYHMÄ RAAPPANAN TIETOJEN HANKINTA	24
3.1 Vetäytymisvaihe	24
3.2 Hyökkäysvaihe	31
3.3 Puolustukseen ryhtyminen ja mottien tuhoamisvaihe	47
3.4 Mottien purkautumisen jälkeinen vaihe	57
4. ERI TIEDUSTELULAJIEN TEHOKKUUS JA LUOTETTAVUUS	67
4.1 Liikkuva maatiedustelu	67
4.2 Maatähystys	68
4.3 Ilmatiedustelu	69
4.4 Radiotiedustelu	70
4.5 Sotavankien ja yliloikkarien kuulustelu	70

5. YHDISTELMÄ	73
VIITTEET	78
LÄHTEET	89
LIITTEET	92

RYHMÄ RAAPPANAN TIEDUSTELUN KUVA ILOMANTSIN TAISTELUIHIN 1944 OSALLISTUNEISTA NEUVOSTOJOUKOISTA. ERI TIEDUSTELULAJIEN TE-HOKKUUS JA LUOTETTAVUUS

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta ja aiemmat tutkimukset

Vuoden 1944 kesäkuussa Neuvostoliiton aloitettua suurhyökkäyksen käytiin suurtaisteluja melkein koko rintaman pituudelta. Suomalaisten saatua torjuttua Leningradin Rintaman hyökkäykset niin Talin – Ihantalan, Vuosalmen ja Viipurinlahden alueilla, Neuvostoliiton katseet kiinnittyivät sen jälkeen pohjoisemmaksi. Karjalan Rintama hyökkäsi Laatokan pohjoispuolella, jossa se saatiin pysäytettyä U-aseman taisteluissa ja taistelut siirtyivät yhä pohjoisemmaksi Ilomantsiin. Ilomantsista avautuivat hyvät yhteydet sisäsuomeen. Ilomantsi on korpialuetta, eritoten itäinen alue on täynnä soita, vaaroja ja korpea, melkein tietöntä erämaata. Ilomantsin kirkonkylän länsipuolella polut ja kapeat tiet muuttuivat kuitenkin leveämmiksi teiksi, maaston pysyessä lähes samanlaisena. Hyvät yhteydet Joensuuhun ja muualle Pohjois-Karjalaan houkuttelivat Neuvostoliittoa. Tätä kautta yritettiin murtaa suomalaisten puolustus ja päästä sisäsuomeen ja suomalaisten selustaan.

Ilomantsin taisteluissa yhdistyi suomalainen korpisoturi ja mottitaktiikka. Molemmat olivat tulleet tunnetuksi jo aiempina sotavuosina. Nämä kaksi asiaan yhdistämään lähetettiin kenraaliluutnantti Raappana, joka oli tunnettu mottitaktiikastaan. Itse taistelu voitettiin kolmihaaraisella pihtiliikkeellä, mutta kaikkiin asetettuihin tavoitteisiin ei kuitenkaan täysin päästy. Ryhmä Raappanan tehtävänä oli Ilomantsin suuntaan etenevien vihollisvoimien lyöminen ja eteneminen linjalle Salmijärvi - Saarijärvi - Ylä-Vuottojärvi.¹

Tästä maastotavoitteesta jäätiin, mutta Ilomantsia uhanneet vihollisvoimat saatiin lyötyä ja osittain jopa tuhottua. Tärkein siis saavutettiin, eli neuvostojoukkojen hyökkäys pysäytettiin ja saavutettiin voitto Ilomantsin vaaroilla. Neuvostojohto tiedosti tappion myötä Suomen olevan vielä vahva ja puolustavansa maataan raivoisasti.

Ilomantsin taisteluista on kirjoitettu monia tutkielmia, mutta tiedustelun näkökulmasta ei tutkimuksia ole olemassa. Taisteluista kertovia tutkielmia on Maanpuolustuskorkeakoululle ja sen edeltäjille tehty noin puolenkymmentä kappaletta ja niitä ovat mm. Ruokolaisen Ryhmä R:n vastahyökkäys Ilomantsissa 26.7.-10.8.1944, Kukkosen Osasto Partisen toiminta Ilomantsin taistelussa heinäelokuun vaihteessa 1944, Linsurin Ilomantsin taistelut v. 1944 ja Setälän Voimien suuntaaminen Ilomantsin taistelussa 1944 ja käyttö taistelun aikana. Painettuina kirjoina löytyy monta yleisteosta taisteluista, mutta vain yksi kirja kertoo yksityiskohtaisesti Ilomantsin taisteluista. Antti Juutilaisen Ilomantsi - lopultakin voitto kirja kuvaa mielestäni erittäin ansiokkaasti Ilomantsin taisteluja. Juutilainen on haastatellut kirjassaan taisteluihin osallistuneita miehiä ja näin saanut arvokasta tietoa joka jo nyt on hävinnyt aikalaisten poistuttua. Tiedustelutoimintaa ja tiedustelutuloksia on käsitelty yleisesti vain pintapuolisesti eri teoksissa, joten joudun turvautumaan pääasiassa arkistotutkimukseen. Jatkosodan aikaisesta tiedustelusta on tehty muutama tutkimus. Tiedustelu on erittäin merkittävä osuus taisteluista ja koska aihetta ei ole tutkittu aiemmin, uskon tutkimustyön olevan arvokas lisä tuomaan tietoa Ilomantsin taisteluista uudesta näkökulmasta.

1.2 Tutkielman näkökulma ja tutkimusmenetelmät

Tutkielma keskittyy tiedon hankkimiseen Ryhmä Raappanan näkökulmasta. Näkökulma on valittu, koska tarkoituksena on saada tietoa sen tiedustelusta ja käsityksestä neuvostojoukoista. Näkökulma tulee olemaan hyvin pitkälle tiedustelun ja tiedustelutietojen keräämisessä ja analysoinnissa. Tällä tavoin tulee tarkasteltua myös taistelun kulkua, mutta tiedustelun näkökulmasta ja tiedustelutietojen pohjalta. Tiedustelutietoja käsitellen Ryhmä Raappanan esikunnan näkökulmasta. Esikunta sai tietoja II Armeijakunnalta, sekä alaisiltaan Ratsuväkiprikaatilta ja 21. Prikaatilta. Näistä tiedoista se muodosti itselleen kokonaiskuvan vihollisesta. Esikunta ei ollut kuitenkaan ajallisesti yhtä tietoinen tapahtumista kuin alemmat johtoportaot olivat tapahtumista omilla lohkoillaan. Myös prikaatitasolla oli ajallista viivettä tiedon kulussa, koska joukot olivat varsin hajallaan ympäri Ilomantsin korpia ja viestivälineitä ei ollut jakaa tarpeeksi kaikille joukoille.

Tutkimusmenetelmänä tulen käyttämään asiakirjatutkimusta. Tutkimuksen perustana on kirjallisen aineiston kerääminen. Tämä tapahtuu useista eri lähteistä. Tapahtumista on kuusikymmentä vuotta ja paikalla olleet henkilöt eivät ole elossa tai he ovat erittäin vanhoja. Näin heidän haastattelunsa ei ollut mahdollista, tai se olisi hankalaa. Asiakirjatutkimusta voidaan pitää parhaana tutkimusmenetelmänä, koska suuri osa tiedoista on löydettävissä asiakirjoista.

Näin myös pääsee tiedon alkulähteelle, koska suuri osa tiedoista on kirjoitettu muistiin tapahtumahetkellä. Tapahtumia aion tutkia kronologisesti, koska kyseessä on vain kolmen viikon ajanjakson tutkiminen. Tutkimuksen perustaksi on tutkijan selvitettävä itselleen aineistosta aluksi faktat, kuten päivämäärät, kellonajat, johtajien nimet ja taistelujen yksityiskohtainen kulku. Tämä tarjoaa lähtökohdat tutkimuksen tekemiselle. Itse tutkimus ei kuitenkaan saa olla pelkkää kirjallisuuden referointia. Aineistoa tulee yhdistellä, vertailla, tulkita ja analysoida.

1.3 Tutkimusongelmat, hypoteesit ja tutkielman tavoitteet

Päättökäsimusongelmani on, millaisen kuvan Ryhmä Raappanan tiedustelu sai Ilomantsin taisteluiden aikana neuvostojoukoista? Alatutkimusongelmia ovat, millaiset olivat tiedustelumenetelmät jatkosodan aikana ja kuinka niitä käytettiin Ilomantsin taisteluissa? Kuinka tehokasta ja luotettavaa eri tiedustelulajien toiminta oli taisteluiden aikana? Ja kuinka realistinen tiedustelun kuva oli? Toisin sanoen, kuinka tietoja saatiin ja miten paljon hyötyä tiedustelusta ja tiedoista oli. Tavoitteenani on ensin selvittää millaisia tiedustelumenetelmiä jatkosodassa ja Ilomantsissa käytettiin ja kuinka siellä tiedusteltiin. Seuraavaksi kuinka paljon tiedustelutietoa saatiin noiden viikkojen aikana. Sen jälkeen analysoin, että minkälaisia tietoja saatiin eri tiedustelutavoilla ja ketkä tietoa tuottivat. Vasta näiden peruskysymyksiin vastaukset löydettyäni alan tutkia ja analysoida kuinka paljon eri tiedoilla oli merkitystä taistelun kulkuun ja kuinka paljon eri tiedustelulajit tuottivat tietoa.

Hypoteeseja kandidaattivaiheen tutkielmasta olivat esimerkiksi, että Ilomantsin taisteluissa tiedustelua vaikeuttivat vaativa maasto ja sääolosuhteet, epävarmat vihollistiedot ennen taistelua, johtamisen vaikeus viestivälineiden vähyyden takia ja joukkojen suuret välimatkat. Ryhmä Raappanan tiedustelua helpottavia tekijöitä olivat kokeneet joukot, joista 21. Prikaati oli taistellut vihollisen divisioonaa vastaan jo toista kuukautta vetäytyessään Maaselän kannakselta. Ratsuväkiprikaatilta löytyi maastontuntemusta, sillä he olivat taistelleet Ilomantsissa kesällä 1941. Myös Raappanan henkilökohtaiset ratkaisut, persoonallisuus ja maastontuntemus vaikuttavat ratkaisevasti taistelun lopputulokseen.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää tiedustelun merkitys Ilomantsin taisteluun. Millaiset olivat tiedustelumenetelmät ja kuinka niitä osattiin käyttää vaativissa taisteluolosuhteissa. Tavoitteena on antaa uusi näkökulma Ilomantsin taisteluista, josta on tehty monta yleiskuvausta. Tutkimuksella on myös tarkoitus selvittää tiedustelun merkitystä taistelussa. Tarkoitus on lisäksi herättää uusia kysymyksiä lisätutkimuksista Ryhmä Raappana koskien.

1.4 Tutkimusaiheen rajaus

Olen rajannut aiheen ajallisesti päiviin 26.7.1944 - 13.8.1944. Noina päivinä kenraalimajuri Raappana johti taisteluja Ilomantsissa. Päämaja määräsi Raappanan ottamaan 26.7.1944 vastuun taisteluiden johtamisesta eversti Ekmanilta ja 13.8.1944 hän luovutti sen takaisin Ekmanille. Otan kuitenkin huomioon aiempia tapahtumia, jos niillä on merkittävä rooli Ilomantsin taisteluiden tiedusteluun. Aiheen rajaan koskettamaan ainoastaan suomalaisten tiedustelua tuolta ajalta. Millaisilla eri tavoilla Ryhmä Raappana tiedusteli ja kuinka se käytti eri tiedustelulajeja. Tärkeimpänä asiana on keskittyä selvittämään millaisen kuvan Ryhmä Raappana sai neuvostojoukoista, niiden määrästä, laadusta, kalustosta, suuntautuneisuudesta ja taistelumuorista. Itse taistelutapahtumia en tule käsittelemään, muutoin kuin tiedustelun kannalta ja tiedustelutietojen pohjalta.

1.5 Tiivistelmä lähdemateriaalista

Tutkimus perustuu sekä primääri- että sekundäärilähteisiin. Lähdemateriaalina tulen käyttämään Antti Juutilaisen teosta Ilomantsi - lopultakin voitto selvittääkseni itselleni taisteluiden kulun ja yleistilanteen taistelussa. Juutilaisen teos kuvaa erinomaisesti Ilomantsin taisteluja, mutta omassa työssäni käytän sitä vain tukevana teoksena. Suurin hyöty siitä on, että se pitää kirjoittajan selvillä kokonaistapahtumista. Päälähdemateriaali tulee kuitenkin Sota-arkistosta. Ryhmä Raappanan sotapäiväkirjat ajalta 26.7. -13.8.1944 ja samalta ajalta olevat Ryhmä Raappanan esikunnan asiakirjat tulevat olemaan pääasialliset lähteeni. Aion tutkia lähteitä mahdollisimman läheltä itse tapahtumia, siksi Ryhmä Raappanan asiapaperit Sota-arkistossa tulevat olemaan tärkeimpinä lähteinäni. Näin pääsee mahdollisimman lähelle tiedon alkuperää, koska kyseiset asiakirjat ovat kirjoitettu taisteluiden aikana ja niistä saa tietoa millaisena vihollinen ja taistelut koettiin. Sotapäiväkirjoja täytyy lukea kriittisesti, koska niissä asioita on voitu jättää pois tai asioita on muutettu jälkikäteen. Pidän lähteitä kuitenkin varsin luotettavana, koska tiedot on kirjattu viiden minuutin tarkkuudella ja samat asiat löytyvät myös II Armeijakunnan arkistosta. Muita lähteitä tulen käyttämään tukemaan saatuja tietoja ja tuomaan niistä esiin uusia näkökulmia. Muut lähteet käsittelevät lähinnä tiedustelumenetelmiä, tiedustelun suorittamista yleisesti jatkosodan aikana ja Päämajan suorittamaa tiedustelua Ilomantsin taisteluihin liittyen. Lähdemateriaali ja tutkimus sisältävät paljon lyhenteitä, jotka olen koonnut liitteeseen 1.

2 TIEDUSTELUMENETELMÄT JA TIEDUSTELUTIEDOT VIHOLLISESTA ENNEN ILOMANTSIN TAISTELUA

2.1 Tiedustelumenetelmät

Tiedustelumenetelmiä on monenlaisia ja niiden tarkoituksena on kerätä tietoa vihollisesta, sen laadusta, määrästä, kalustosta, suuntautuneisuudesta ja taistelukyvystä ja -moraalista. Tiedustelulla pyritään myös selvittämään taistelualueen maastoa helpottaakseen taistelun johtamista ja suunnitelmien tekoa. Onnistuneella maastontiedustelulla voidaan ohjata taistelua itselle sopivaan maastoon, jossa maasto toimii omille joukoille ja taistelumenetelmille edullisempaan kuin viholliselle.

Tiedustelun helpottamiseksi ja sen yhdenmukaistamiseksi oli tehty vuonna 1940 Tiedusteluopas. Tätä aiemmin ei ollut mitään yhtenäistä tiedusteluopasta, vaan tiedot täytyi etsiä useista ohjesäännöistä. Tiedusteluoppaaseen oli nyt kerätty asioita joita aiemmissa ohjesäännöissä ei ollut, tai joita oli käsitelty yleisluontoisesti.²

Tiedustelumenetelmistä yleisimpiä Tiedusteluoppaan mukaan jatkosodan aikana olivat liikkuva maatiedustelu, maatahystys, kuulostelu, lentotiedustelu, radiotiedustelu, vankien, yli-loikkarien ja paikallisten asukkaiden kuulustelu sekä viholliselta saatujen asiakirjojen tutkiminen.³ Tiedustelutavasta katsomatta kaikilla on tarkoitus tuottaa paljon tietoa vihollisesta ja sen suunnitelmista. Tämä on tavoitteena, koska tiedettäessä vihollisen suunnitelmat voidaan toimia niitä vastaan ja ottaa aloite itselle.

Ilomantsissa käytettiin näitä kaikkia Tiedusteluoppaan mukaisia tiedustelumenetelmiä. Päämaja ja II Armeijakunta vastasivat lentotiedustelun ja radiotiedustelun suorittamisesta, mutta kaikki muu jäi taistelevien joukkojen tehtäväksi. Yleisimpiä tiedustelumenetelmiä olivat liikkuva maatiedustelu, eli partiointi ja maatahystys. Nämä olivat varmasti yleisimmät menetelmät tarkasteltaessa myös muita taisteluja. Sotavankien määrä nousi Ilomantsin taisteluissa varsin suureksi, joten käsittelen sotavankien kuulustelumenetelmiä varsin tarkasti.

Tiedustelun toteuttamista pataljoonatasosta ylöspäin johti erillinen tiedustelunjohtoelin. Se oli joko komentajan alainen tiedustelutoimisto tai tiedustelu-upseeri. Yksiköissä joissa ei ollut määrävahvuuksissa tiedustelulle omaa elintä, niin tiedustelua johti komentaja tai hänen määräämänsä upseeri. Jalkaväkirykmentin esikunnan organisaatioon kuului yksi ja tykistöryk-

mentin esikuntaan kaksi tiedustelu-upseeria. Pataljoonan esikunnassa tiedustelu-upseerin tehtäviä hoiti lähettiupseeri. Komppaniassa tiedusteluasioista vastasi komppanian päällikkö.⁴ Nämä tiedustelun johtoelimet olivat vastuussa tiedustelun suunnittelusta, järjestämisestä ja jatkuvuudesta ja nämä olivat heidän päätehtäviään. Tiedustelutietojen saavuttua tiedustelu-upseerit tarkastivat, muokkasivat ja täydensivät tiedot ja tämän jälkeen jakoivat tiedot niitä tarvitseville joukoille ja henkilöille. Tiedustelun johtoelimille kuului näiden perinteisten tehtävien lisäksi salakieliasiat, sekä vihollisen kommunistisen kiihotuksen torjumistyön johtaminen ja valvominen.⁵ Tiedustelu-upseerien kautta kulki suurin osa tärkeistä vihollistiedoista ja heidän tehtävänä oli pitää komentaja tietoisena tilanteesta. Tiedustelu-upseereilta vaadittiin suurta ammattitaitoa, sillä heidän täytyi tuntea omat joukot ja niiden toimintaperiaatteet, tiedustelun suunnittelun ja toteuttamisen periaatteet, sekä tietenkin vihollisen organisaatio, kalusto ja taktiikka. Tämän lisäksi heidän täytyi osata tulkita tiedot oikein, yhdistää niitä vanhoihin tietoihin ja näiden perusteella tehdä johtopäätöksiä vihollistilanteesta.

Ryhmä Raappanaan kuului enimmillään kaksi rykmenttiä ja kymmenen pataljoonaa, joissa tuli näin olla erillinen tiedustelunjohtolin.⁶ Tämän lisäksi Ryhmä Raappanan esikunnasta löytyi tiedustelu-upseeri.

Komentajan tuli antaa vaatimukset tiedustelu-upseerille siitä, mitä hän halusi tiedustelulla selvitetävän ja milloin tiedot oli oltava käytettävissä. Tämän jälkeen tiedustelu-upseeri teki tiedustelusuunnitelman, joka yleensä sisälsi seuraavia asioita. Mistä ja mitä tietoja oli hankittava, tiedustelun suorittava joukko ja välineet ja aikalaskelma tehtävän suorittamiseen. Tiedustelusuunnitelman laatimisessa tuli tehdä yhteistyötä muiden esikunnan upseereiden kesken. Tiedusteluresurssien puute karsi paljon tiedustelukysymyksiä ja tiedustelussa piti keskittyä välttämättömien tietojen hankkimiseen. Tiedustelun johtoelimen täytyi olla aktiivinen ja tehdä komentajalle ehdotuksia tiedustelusta, sekä hankittava omatoimisesti tietoja vihollisesta. Tämän takia tiedustelun johtoelimen täytyi olla tietoisena komentajan operatiivisesta johtoajatuksista ja taistelun yleiskuvasta. Tiedustelun suunnittelu oli välttämätöntä kaikissa tapauksissa, ettei vähäisiä resursseja olisi käytetty väärin. Tiedustelu vaati aikaa ja siksi tiedustelutehtävät oli käskettävä mahdollisimman paljon etukäteen. Tiedustelukäskyssä ei saanut suorittajan käsiä sitoa liikaa ja käskeä suoritustapaa, eikä kokoonpanoa.⁷ Tiedustelua suorittaneet joukot muodostettiin jokaista tiedustelutehtävää varten sopiviksi. Näihin tehtäviin olivat käytössä yleensä tietyt joukot, joista muodostettiin tiedustelupartiot ja -osastot. Varsinaisia määrävahvuuksiin kuuluvia tiedustelua suorittavia maatiedusteluelimiä olivat yhtymien kevyet

joukot, divisioonien kevyet osastot sekä jalkaväkirykmenttien ja -pataljoonien kevyet ryhmät.⁸

Yleinen tiedusteluohje määrittä ilmoittamaan ainakin seuraavia asioita, jos niitä ei ole käsketty erikseen. Yleiskuvaus vihollisesta ja sen tekemisistä, missä vihollinen oli, sen vahvuus ja ryhmitys, aseistuksen laatu ja määrä, sekä vihollisen moraalinen tila. Tarkempia tietoja haettaessa vihollisen joukoista olisi pyrittävä saamaan tietoja ainakin sen etujoukkojen tarkemmasta laadusta ja joukko-osastoista. Pääjoukoista tuli selvittää tarkat ryhmitykset, joukkojen siirrot ja komentopaikat. Tykistöltä tuli selvittää tuliasemat ja aseiden kaliiberit ja panssarijoukoilta niiden käyttämien vaunujen tyypit ja taktiikka. Ilmavoimilta selvitettäviä asioita olivat ilmatoiminnassa käytetyt koneet, lentotukikohdat, kiitoradat ja ilmatorjunnan painopisteet. Huollosta selvitettäviin asioihin kuuluivat huoltoalueet, purkamisasemat, liikenteen vilkkaus ja kolonnien laatu. Näiden lisäksi kaikista joukoista tuli pyrkiä saamaan tietoja joukkojen henkisestä ja materiaalisesta tilasta ja upseerien luonteenlaadusta ja erikoisuuksista.⁹

Tiedustelun heti ilmoitettavia asioita olivat vihollisen uusien joukkojen ilmaantuminen taistelukentälle, vihollisen puuttuminen sen aikaisemmasta olinpaikasta ja vihollisen jyrkkä toimintatavan muutos. Tämä ei koskenut vain tiedustelu-upseereita, vaan kaikki joukkoja jotka huomasivat edellä mainitut tapahtumat. Nämä tiedot oli ilmoitettava ylemmälle johtoportaalle, mutta myös alaisille, joita kyseiset tiedot koskivat. Kokonaisedun kannalta oli tärkeää, että yhteistoiminta ja tietojen vaihtaminen oli aktiivista.¹⁰

Saatujen tiedustelutietojen päämääränä oli tuottaa johtopäätöksiä vihollisen toiminnasta. Ennen johtopäätöksiä tekoa tietoja piti verrata aikaisempiin tietoihin, arvostella luotettavuus, yhdistellä tietoja ja tarkastaa tiedot jos vain mahdollista. Näiden tietojen ja johtopäätösten perusteella oli aina oltava käsitys vihollisesta ja sen todennäköisistä aikeista. Johtopäätöksiä oli aina perustuttava tosiasioihin, eikä arvauksiin. Tiedustelu-upseerien oli seurattava vihollisen toimia tilannekartan avulla. Tilannekarttaa kuului pitää kaikissa esikunnissa ja yksiköissä.¹¹ Näin kaikki pysyivät helpommin tilanteen tasalla ja kartalta hahmotti taisteluiden kulun helpommin. Kartalta pystyi nopeasti katsomaan missä vihollisen joukot olivat olleet aiempien tiedustelutietojen mukaan ja kuinka ne olivat muuttuneet. Pelkkä papereista vertaaminen olisi ollut paljon hitaampaa ja kuitenkin olisi jouduttu turvautumaan karttaan. Vaikka tiedustelu-upseeri olisi hyvin tilanteesta selvillä, niin muut eivät välttämättä olisi tiedäneet missä tietyt paikat olivat ja millaista maastoa siellä oli. Kaikkien esikunnan upseerien oli oltava selvillä vihollistilanteesta ja kartalta seuraaminen oli kaikista helpoin ja järkevin tapa se toteuttaa.

2.1.1 Liikkuva maatiedustelu

Liikkuva maatiedustelu eli partiointi oli edullisinta suorittaa liikesodan aikana, jolloin ei ollut kiinteitä rintamalinjoja, eikä välttämättä kiinteää kosketusta viholliseen. Partioinnilla voitiin taisteluiden aikana etsiä rintamasta aukkoja tai tiedustella avoimia sivustoja. Kiinteiden rintamien muodostuttua liikkuva tiedustelu oli huomattavasti vaikeampaa ja se piti toteuttaa väkivaltaisena tiedusteluna. Väkivaltaisella tiedustelulla pyrittiin saamaan vankeja ja näin vihollistietoja. Liikkuvalla tiedustelulla oli tärkeää pitää kosketusta viholliseen huonon näkyvyyden vallitessa ja eritoten yöllä. Tiedustelupartiot olivat yleensä jalkaväkeä, mutta tilapäisesti voitiin käyttää myös aselajijoukoista perustettuja partioita. Jalan liikkuvia partioita ei yleensä lähetetty suorittamaan tiedustelutehtävää viittä kilometriä kauemmaksi, eikä pyörällä, hevosella ja suksilla liikkuvia partioita käsketty kymmentä kilometriä kauemmaksi. Erittäin tärkeisiin tiedustelutehtäviin voitiin lähettää partioita kauemmaksikin, mutta silloin oli partio varustettava radiolla.¹²

Tiedustelu oli aina pyrittävä suorittamaan salassa. Vihollisen pesäkkeet tuli kiertää ja tähystää niitä sivustoilta. Taistelu tuli tiedustelun aikana kysymykseen vain jos tilanne siihen pakotti. Partion jouduttua yllätetyksi tai jos tilanne oli erityisen edullinen, eikä tiedustelutehtävä kärsinyt siitä tai se oli jo suoritettu. Tiedustelupartiolla täytyi aina olla varajohtaja, joka pystyi toimimaan yllättävissä tilanteissa tai jatkamaan tehtävää varsinaisen johtajan kaaduttua. Tiedustelupartion johtajan oli henkilökohtaisesti selvitettävä meno- ja paluukohdissa oleville joukoille oman partionsa liikkeet ja hankittava niiltä viimeiset maastoa ja vihollista koskevat tiedot. Kauempana olevasta vihollisesta ja omista tiedustelujoukoista käskyn antajan oli annettava viimeiset tiedot väärinkäsitysten välttämiseksi ja tiedustelutehtävän helpottamiseksi.¹³

Tiedustelukäskyn tuli sisältää seuraavia asioita: Tiedustelun aloittamisaika, aiemmat vihollistiedot, alueella olevat omat joukot, tiedustelualue, mitä tietoja oli hankittava, mihin aikaan ja minne tiedot oli lähetettävä, tietojen lähetystapa, tunnussana, omien joukkojen toiminta ja tiedustelutehtävän lopettaminen. Tiedustelutehtävät tuli antaa tärkeysjärjestyksessä luettelona. Tiedustelutehtävät tulivat aina olla selkeitä ja yksinkertaisia. Käskyt tiedustelun suorittamisesta annettiin yleensä varovaisuussyistä suullisesti.¹⁴ Tiedustelutehtävät tuli antaa tärkeysjärjestyksessä, koska silloin partion johtaja osasi kiinnittää huomiota oikeisiin asioihin ja sai tiedusteltua ainakin tärkeimmät kohteet. Vähempi arvoisiin kysymyksiin haettiin vasta tämän jälkeen vastauksia. Tällä yritettiin varmistaa tärkeimpien tietojen saanti.

Kaukopartiot toimivat Päämajan tiedustelutoimiston (Tied. 1.) alaisina. Kaukopartiot toimivat ensin osastoina, mutta 1.7.1943 perustettiin Erillinen Pataljoona 4 (Er.P 4) toimimaan tiedustelutoimiston alaisuudessa ja yhtenäistämään kaukopartiotiedustelu. Kaukopartioiden tehtävänä oli tuottaa tietoa vihollisen selustassa Päämajan tiedusteluelimille ja rintamalla oleville yhtymille. Tiedot lähetettiin Kyynel-radioilla, että ne saataisiin mahdollisimman nopeasti tulokittavaksi ja jaettavaksi tarvitseville. Kaikki radioliikenne partioiden ja vasta-asemien kesken käytiin salakielisenä.¹⁵ Er.P 4 perustamisen jälkeen tiedustelu muuttui suunnitelmallisemmaksi ja tiedustelusuunnitelmat laadittiin kesä- ja talvikausille erikseen. Näin niitä myös pystyttiin muuttamaan joustavasti. Vaikka suunnitelmat oli laadittu, niin jokaiseen partiomatkkaan tarvittiin tiedusteluosaston päällikön lupa. Tämän jälkeen käskyt annettiin normaalia virkatietä myöten pataljoonasta komppaniaan ja edelleen partiolle.¹⁶

Kaukopartioita käytettiin Ilomantsin taisteluiden yhteydessä tiedustelussa ja iskuosastoina vihollisen selustassa. Luutnantti Heikki Nykäsen noin 30 miehen tuhoamispartio toimi 2.8.-14.8.1944 Vegarusjärven pohjoispuolella häiriten vihollisen huoltokolonna ja hankkien tietoja vihollisen selustasta.¹⁷ Toinen partio oli vääpeli Onni Määttäsen partio, joka oli liikenteenlaskentatehtävässä Salmijärven seudulla. Se palasi tehtävästään suomalaisten puolelle 8.8.1944.¹⁸

2.1.2 Maatähystys

Tähystystiedustelun merkitys korostui kun taistelutoimet olivat kiinteytyneet ja liikkuva maatiedustelu oli näin vaikeutunut. Tähystyksellä oli suuri merkitys suhteellisen nopean tiedonantajana. Maatähystyksen tehtäviin kuului vihollisen joukkojen, aseiden, esteiden, komento- ja tähystyspaikkojen selvittäminen ja silmälläpito. Lisäksi tehtäviin kuului maalien hakeminen sekä vihollisen, että oman tulen seuraaminen ja maaston selvittäminen. Tähystystä suorittivat kaikki varmistusjoukot, liikkuvat tiedusteluosastot, johtajat ja erikoiskoulutuksen saaneet tähystäjät, kuten tulenjohtajat.¹⁹

Tähystyspaikan valinnassa täytyi ottaa useita asioita huomioon. Siinä täytyi olla mahdollisimman laaja ja esteetön tähystysala, sen piti olla hyvin naamioitavissa, siinä oli oltava riittävä suoja tulelta, se ei saanut olla oman taistelutoiminnan tiellä ja sieltä piti olla hyvät yhteydet tietojen toimittamista varten. Suomalaisessa metsämaastossa on laajan tähystyssektorin löytäminen vaikeaa, joten tällöin oli tehtävä useampia tähystyspaikkoja. Päätähtäyspaikat oli tehtävä omaan päätoimintasuuntaan, sekä todennäköiseen vihollisen tulosuuntaan. Tähystys-

paikalle oli tehtävä myös varatähystyspaikka, josta toimittiin varsinaisen tähystyspaikan tultua ilmi. Viestiyhteyksien takia komentopaikat pyrittiin sijoittamaan mahdollisimman lähelle pää-tähystyspaikkoja. Paljastumisvaaran takia ne eivät saaneet kuitenkaan olla liian lähellä toisiaan. Korkeita rakennuksia tuli välttää tähystyspaikkoina, koska ne vetivät helposti tulta puoleensa, yleensä vain maanpinnalta suoritettu tähystys oli mahdollista. Tähystyspaikkojen paljastuminen oli mahdollista vaihtojen yhteydessä ja lähettien liikkuesssa. Sen takia suojainen reitti tähystyspaikalle oli elinehto ja liikkumiseen sen lähetyvillä oli kiinnitettävä erityistä huomiota. Tähystyspaikalla täytyi olla samanaikaisesti kaksi miestä ja varustuksena heillä puhelin ja varaviestiväline, tähystyshavaintokirja ja tilanteesta riippuen tähystysvälineitä.²⁰

Tähystyssuunnitelmasta tuli selvitä seuraavia asioita: Tähystyksellä hankittavien tietojen laatu, tähystysalueiden rajat, tietojen perilletoimittaminen, heti ilmoitettavat tiedot ja kenelle tiedot ilmoitetaan. Tähystyssuunnitelmaa laatiessa tuli ottaa huomioon taistelutehtävän asettamat vaatimukset, naapurijoukkojen toiminta, tietojen nopean perilletoimittamisen merkitys ja saatujen ilmoitusten hyväksikäyttö. Tähystystehtävää annettaessa tuli selvittää tähystäjälle tähystyskohteet, omat joukot, naapuritähystyspaikat, tähystystietojen ilmoittaminen, viestiyhteydet, tähystyshavaintokirjan ylläpito ja tähystysaika.²¹

Pimeällä tähystettäessä tuli seurata tykistön toimintaa räjähdysten perusteella, yrittää määrittää tykistön tuliasema-alueet suuliekkien avulla, selvittää konetuliaseiden tuliasemat, havainnoida valomerkkejä ja tähystää valoammusten valossa. Kuulohavainnot täydensivät pimeällä hankittuja tähystystietoja.²²

Tähystäjien teknillisessä koulutuksessa kiinnitettiin huomiota tähystyskalustuksen tuntemiseen, kartanlukuun, etäisyyksien arviointiin, maaston kuvailemiseen, maalien suuntimiseen kompassin avulla, sekä peitepiirrosten, luonnosten ja ilmoitusten laatimiseen ja perilletoimittamiseen. Taktilliseen peruskoulutukseen kuului tähystyselimien käyttö ja tehtävät, tähystyspaikan valinta ja perustaminen, erilaisten tähystysmaalien havaitseminen ja tunnistaminen ja vihollisen toimintatapojen perustiedot. Sovelletuissa tähystysharjoituksissa korostettiin yhteistoimintaa päällikön kanssa ja toimintaa omatoimisesti. Sovelletuissa harjoituksissa oli tähystäjille annettava maalitoimintaa ja kaksipuolisessa harjoituksessa tähystäjät yrittivät löytää toisiaan.²³

2.1.3 Ilmatiedustelu

Ilmatiedustelusta pystyi esittämään pyyntöjä ja kun tukipyyntö oli hyväksytty tuli lentäjälle antaa tiedustelutehtävä samalla tavalla kuin jalan liikkuvallakin partiolle. Ilmatiedustelulle tuli antaa yksinkertaisia tehtäviä, koska alueella ei pystynyt tekemään ehkä kuin muutaman yllennon. Ilmatiedustelu ei pystynyt tiedustelemaan laajoja alueita ja selvittämään sieltä kaikkia vihollisen joukkoja. Tiedustelukysymysten piti olla enemmän hypoteeseja, joihin saatiin vastaukseksi joko kyllä tai ei.²⁴ Esimerkkeinä kysymyksestä voi olla, että onko vihollisen patteri Savisillan niityn länsireunassa? Onko Pampalan kylän seuduille koottu hyökkäysvaunuja? Ylemmät johtoportaat ja ilmavoimat itse määräsivät ilmatiedustelulle laajempia tehtäviä ja ilmakuvausta. Näitä tietoja pystyttiin sitten jakamaan niitä tarvitseville.

Ilmavalokuvaus ja kuvien tutkiminen oli yksi ilmatiedustelun muoto. Suurimman vastuun ilmavalokuvauksesta ja kuvien tutkimisesta suoritti Lentorykmentti 4, joka toimi Onttolan lentokentällä Joensuun kupeessa. Lentorykmentti 4:n alaisuuteen 6.6.1942 perustettiin Ilmavoimien keskusvalokuvalaboratorio. Sillä pyrittiin tehostamaan kuvien käsittelymenetelmien kehittämistä ja yhdenmukaistamista. Tätä ennen kuvien käyttäjät olivat tutkineet kuvat, mutta sen jälkeen ilmavoimat tutkivat kuvat ja lähettivät ne tarvitseville. Kuvatutkimuksen nopeuttamiseksi keskusvalokuvalaboratorio aloitti kaiken käsiteltävänä olleen materiaalin vertailututkimukset. Kaikkiin kuviin tehtiin täydellinen stereotutkimus ja laboratorio taltioi itseään varten kaikki kuvat. Myöhemmin uusia ja arkistoituja kuvia voitiin verrata keskenään ja saada nopeasti tiedot muutoksista. On myös arveltu, että kuvien tutkiminen nopeutui noin 30-50 % tämän tavan tultua käyttöön.²⁵

Ilmavalokuvia lähetettiin tutkittuina ja tutkimattomina niitä tilanneille. Kiireiset valokuvat lähetettiin heti yhtymille kolmena kappaleena ja lisäsarjoja pyyntöjen mukaan. Kuvissa ei ollut merkintöjä ja niitä ei ollut vielä kukaan tutkinut. Tämän jälkeen aloitettiin valokuvien stereotutkimus. Kun kuvat oli saatu tutkittua, ne jaettiin kuvauskäskyssä mainittujen kiireellisyys- ja jakeluohjeiden sekä kuva-aineistomäärittelyn mukaisesti. Kuvien valmistus ja tutkiminen suoritettiin viivyttelämättä yhtäjaksoisena kokonaisuutena. Maavoimien yhtymien esikunnat olivat pääsääntöisiä kuvien tilaajia ja kuvien pääkäyttäjiä olivat kenttätykistöosastot. Ilmakuvauksilla oli merkittävä osuus tykistön maalien ja vihollisen kokonaistoiminnan määrittelemisessä. Suurin osa kuvista otettiin kenttätykistön pyynnöistä. Yhtymissä tykistöosastot tekivät myös kuville stereotutkimuksen ja näin ne täydensivät toisiaan kun keskusvalokuvalaboratorion tutkimat kuvat saapuivat.²⁶

Suomen ilmavoimien lentotiedustelukyky ei ollut kuitenkaan kovin hyvä. Tiedusteluun oli käytettävissä vain vanhaa ja loppuun kulunutta kalustoa ja koneiden määrä oli vähentynyt sodan aikana. Vihollisen koneiden lisääntyminen heikensi vielä ilmatiedustelua. Tilannetta yritettiin toki parantaa, mutta uuden ja hyvän kaluston sijasta tiedustelua yritettiin toteuttaa edelleen vanhoilla koneilla, jotka tarvitsivat hävittäjien suojaa.²⁷

Lentotiedustelua Ilomantsin alueella suorittivat Lentorykmentti 2 ja Lentorykmentti 4, joka suoritti aluekuvauksia Onttolan lentokentältä käsin.²⁸ Matkaa Onttolan kentältä Ilomantsin taistelualueelle oli noin sata kilometriä. LeR 4 oli siis varsin lähellä suorittamaan lentotiedustelua. Näin saatiin tietoa vihollisen selustasta, sen joukkojen liikkeistä ja painopisteistä.

2.1.4 Radiotiedustelu

Päämajan Radiopataljoona vastasi radiotiedustelun suorittamisesta. Siihen kuuluva ensimmäinen komppania toimi Savonlinnan lähellä Säämingissä ja sen vastuualuetta oli vihollisen maavoimien radiosanomien sieppaaminen. Myöhemmin se siirrettiin Sortavalaan. Kolmas komppania oli liikkuva ja se kulki joukkojen mukana. Sodan aikana kolmannen komppanian kuunteluautot perustivat 29 kuunteluasemaa eri paikkoihin. Entinen toinen komppania, joka oli seurannut vihollisen laivaston radioliikennettä, siirrettiin Vaalijalaan vastaamaan koodien murtamisesta ja analyysitoiminnasta. Sen nimeksi tuli Radiotiedustelukeskus ja se toimi radiotiedustelun ytimenä, jolle muut komppaniat tuottivat tietoa analysoitavaksi. Se pyrki murtamaan ja avaamaan Neuvostoliiton käyttämiä koodeja ja salauksia. Koodien murtaminen oli hankalaa ja materiaalia saattoi joutua keräämään jopa kuukausia ennen kuin viestejä alettiin saada auki. Koodeja ei aina pystytty murtamaan ja niiden murtamiseen tarvittiin suurta matemaattista osaamista, pitkäjänteisyyttä ja usein myös onnea. Sotasaaliina saaduista koodikirjoista oli suurta apua vaikeimpien koodien murtamisessa.²⁹

Ilomantsin taisteluiden aikana saatiin siepattua ja murrettua muutamia vihollisen viestejä. Nämä murretut viestit tulivat II AKE:n kautta Ryhmä Raappanan tietoon.

2.1.5 Sotavankien ja yliloikkarien kuulustelu

Yksiköissä, joissa ei ollut omaa tiedusteluelintä, ei suoritettu sotavankien kuulustelua, vaan vangit lähetettiin ylemmälle johtoportaalle. Vanginnut yksikkö sai kysyä vain sen omaan tärkeään toimintaan liittyviä kysymyksiä. Kuulustelu ei saanut kuitenkaan hidastaa vangin eva-

kuoimista. Normaalisti alin kuulusteluja suorittava elin oli rykmentin tiedustelu-upseeri. Hänen tehtäviinsä kuului huolehtia vangit viivytyksettä yksiköistä rykmenttiin, sekä jakaa vangit sotilasarvon ja kansallisuuksien mukaan omiin ryhmiin. Tärkeää oli erottaa upseerit ja aliupseerit miehistöstä, etteivät johtajat olisi pystyneet vaikuttamaan miehistön vastauksiin kuulusteluissa. Tiedustelu-upseeri tarkasti vankien asiapaperit ja takavarikoi luvattomat esineet, erotelti tulkeiksi sopivat vangit, suoritti alustavan kuulustelun ja suoritti varsinaisen kuulustelun omaan joukko-osastoon liittyvissä asioissa. Sen jälkeen hän ilmoitti ylemmälle johtoportaalle vankien lukumäärän, vangitsemispaikat, joukko-osastot, sekä toimitti kuulustelukortit ylemmälle johtoportaalle ja lähetti sotavangit sotavankien kokoamispaikkaan mahdollisimman nopeasti edellä mainittujen asioiden suorittamisen jälkeen. Arvokkaat sotavangit tuli mahdollisimman nopeasti toimittaa ylempään esikuntaan. Kiireellisissä tapauksissa tiedustelu-upseeri tarkasti vain vankien oikean ryhmittelyn ja ettei vangeille ollut jäänyt asiapapereita tai luvattomia esineitä. Tämän lisäksi hän selvitti joukko-osastot, vangitsemispaikan ja -ajan, kuulusteli muutamia vankeja ja lähetti sotavangit ylempään esikunnan vankien kokoamispaikkaan. Tällaisissa kiireellisissä tilanteissa ei yleensä kirjoitettu kuulustelukortteja.³⁰

Sotavankien perusteellinen kuulustelu suoritettiin vasta sotavankien kokoamispaikalla. Kuulustelijalla tuli olla oma eristetty paikka jossa kuulustelut suoritettiin. Eritoten oli varottava, etteivät vangit päässeet näkemään tilannekarttoja ja muita tärkeitä omaa toimintaa käsitteleviä papereita. Kuulustelut tuli suorittaa nopeasti, että sotapoliisi sai siirrettyä vangit päämajan vankileireihin. Varsinaisen kuulustelijan oli omattava hyvä ihmistuntemus, jotta hän pystyi käsittelemään vankeja oikealla tavalla. Kuulustelijan piti tuntea myös vihollismaan poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset olot, sekä vihollisen armeijan organisaation, kaluston ja yleisen tilanteen rintamalla. Nämä tiedot omatakseen kuulustelijan täytyi olla kokoajan selvillä sotilaallisista asioista rintamalla. Kuulustelijan täytyi osata täydellisesti kuulusteltavan kieltä, tai hänen oli käytettävä luotettavaa tulkkia.

Kuulustelijan piti valita tarkoin miten paljon hän kuulustelee vankeja. Jos vankeja oli vähän, niin vangit oli kuulusteltava kaikki, mutta jos vankeja oli paljon, niin kuulusteltavat vangit oli valittava tarkasti. Yleensä miehistöltä saatiin totuudenmukaisimmat tiedot. Kuulustelijan kannalta tärkeitä tiedonlähteitä olivat erikoisaselajien edustajat, huolto- ja viestimiehet, kirjurit ja lähetit, sekä uusiin joukko-osastoihin kuuluvat ja muuten älykkäät ja puheliaat vangit. Kuulustelijan täytyy tietää, että mitä tietoja johto halusi selvittää sotavangeilta. Ennen kuulusteluja oli hyvä eristää joitakin henkilöitä, mutta se tuli tehdä tekosyiden varjolla, kuten työtehtävillä. Kuulustelu oli suoritettava mahdollisimman nopeasti, etteivät vangit ehtineet suunnitella vas-

tauksiaan. Jo kuulustellut sotavangit täytyy eristää kuulustelemattomista. Sotavankeja oli kohdeltava inhimillisesti ja väkivaltaa ei saanut käyttää kuulusteluissa. Sotavangeille oli tehtävä heidän sotilasarvoaan ja tehtävää vastaavia kysymyksiä. Usein saavutettiin hyviä kuulustelutuloksia keskustelunomaisella kuulustelulla. Kuulustelijan oli oltava asiantuntevan oloinen ja käyttäydyttävä kuin tietäisi kuulusteltavasta asiasta ja haluaisi vain saada lisävarmistusta erinäisiin asioihin. Tietoja antavaa sotavankia oli autettava näyttämälle hänelle summittaisia kartoja tai ilmavalokuvia, että saataisiin tarkempia tietoja vihollisesta. Kuulustelun aikana oli tehtävä kysymyksiä joihin jo tiedetään vastaukset. Näin pyrittiin vakuuttumaan kuulusteltavan vilpittömyydestä. Kuulusteltavaa oli varoitettava hyvissä ajoin väärän tiedon antamisesta ja pyrittävä harhauttamaan kuulusteltavaa. Kuulustelijan oli kiinnitettävä vangin huomio vähäpätöisiin asioihin ja kysyttävä tärkeistä asioista ohimennen. Oli aina muistettava, että vankien puheisiin ei ollut luottamista ennen kuin tiedot oli varmistettu. Oli muistettava, että vankien joukossa voi olla vihollisen salaisia asiamiehiä ja kiihottajia.³¹

Yliloikkarien käsittelystä oli muistettava, että he olivat antautuneet vapaaehtoisesti ja he antavat mielellään tietoja, mutta monesti liioittelevat tietoja. Yliloikkareihin oli suhtauduttava varovasti, koska he saattoivat olla vihollisen lähettämiä vakoilijoita. Kuulustelijan oli siksi otettava tarkasti selvää loikkarin taustoista ja tilanteesta missä hän karkasi. Yliloikkarit oli pidettävä ehdottomasti erillään sotavangeista, ettei päässyt tapahtumaan kiihotusta.

Kaikki viholliselta saadut tai sitä koskevat asiapaperit oli toimitettava välittömästi tiedusteluelimille. Asiakirjoja voitiin saada sotavangeilta, yliloikkareilta, viholliselta jääneistä esikunnista, komentopaikoilta ja kaatuneilta. Asiakirjojen talteenotto kuului kaikille sotilaille, mutta niiden tutkiminen ja lajittelu alkoi yleensä vasta divisioonatasolla. Joukko-osasto portaassa asiakirjoille tehtiin nopea pintapuolinen tarkastus niiden tärkeyden ja kiireellisyyden määrittelemiseksi. Asiakirjojen tarkempi tutkiminen tuli kyseeseen vain, jos niissä oli sitä itseään koskevia tärkeitä tietoja. Divisioonissakin käytettiin samoja periaatteita asiapapereita tutkittaessa kuin joukko-osastoissa. Asiapapereiden varsinainen tutkiminen aloitettiin vasta armeijakunnan esikunnassa tai sitä ylemmissä esikunnissa. Asiakirjat jaettiin kolmeen kiireellisyys- ja tärkeysluokkaan. Ensimmäiseen kuuluivat sotilaalliset ja henkilökohtaiset paperit mistä voitiin arvioida tai saada selville vihollisen taisteluryhmitys, voimat ja aikomukset. Tähän kategoriaan kuuluivat myös henkilökohtaiset kirjeet joukkojen mielialasta. Seuraavaan kiireellisyys luokkaan kuuluivat vihollisen taktiikkaa, aseistusta ja huoltoa käsittelevät asiapaperit. Kolmanteen luokkaan kuuluivat vihollisinaan taloudellista, poliittista ja moraalista tilaa kuvaavat asiapaperit.³²

2.2 Tiedustelu eri taistelutilanteissa

Tiedustelua suoritettiin hieman eri tavalla erilaisissa tilanteissa. Vihollista lähestyttäessä oli siihen saatava nopeasti kosketus. Vankienottoa pidettiin tärkeänä selvitettyä vihollisen joukkojen vahvuutta, ryhmitystä ja aikomuksia. Tässä tapauksessa tiedusteluosastot joutuivat usein taisteluun lyödäkseen vihollisen varmistuksia ja tiedusteluosastoja tai helpottaakseen omaa tiedustelua ja vallatakseen tähystyspaikkoja.³³ Hallitseviin maastonkohtiin asetettiin tähystäjiä, jotka täydensivät tietoja vihollisesta, joita oli saatu liikkuvalla maatiedustelulla. Tykistön tähystyselinten mukanaolo oli erittäin tärkeää etummaisissa osastoissa. Tähystystiedot ilmoitettiin sovittujen merkkien tai radion välityksellä ennen puhelinlinjan rakentamista. Puhelimen käyttöön siirryttiin heti kun se oli mahdollista.³⁴ Tiedustelua oli suunnattava myös avoimille sivustoille niin paljon, ettei vihollinen päässyt yllättämään sivusta. Maastontiedustelua oli suoritettava aina muun tiedustelun yhteydessä. Siihen kuuluivat muun muassa teiden ja siltojen kunto, sulutukset ja eri aseiden käyttömahdollisuudet maastossa.³⁵

Puolustukseen ryhmittynyttä vihollista tiedustellessa oli vihollisen lisäksi tiedusteltava maastoa omaa hyökkäystoimintaa ajatellen. Jos vihollisen rintama oli yhtenäinen ja avomaastossa, niin valoisalla tiedustelu oli tähystämistä tai väkivaltaista tiedustelua. Huonommissa tähystysolosuhteissa partioinnin käyttöä suositeltiin kosketuksen ylläpitämiseksi. Väkivaltaiseen tiedusteluun täytyi kuulua vähintään joukkueen kokoinen osasto ja sitä täytyi tukea voimakkaalla tykistön tulella ja jalkaväen raskailta aseilla. Jos väkivaltaista tiedustelua suoritettiin pimeällä, niin oli edullisinta aloittaa se yllättäen ilman tulitukea. Väkivaltaisessa tiedustelussa itse sitä suorittava osasto ei pystynyt havainnoimaan kaikkea, joten siihen liittyi erilliset tähystäjät, jotka seurasivat vihollisen vastatoimia ja paljastuneita pesäkkeitä. Vihollisen rintamalinjassa olevista aukoista oli työnnettävä tiedustelupartioita vihollisen selustaan. Tämäkin toiminta oli parasta tehdä pimeään aikaan. Partiot voivat toimia tilanteesta riippuen myös sissi-osastojen tapaan. Toiminta oli kuitenkin rajoitetumpaa ja varsinkin lyhytaikaisempaa.³⁶ Hyökkäyksen onnistumiseen vaikutti suuresti kuinka tähystys oli saanut selville vihollisen ryhmitykset. Maalien tähystäminen tykistölle oli erittäin tärkeää hyökkäyksen onnistumisen kannalta. Tähystyksellä täytyi pystyä selvittämään ainakin jalkaväen raskaiden aseiden, ampuautojen, esteiden, komento- ja tähystyspaikkojen sijainti ja vihollisen joukkojen siirrot. Hyökkäyksen alettua tähystyksellä seurattiin uusien joukkojen ilmaantumista ja varoitettiin omia joukkoja vihollisen yllätyksiltä.³⁷

Puolustukseen ryhmittymisen yhteydessä suoritettavalla tiedustelulla oli pyrittävä selvittämään vihollisen eteneminen, sen joukkojen vahvuus ja organisaatio eri etenemisreiteillä, sekä päävoimien suuntautuminen ja mahdolliset saarrostit. Näiden asioiden selvittämiseksi oli jätettävä vihollisen selustaan radiolla varustettuja tiedusteluosastoja. Partioihin tuli valita hyvin paikallisen maaston tuntevia miehiä ja näiden partioiden oli pyrittävä olemaan vihollisen selustassa mahdollisemman pitkään. Tärkeimpiä asioita, joita täytyi selvittää, olivat vihollisen painopisteen muutokset, vahvistusten saapuminen ja tykistön tuliasema-alueet. Tiedustelulla ja jatkuvalla tähystyksellä oli ennen muuta selvitettävä mihin vihollisen joukkoja koottiin ja missä oli odotettavissa panssarivoimien hyökkäys. Partiointia ja väkivaltaista tiedustelua tuli suorittaa samassa mittakaavassa kuin hyökkäyksessäkin. Viholliseen oli pidettävä koajan kosketus ja yritettävä saada se paljastamaan toimintansa.³⁸ Puolustusryhmityksessä tähystyspaikkoja tuli olla myös syvyydessä. Etummaisat tähystyspaikat olivat tärkeimmät ja tähystyspaikkojen painopiste tuli olla vihollisen todennäköisessä tulosuunnassa. Tähystyksen tehtävät olivat lähes samat kuin hyökkäyksessäkin. Kuulohavaintojen perusteella täytyi pystyä selvittämään vihollisen panssarivaunujen käyttö.³⁹

Viivytyksen yhteydessä tiedustelun oli selvitettävä milloin vihollinen saavuttaa etujoukollaan ja pääosillaan jonkun tietyn tasan ja yrittääkö vihollinen saarrostit omia joukkoja. Viivytyksen yhteydessä voitiin jättää partioita vihollisen selustaan selvittämään samoja asioita kuin puolustuksen yhteydessä. Viivytyksen aikana tiedustelussa oli suunniteltava erittäin tarkasti joukkojen liikkuminen, koska yhteydenpito oli paljon vaikeampaa.⁴⁰

Viivytyksen aikana tähystyksen tärkeimpänä tehtävänä oli oikea-aikaisen tulen käyttö. Tähystämisen täytyi olla jatkuvaa ja näin ollen tähystyspaikat siirtyvät portaittain. Tähystäjien oli pyrittävä yhteistoimintaan jalkaväen raskaiden aseiden ja tulenjohtajien kanssa.⁴¹

Ilomantsin taisteluissa käytettiin kaikkia tiedustelumenetelmiä kaikissa taistelumuodoissa. Ensin Ryhmä Raappana joukot viivyttivät Kuolismaan tien suunnassa ja torjuivat vihollisen hyökkäykset Möhkön pohjoispuolella. Tämän jälkeen se aloitti kaksi kaksipuolista hyökkäystä ja lopuksi ryhmittyi jälleen puolustukseen.

2.3 Tiedustelun kehitys jatkosodan aikana ennen Ilomantsin taisteluja

Heti talvisodan jälkeen sotatoimiyhtymille käskettiin laatia selostus tiedustelutoiminnasta saaduista kokemuksista. Selostuksissa tuli käydä selville tiedusteluhenkilöstön, sotavankien kuulustelijoiden ja tulkkien riittävyys ja koulutustaso sekä tiedustelun järjestelyiden tarkoituksenmukaisuus eri johtoportaisissa. Näitä selostuksia oli tarkoitus käyttää hyväksi tulevaisuudessa tiedustelutoimintaa järjestettäessä ja uudistettaessa.⁴² Talvisodan jälkeen huomattiin tiedustelujärjestelyissä puutteita ja niihin puututtiin heti sodan jälkeen. Sotakokemukset olivat parasta oppia siitä mikä oli järjestetty hyvin ja mikä tarvitsi parannusta. Selkeimmät uudistukset näiden selostusten pohjalta olivat kuulustelijoiden ja tulkkien koulutuksen tehostaminen, kuulusteluiden toteuttamisen tehostaminen ja kuulustelukysymysten tarkastaminen. Lisäksi vaadittiin kuulusteluoppaan tekemistä kuulusteluiden helpottamiseksi.⁴³

Jatkosodan aikana tiedusteluhenkilöstön taso oli noussut selkeästi. Talvisodan kokemukset olivat lisänneet osaamista ja kolmen vuoden jatkosodan aika oli parantanut tasoa. Oli havaittu jo lyhyen ajan harjaannuttavan kuulusteluhenkilöstöä ja sodan pitkittyessä kuulusteluista saatiin enemmän irti kuulustelijoiden ammattitaidon lisääntyessä.⁴⁴

Jo talvisodassa oli huomattu sotavangeilta saatujen tietojen olevan varsin luotettavia ja arvokkaita. Tiedot olivat luoneet yleensä hyvän pohjan viholliskuvalle. Monesti juuri sotavangeilta oli saatu tärkeimmät ja varmimmat tiedot vihollisesta.⁴⁵ Saadut tiedot olisivat voineet olla vielä paremmat, ellei tiedusteluhenkilöstön koulutus olisi ollut puutteellinen. Selkeimmät puutteet tiedusteluhenkilöstöllä olivat puutteellisesti täytetyt kuulustelukortit ja ylimalkaisesti tehdyt kuulustelupöytäkirjat. Huono koulutustaso vaikutti luultavasti myös kuulusteluiden toteuttamiseen ja johtopäätösten tekemiseen saaduista tiedoista.⁴⁶ Sotavankien kuulustelu oli havaittu tärkeäksi tiedonlähteeksi. Tiedustelutoimiston alainen sotavankijaos muutettiin itsenäiseksi toimistoksi, jonka tehtäviin kuului sotavankien kuulustelu ja sotasaalisasiakirjojen tutkiminen sekä näistä tiedonlähteistä saatujen tietojen kokoaminen ja tilastointi.⁴⁷ Kuulusteluihin siis suhtauduttiin vakavasti, sillä niistä voitiin saada sellaista tietoa mitä muuten ei saatu selville. Kuulusteluiden taso oli noussut kesään 1944 mennessä selkeästi, että saatiin tarpeeksi luotettavia tietoja sotavangeilta.

Ennen jatkosotaa oli Pääesikunta julkaissut oppaan Sotavankien käsittelystä ja kuulustelusta auttamaan kuulusteluhenkilöstön tehtäviä. Opas perustui talvisodan kokemuksiin ja sotavangeilta saatuihin aineksiin. Opas antoi yleisohjeet sotavankien käsittelystä ja kuulusteluiden

suorittamisesta.⁴⁸ Tälle oppaalle saatiin uusi versio keväällä 1943. Sotavankien kuulusteluopas tosin poikkesi vain vähän kaksi vuotta aikaisemmasta versiosta. Merkittävimpiä uudistuksia olivat ohje sotavangin tunnuskortin täyttämisestä ja käytöstä sekä malli kuulustelukortin rakenteesta. Oppaassa oli myös hyödynnetty hyökkäysvaiheen kokemuksia suurten vankimäärien käsittelystä. Seuraava merkittävä muutos sotavankien kuulusteluun tuli huhtikuussa 1944, kun Päämaja antoi ohjeet sotavankien kuulusteluista yhtymien alueella. Rintamakuulustelu alettiin toteuttaa nyt divisioonaa alemmissa portaissa ja siihen oli varattava aikaa 1-3 vuorokautta. Peruskuulustelu suoritettiin divisioonassa ja siihen oli varattava aikaa 3-5 vuorokautta. Armeijakunnan esikunta jätettiin kokonaan väliin kuulusteluista ja niiden kuulustelijat siirrettiin divisiooniin korvaamaan puuttuvat kuulustelijat.⁴⁹ Tällä uudistuksella pyrittiin luultavasti saamaan tiedot nopeammin käyttöön ja hyödyntämään niillä näin myös rintamajoukkoja. Aiemmin sotavankien tiedot eivät olleet palvelleet rintamajoukkoja niin paljon kuin Päämajan viholliskuvaa. Asiaan vaikutti sotavankien kuulustelut varsin korkealla tasolla ja ajan kuluminen kun vankeja siirrettiin selustaan kuulusteluihin. Tosin olihan rintamajoukot saaneet suorittaa nopean kuulustelun omaan toimintaansa liittyen. Siitä ei ole kuitenkaan tietoa kuinka laajasti joukot suorittivat kuulusteluja.

Päämaja oli yrittänyt nostaa suomalaisten tiedustelun tasoa vuoden 1944 aikana. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi oli tehty useita toimenpiteitä. Suomalaisten yhtymien tiedusteluupseerit olivat saaneet koulutusta ja heidän tietonsa oli yhtenäistetty helmikuun lopulla vuonna 1944.⁵⁰ Tiedustelu-upseerien koulutus kesti vain kaksi päivää, mutta koulutuksessa käsiteltiin monia tärkeitä asioita. Koulutukseen kuului tiedustelun merkityksen korostaminen, Puna-armeijan organisaatio ja aseistus, tähystystiedustelu, partiotiedustelu, puhelinkuuntelun merkitys ja tiedustelun suunnitteleminen. Tiedustelu-upseereille kerrottiin myös ilmatiedustelun mahdollisuuksista ja ilmavalokuvauksesta.⁵¹ Teoreettista pohjaa oli näin parannettu sekä tiedustelu että operatiivisilla johtoelimillä. Tiedustelu-upseerien neuvottelupäivillä tehtiin havaintoja tiedustelun kehityksestä. Tärkeimpänä ja samalla vaikeimpana tiedustelukysymyksenä pidettiin vihollisen mahdollisen hyökkäyksen selvittämistä. Päivittäisten tiedusteluraporttien tärkeyttä korostettiin ja varsinkin siihen kuuluvia asioita. Sotavankien kuulusteluissa käskettiin selvittää Neuvostoliiton elintarvike ja työvoima tilanne, joukkojen mieliala ja varustetilanne. Yleisesti piti selvittää vihollisen sotapotentiaalin määrä. Vihollisen varustustyöt ja teiden rakentaminen kiinnosti myös Tiedusteluosastoa. Kuulustelukeskuksesta oli mahdollista saada apua sotavankien alustavaan kuulusteluun ja sen pyytämistä korostettiin tärkeiden vankien kohdalla. Lisäksi vankien käsittelystä ja kohtelusta tuli lisäohjeita. Samoin kuulustelijoille sanottiin järjestettävän jatkokursseja ja kerrottiin ilmavalokuvauksen mahdollisuuksista.⁵²

Komentajille oli havaintojen arvioimiseksi ja johtopäätösten tekemiseksi vuoden 1944 alussa jaettu Puna-armeijan kenttäohjesääntö vuodelta 1942, joka esitteli Puna-armeijan hyökkäyksen periaatteet ja kirja Puna-armeijan aseista, jossa oli organisaatiotiedot ja millainen puna-armeijan hyökkäys todellisuudessa olisi. Komentajille jaettiin näiden lisäksi vuosina 1942-1944 vielä useita muita kirjoja ja kirjasia, jotka lisäsivät tietoa vihollisesta. Näitä teoksia olivat mm. Puna-armeijan huolto, Puna-armeijan panssarijoukkojen ohjesääntö, Tietoja Puna-armeijan panssarikalustosta ja sen käytöstä Suomen rintamalla 1939-1940 ja 1941-1942, Opaskirjanen Puna-armeijan tärkeimmistä panssarivaunutyypeistä ja niiden torjunnasta, Venäläinen sotilaslyhenne sanasto ja Panssarivaunujen numeroinnin periaatteet kirja, joka ilmestyi kesällä 1944 ja se auttoi tunnistamaan vihollisen panssariyksiköt ja johtovaunut.⁵³ Näiden toimien lisäksi joukko-osastot ja yhtymät olivat alkaneet saada vuoden 1943 alkupuolelta lähtien tietoja vihollisen ilmavoimien toiminnasta.⁵⁴ Näin komentajien koulutustasoa oli parannettu ja odotettiin että vihollinen ja sen toimintatavat tunnettiin. Tosin olihan vihollisen toimintatavat kehittyneet oppaiden kirjoittamisesta, mutta niihin oltiin päästy tutustumaan asemasodan aikana. Tunnetusti Puna-armeijan taktiset periaatteet eivät muutu kovin nopeasti ja niiden muuttamisessa menee paljon aikaa armeijan suuren koon takia. Päämajassa oli tiedustelun tärkeys sodankäynnissä selvästi tiedossa ja sen tasoa pyrittiin kehittämään asemasodan aikana tilannetta vastaavaksi.

Alkuvuodesta 1944 tiedustelumenetelmistä tähytystä korostettiin, mutta samalla todettiin ongelmana olevan kiikareiden ja haarakiikareiden vähäinen määrä. Tähytys koettiin olevan hyvä tiedustelumuoto, koska rintamalinjat olivat kiinteät ja partiointi oli vaikeampaa tarkan vartioinnin takia. Myös sotavankien ottamisen merkitystä korostettiin tietojen hankinnassa.⁵⁵ Sotavankien kuulustelu tehostui ja yhtenäistyi kun vuonna 1943 oli saatu uusi Kuulusteluopas käyttöön.⁵⁶ Tähytämisen vaikeutta yritettiin ilman kiikareita kompensoida vankien ottamisella.

Kuuntelutiedustelu tulokset olivat olleet vähäisiä vihollisen käyttäessä asemasodan aikana pääsääntöisesti puhelinyhteyksiä.⁵⁷ Suomalaiset olivat saaneet Saksalta tiedustelutietoja neuvostojoukkojen kokoonpanoista, jotka todettiin arvokkaiksi tiedoiksi.⁵⁸ Näin tiedettiin mitä orgaanisesti kuului mihinkin joukkoon. Tämä helpotti vihollistilannearvioiden tekemistä, koska tiedettiin mitä joukkoja vastaan oli tulossa. Voitiin myös helpommin todeta jos vihollinen oli saanut alistuksena uusia joukkoja tai muita vahvennuksia. Vuoden 1944 aikana oli selvästi useampi tapa saada tietoa, eikä luotettu liikaa yhteen menetelmään. Jos muut tiedustelumene-

telmät eivät tuottaneet tarpeeksi tietoa, niin sitä yritettiin saada suoraan viholliselta, eli vankeilta.

Suomalaisten tiedustelu oli siis varautunut ja valmistautunut keväällä 1944 ja näitä taitoja tarvittiinkin kesän suurtaisteluiden aikana.⁵⁹ Suomalaiset olivat kouluttaneet tiedustelupseereitaan, suomalaisilla oli Puna-armeijan kenttäohjesääntö käytössään ja joukkoja kehoitettiin jatkuvaan tiedusteluun ja sotavankien ottamista pidettiin erittäin tärkeänä. Näin ajateltuna suomalaisten tiedustelun ainakin teoriassa oli kunnossa. Liikesodassa kuitenkin itse tiedustelun toteutus on kuitenkin paljon vaikeampaa kuin se on esikunta tasolla ajateltu ja käsitetty. Tilanteet muuttuvat jatkuvasti, tiedon vääristyminen ajan kuluessa muodostuu ongelmaksi. Edellisenä päivänä saatu tieto ja sen pohjalta tehty päätös eivät aina saattaneet kohdata suuren ajallisen eron takia. Tämä olikin ongelma, jota yritettiin parantaa jatkuvalla tiedustelulla.

2.4 Tiedustelutiedot vihollisesta ennen taistelua

Päämaja ja II Armeijakunta tuottivat Ryhmä Raappanalle tietoja vihollisesta ennen Ilomantsin taisteluita ja sen aikana vihollisen selustasta saatuja tietoja. Muu tiedustelu jäi Ryhmä Raappanan omaksi tehtäväksi. Päämaja antoi Kenraalimajuri Raappanalle viimeisimmät vihollistiedot ennen tehtävän vastaanottamista. Päämajassa tietoa tuotti tiedustelujaosto, jonka yhtenä osana oli tiedusteluosasto. Tiedusteluosastoon kuului tiedustelutoimisto (Tied. 1.) ja viestitiedustelutoimisto (Tied. 2.). Tiedustelutoimiston vastuulla oli hankitun tiedon analysointi ja kaikki osaston tuloksien tuottaminen. Se myös vastasi tiedustelun suuntaamisesta paitsi radiotiedustelun. Lisäksi tiedustelutoimistolla oli kahdeksan alatoimistoa, jotka vastasivat kaukopartioiden toiminnasta alueillaan. Viestitiedusteluosaston vastuulla oli radiotiedustelun suuntaaminen ja radioviestien selvittäminen.⁶⁰ Päämaja tuotti tietoa armeijakuntatasolle ja se jakoi tietoa omille alaisilleen. Ryhmä Raappanan tapauksessa Päämajan tiedustelujaoston tiedot tulivat II armeijakuntaan ja sieltä edelleen Ryhmä Raappanan käyttöön.

Ryhmä Raappana sai 26.7.1944 yleiskuvan ja tärkeimmät tiedot vihollisesta II Armeijakunnan esikunnalta. Ilomantsiin oli suuntautumassa 32. Armeijan kaksi divisioonaa numeroiltaan 176. ja 289. 176. Divisioonaa oli suuntautumassa Kuutamalahden suuntaan ja 289. Divisioonaa Kuolismaan - Ilomantsin suuntaan. Tarkemmin 176. Divisioonan liikkeistä saatiin tietoa sotavangilta, joka kertoi Jalkaväkirykmentti 52 edenneen Repolan suuntaan. Tällä suunnalla oli esiintynyt myös tykistöä, jonka arveltiin olevan kevytkanuuna- ja kevytheitien pattereita sekä kolme

panssarivaunua. Divisioonan pääosa eli jalkaväkirykmentit 55 ja 63 olivat todennäköisesti suuntautuneet Kuutamolahdesta Märetjärven eteläpuolelta ja Vuottojärven kaakkoispuolelta Kuolismaahan, pyrkien joukkojemme selustaan. Lehmivaarasta oli jo tavattu JR 63 kaatuneita. Yrityksen päästä suomalaisten selustaan epäonnistuttua näytti JR 63 suuntautuneen Ilanjärven koillispuolelle. Saatujen tietojen mukaan se oli ollut Mökkivaaran tienoilla, josta pyrkinyt tunkeutumaan Luovejärven ja Ilanjärven välisen kannaksen kautta sekä Ilanjärven luoteispuolitse suomalaisten selustaan. JR 55 oli ehkä ollut rakentamassa tietä Märetjärven eteläpuolitse Iljanvaaraan.

289. Divisioonana oli hyökkäämässä Liusvaara - Kuolismaan suunnassa tavoitteenaan tämänkin suunnan hyökkäyksissä päästä osillaan suomalaisten selustaan. Muutamia päiviä ennen Ryhmä Raappanan perustamista oli vihollisen painostus tälläkin suunnalla kasvanut päätien eteläpuolella ja vihollisen pyrkimyksenä lienee osillaan ollut päästä suomalaisten selustaan etenevästi tien eteläpuolitse luultavasti Möhkön suuntaan. Vihollisen tykistö tällä suunnalla ei ollut ylittänyt divisioonan orgaanisen tykistön määrää. Panssarivaunujakin oli todettu vain muutamia.⁶¹

Nämä olivat viralliset tiedot vihollisesta, jotka Ryhmä Raappana sai perustamispäivänään II Armeijakunnan esikunnalta. 21. Prikaati pystyi kertomaan vihollisesta tarkempia tietoja, koska sen joukot olivat rintamavastuussa tällä alueella ja he olivat taistelleet alueella olevia vihollisen joukkoja vastaan jo yli kuukauden. 21. Prikaati oli taistellut 289. Divisioonan vastaan ja siihen tiedettiin kuuluvan Jalkaväkirykmentit 1044, 1046 ja 1048.⁶² Ryhmä Raappanan esikuntapäällikkö on myöhemmin todennut, että neuvostojoukkojen odotettiin hyökkäävän sekä Kuolismaan tien suunnassa että molemmin puolin Ilanjärveä länteen. Molempien divisioonien huoltotienä arveltiin olevan Kuolismaan tie.⁶³ Tiedustelutiedot olivat kertoneet suomalaisille neuvostojoukkojen saavuttaneen Vellivaaran alueen 23. päivän aamuna ja näin myös päässeet heille merkittävään tavoitteeseen, valtakunnan rajalle.⁶⁴ Näillä vihollistiedoilla kenraalimajuri Raappana lähti toteuttamaan saatua tehtäväänsä. Viholliskuva oli varsin ylimalkainen ja kaikista vastassa olleista 176. ja 289. Divisioonien rykmenteistä ei ollut varmaa havaintoa. Katso liite 2 Ilomantsin alueesta.

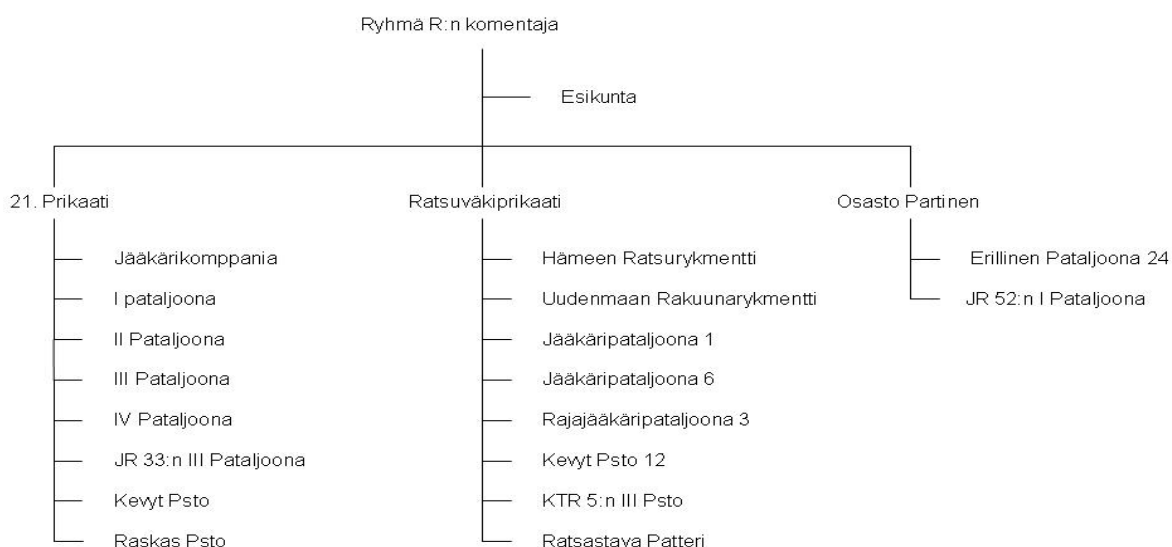
Neuvostojoukkojen tarkkoja vahvuuksia ei tiedetty, mutta se oli varmaa, etteivät divisioonat olleet täysvahvoja. Divisioonaa ei ollut kyetty täydentämään täysvahvoiksi ja taisteluiden alkaessa Karjalan Rintaman divisioonat olivat olleet noin 74 % täysvahvuudesta. Divisioonana täysvahvana oli noin 10 000 ja laskutoimituksena saadaan divisioonien vahvuudeksi noin

7400 miestä. Tämä vahvuus oli taisteluiden alussa ja joukot olivat käyneet kovia taisteluita suomalaisten kanssa, joten on arvioitu neuvostorykmenttien olleen miesvahvuudeltaan noin puolet oikeasta vahvuudestaan Ilomantsin taisteluiden alkaessa. Tähän asiaan saatiin todistusaineistoa taisteluiden aikana. Hattuvaarassa suomalaisten haltuun jäänyt JR 52 arkisto tuki arvioituja vahvuuksia. Heinäkuun 28. päivänä, eli taisteluiden alkuvaiheessa rykmentin vahvuus oli 151 upseeria, 261 aliupseeria ja 810 miehistöön kuuluvaa eli yhteensä 1222 miestä. Rykmentin käsketty vahvuus oli kuitenkin 176 upseeria, 685 aliupseeria ja 1582 miehistöön kuuluvaa eli yhteensä 2443 miestä.⁶⁵ Rykmentin vahvuus oli miehelleen puolet sen oikeasta vahvuudesta. Huomattavaa on, että aliupseeristoa oli vain alle 40 % kirjavahvuudesta. Tämä tasan puolet kirjavahvuudesta tappioita kärsinyt rykmentti on varmasti sattumaa, mutta varsin suuntaa antavaa ja voidaan arvioida muidenkin etulinjan rykmenttien olleen vahvuuksiltaan samaa tasoa. Suomalaisten arviot olivat varsin hyviä, sillä neuvostolähteiden mukaan 176. D: vahvuus heinäkuun lopulla oli 5722 miestä ja 289. D:n vahvuus 5320 miestä.⁶⁶

Yksi tärkeimmistä tiedustelutiedoista Ilomantsin taisteluihin tuli kuitenkin Ryhmä Raappanan komentajalta itseltään. Hänellä ei ollut lisää uusia vihollistietoja, mutta hänen maaston tuntemuksensa oli korvaamaton operaatiolle. Kenraalimajuri Erkki Raappana oli tullut Joensuun Rajavartioston komentajaksi vuonna 1921. Talvisodan syttyessä Raappana oli edelleen Joensuun Rajavartiostossa ja hän oli ollut perustamassa kahta pataljoonaa Lieksan ja Ilomantsin alueella. Raappana Joensuun Rajavartioston komentajana oli kiertänyt työnsä puolesta rajaseutua ja tunsu sen yhtä hyvin tai jopa paremmin kuin alueella olleet rajavartijat. Tämän lisäksi hän vietti paljon vapaa-aikaansa kiertäen Ilomantsin korpia. Hän oli intohimoinen metsästäjä ja kalastaja. Kaukaa viisaana hän oli myös järjestänyt taisteluharjoituksia Ilomantsin alueella ennen talvisotaa. Hän oli osannut arvioida vihollisen toiminnan tuolla alueella, vain vihollisen joukon koko oli jäänyt arvioissa liian pieneksi. Raappana oli itse rajamies ja tiesi mihin suomalainen mies pystyy korpiolosuhteissa ja hän uskalsi luottaa omiin ja miestensä erätaitoihin taistelua suunnitellessaan.⁶⁷ Oikean komentajan valitseminen antoi operaation suorittamiselle paremmat onnistumismahdollisuudet, kuin täysin aluetta tuntemattoman komentajan valitseminen. Jo alustavien vihollistietojen perusteella Raappana teki suunnitelmansa ja toteutti sen lähes samanlaisena tarkempien tiedustelutietojen jälkeen. Tässä hyvä esimerkki että maaston tiedustelu on erittäin tärkeää taistelun ja tiedustelun onnistumiselle. Nyt vain maastontiedustelu oli tehty 18 vuoden aikana Raappanan toimiessaan Joensuun Rajavartion komentajana.

Ryhmä Raappanan perustamisen jälkeen sen tiedustelu-upseerina toimi luutnantti A. Malinen.⁶⁸ Hän oli se henkilö jonka kautta varmasti suurin osa tai kaikki tiedustelutiedoista kulki näiden viikkojen aikana. Näin hänellä oli varmasti myös paras tilannekuva taisteluista koko alueella komentajan lisäksi. Tilannekuvan seuraaminen oli varmasti haastavaa, sillä Raappanan joukkoja oli yli kolmenkymmenen kilometrin pituisella rintamalinjalla. Oikeastaan ei voida puhua rintamalinjasta, sillä taisteluja käytiin laajoilla korpialueilla lähinnä osastoina. Maastoon jäi monta kilometriä korpea ilman suomalaisjoukkoja. Samanaikaisesti suomalaiset suorittivat koukkauksia vihollisen selustaan, jonne oli vaikea järjestää viestiyhteyksiä. Näin tiedustelutietojen lähettäminen vei aikaa ja vääristi tilannekuvaa. Kelvollisen ja riittävän radiokaluston puute vaikeutti Ryhmä Raappanan tiedustelua ja tilannetietojen välittämistä. Näistä asioista johtuen tiedonkulku oli hidasta ja epävarmaa.⁶⁹ Tiedustelutulosten saapuessa Ryhmä Raappanan esikuntaan, ne olivat luultavasti osin vanhentunutta. Tiedot varmasti piti-vät paikkansa, mutta ne olivat vanhentunutta ja niitä ei voinut suoraan sellaisenaan käyttää päätösten tekemiseen.

Ryhmä Raappanan kuului kaksi prikaatia ja erillinen osasto Raappanan omasta 14. Divisioo-nasta. Yhteensä joukkoja oli kaksi rykmenttiä, kymmenen pataljoonaa ja kuusi patteristoa. Kaksi patteristoa kuului yhteistykistöön ja ne olivat Raskas Psto 4 ja Raskas Psto 15. Näiden joukkojen lisäksi oli vielä aselajiyksiköitä. Nämä joukot toimittivat Ryhmä Raappanan esi-kuntaan tiedustelu- ja vihollistiedot ympäri Ilomantsin korpia.

3 RYHMÄ RAAPPANAN TIETOJEN HANKINTA

3.1 Vetäytymisvaihe

Ennen Ryhmä Raappanan perustamista antoi II Armeijakunta käskyn 21. Prikaatille 25.7. järjestää tehokas tiedustelu Liusvaaran - Möhkön maantien ja valtakunnan rajan väliselle alueelle. Prikaatin oli hankittava tuosta maastosta ja sen polku- ja tieverkostosta mahdollisimman tarkat tiedot. Samoin viholliseen oli pyrittävä saamaan kosketus ja pitämään se.⁷⁰ Ilomantsin alueesta löytyy karttoja liitteistä 3 ja 4.

Ryhmä Raappanan perustamisen jälkeisenä päivänä eli 27.7.1944 alkoi heti aamusta tulla tiedustelutietoja esikuntaan. Pohjoisempaa taistelevista suomalaisista prikaateista Ratsuväkiprikaati oli edellisenä päivänä saanut kolme vankia, jotka olivat kiinniottaneet vanginsieppauspartiot. Vangit olivat kuulusteluissa kertoneet kuuluneensa Ran.K / JR 55 / 176. D.⁷¹ Tieto vangeista ja heidän yksiköistään kesti yli puolivuorokautta ennen kuin se oli Ryhmä Raappanan esikunnan tiedossa. Viimeiset havainnot JR 55:stä oli tehty Kuutamalahdella ja sen oli odotettu suuntautuvan Märätjärven eteläpuolelta ja Vuottojärven kaakkoispuolelta Kuolismaahan. Nyt se oli kääntänyt suuntansa suoraan länteen luonteen sijasta ja ilmestynyt Ilomantsin alueelle.

Iltapäivällä Ratsuväkiprikaatin partiot olivat todenneet Lehmivaaran olevan vihollisesta vapaana.⁷² Ilmoituksessa ei selvinnyt aikaa, milloin partio oli tehnyt havainnon Lehmivaaran alueelta.

Myöhemmin iltapäivällä myös 21. Prikaati ilmoitti sotavankitietoja esikuntaan. Mieronahosta saadut vangit olivat antaneet tietoja 289. Divisioonan ryhmytyksestä. JR 1046 oli Kuolismaan tien suunnassa, JR 1048 oli lähtenyt neljä vuorokautta aikaisemmin koukkaamaan jonnekin sivustaan ja JR 1044 oli jossain takana tai myös lähtenyt koukkaamaan. Vangit olivat nähneet Kuolismaan tien suunnassa myös 12 kappaletta urkutykkeitä.⁷³ Sotavangeilta saatiin tärkeitä tietoja vihollisen liikkeistä, tosin kahden rykmentin liikkeistä ei saanut kovin hyvää kuvaa. Tiedot kuitenkin pitivät täysin paikkansa, vaikka niitä ei silloin pystytty varmentamaan. JR 1048 oli 24.7 lähtenyt Jakunvaaran – Hilpanvaaran – Majaniemen – Ontrovaaran uraa kohti Öykköstenvaaraa. Tästä koukkausyrityksestä luovuttiin myöhemmin ja JR 1048 palasi Kuolismaan alueelle. JR 1046 eteni kärjessä Kuolismaan tien suunnassa ja JR 1044 eteni tietä myöten hieman taempana.⁷⁴

Ratsuväkiprikaati ilmoitti huomanneensa partiotoimintaa Korentovaara - Hullari tien suunnassa Niemijärven maastossa, missä sillä oli ollut useaan otteeseen tulikosketus viholliseen.⁷⁵ Uusi viholliskosketus oli saatu Lehmivaarasta luoteeseen. Lehmivaarassa oli aiemmin havaittu vihollisen joukkoja, mutta sinä samana päivänä siellä ei ollut havaittu vihollisia. Neuvostojoukot olivat suuntaamassa joukkojaan Ilajanjärven pohjoispuolelle.

Hattuvaarassa olleille Rajajääkäripataljoona 3:n kahdelle rajajääkärijoukkueelle käskettiin tiedustella Lahnajärvelle ja Sivakkavaaraan asti.⁷⁶ Vihollinen oli jatkanut etenemistään uusiin suuntiin ja tiedustelu sai tehtäväkseen etsiä vihollista kymmenen kilometriä pohjoisemman tien suunnasta, kuin missä uusia vihollisen joukkoja oli havaittu.

Ensimmäisen päivän tiedot eivät antaneet vielä tarkkaa kuvaa neuvostojoukkojen liikkeestä. 289. Divisioonan kaikki rykmentit oli vankitietojen avulla saatu alustavasti paikannettua, mutta tiedot olivat vanhoja ja epätarkkoja varsinkin koukkaamaan lähteneistä rykmenteistä. Vihollisen JR 55 / 176. D. oli saatu ensimmäinen varma havainto osallistumisesta taisteluun Ilomantsin alueella. Lehmivaarassa ei ollut havaittu vihollisia, vaikka siellä aiemmin oli vihollisia tavattu. Tietoja haluttiin tarkemmaksi ja siksi Hattuvaarasta lähdettiin etsimään pohjoisempaa oleva vihollisdivisioonaa. Ratsuväkiprikaati oli saanut paljon enemmän vihollishavaintoja kuin 21. Prikaati. Vaikka Ratsuväkiprikaati ei ollut kokonaisuudessaan alueella, oli se levittäytynyt suuremmalle alueelle ja näin sillä oli suurempi todennäköisyys tehdä enemmän vihollishavaintoja. Ratsuväkiprikaatilla oli kuitenkin huomattavasti huonompi käsitys vihollisesta. Vaikka se oli havainnut vihollisen Niemijärven maastossa, sillä ei ollut siitä tarkempaa käsitystä. Vihollisen JR 55 oli saavuttanut Korkeakankaan jo kaksi päivää aiemmin, joka oli Niemijärvestä kaksi kilometriä länteen. Tosin se oli joutunut vetäytymään 26.7. aikana hieman taemmas.⁷⁷

Ryhmä Raappanalla ei ollut kovin hyvä käsitys vihollistilanteesta ensimmäisen päivän jälkeen. 21. Prikaatin joukkoja lukuun ottamatta kaikki muut joukot olivat uusia alueella, joten heillä ei ollut hyvää käsitystä tilanteesta. Paras viholliskuva oli aivan Kuolismaan tien suunnassa olevasta vihollisesta.

Aamulla 28.7. 21. Prikaati ilmoitti vihollisen aamuöisistä hyökkäyksistä Kuolismaan suunnasta tulevan päätien suunnassa. Noin pataljoonan vahvuinen osasto oli torjuttu Lehmiahosta käsin.⁷⁸ 21. Prikaatin alueella vihollisen painostus oli lisääntynyt aamuyön aikana. Tiedot esikuntaan oli ilmoitettu heti hyökkäyksen torjuttua ja tilanteen selkiydyttyä.

Myös Ratsuväkiprikaati raportoi edellisen yön tapahtumistaan. Vellivaaran suunnassa käynyt partio ei ollut huomannut mitään erikoista, mutta Longonvaarassa käynyttä partiota oli vihollinen ajanut takaa koiria hyväksikäyttäen. Hattuvaaran itäpuolella Palokankaasta kaksi kilometriä itään oli sattunut partiokahakka heti puolenyön jälkeen. Sivakkovaaralla ei ollut havaittu jälkiä vihollisesta.⁷⁹ Tiedot yön tapahtumista ilmoitettiin heti aamulla. Uusia vihollishavaintoja oli saatu Longonvaarasta ja edellisenä iltana lähetetty tiedustelupartio oli törmännyt viholliseen paljon ennen käskettyä tiedustelukohdetta. Vihollinen oli ollut Hattuvaaran ja tiedusteltavaksi käsketyn Lahnajärven puolessavälissä.

Iltapäivällä 21. Prikaati ilmoitti Ontrovaarassa olevan tähystyksen havainneen aamulla noin 50 vihollisen sotilaan edenneen Majaniemestä länteen. Lokalammen itäpuolella oleva varmistus oli saanut tulikosketuksen edellä mainittuun joukkoon noin puoli yhdeksältä. Tiirivaarassa oli viholliseen saatu kosketus partiolla iltapäivällä kello yhden aikaan.⁸⁰ Vihollinen oli paikannettu 21. Prikaatin oikealla sivustalla Ontrovaarassa ja pääpuolustussuunnassa Tiirivaarassa. Illalla 21. Prikaati oli menettänyt viholliskosketuksen, mutta tiedustelu oli käynnistetty Paastojärven ja Lutikkavaaran suuntiin.⁸¹ Tiedot näistä viholliskosketuksista saatiin Ryhmä Raappanan esikunnan tietoon vasta puoli kolmelta. Taisteluiden alkuvaiheessa esikunnalle olisi ollut tärkeää saada vihollistiedot nopeasti, että vihollisen toimiin pystyisi vastaamaan mahdollisimman nopeasti.

JP 6:n toinen komppania oli aamupäivällä ollut tulitaistelussa Lutikkavaaran suunnasta tulleen vihollisjoukon kanssa, jonka vahvuus oli ollut noin 20 miestä. Partio oli karkotettu, mutta samaan aikaan oli havaittu vihollisen puolella vilkasta liikehdintää.⁸² Vihollinen näytti yrittäneen tiedustella Ilajanjärven - Luovejärven kannasta etelästä päin, jossa 2 / JP 6 oli. Jälleen vihollinen yritti etsiä uusia etenemisreittejä ja päästä suomalaisten selustaan.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti saaneensa Luovejärvi - Ilajanjärvi kannakselta vangin, joka kuului II / JR 63 / 176. D. Ilajanjärven pohjoispäästä oli saatu vanki, joka kuului 52 Rang.K.⁸³ Tämä vanki saatiin Ratsuväkiprikaatin käskemällä tiedusteluretkellä. URR oli käsketty lähettää illalla upseeripartion Luovejärvi - Ilajanjärvi kannaksen kautta Kuolismaan maastoon tehtävänä vanginotto ja vihollisen ryhmytyksen selvittäminen. HRR oli saanut samanlaisen tehtävän mutta kohde alueena oli Vellivaaran maasto.⁸⁴ Tänä päivänä saadut vangit kuuluivat uuteen vihollisen rykmenttiin numerolta 63. Sen oli odotettu suuntaavan Kuutamolahdesta Märätjärven suuntaan, mutta JR 55 tavoin se oli muuttanut etenemissuuntaansa ja sen joukkoja oli Luovejärvi - Ilajanjärvi kannaksella.

28.7.1944 saatiin vihollisen toiminnasta enemmän huomioita ja partio- ja taistelukosketuksia. Vaikka aina kosketusta ei ollutkaan, tiedustelu oli jatkuvaa ja vihollista etsittiin aktiivisesti. Viholliskosketuksen menettäminen on aina riskialtista ja sitä pyrittiin välttämään. Varsinkin kun neuvostojoukot olivat näyttäneet osaavansa liikkua maastossa ja olivat pyrkineet jo aiemmin koukkauksiin. Tätä kosketuksen menetystä ei kuitenkaan jääty ihmettelemään, vaan yritettiin saada se uudestaan. Vellivaara ja Sivakkovaara oli todettu vihollisesta vapaaksi ja näin ainakin tiedettiin missä vihollista ei ollut. Viholliseen oli saatu seitsemän tiedustelu- tai taistelukosketusta uusissa paikoissa. Tärkeänä tietona oli havaittu JR 63 / 176. D. osallistuneen taisteluun.

Viholliskuva oli edelleen varsin sekava Ratsuväkiprikaatin osalta. Vaikka Hattuvaaran ja Hularin välisellä tiellä oli havaittu vihollista, ei Ryhmä Raappana arvannut siellä olevan vihollisen kaksi pataljoonaa etenemässä jo toista päivää kohti Hattuvaaraa.⁸⁵ 21. Prikaatilla oli tilanne selkeämpi, koska vihollinen eteni päätien suunnassa. Tosin saarroitusuhka oli edelleen olemassa, koska Ontrovaarassa oli havaittu vihollista. Vihollisen aikomuksista sivustoilla ei ollut tietoa, joten viholliskuva oli tässä vaiheessa vielä varsin puutteellinen.

II Armeijakunnan esikunta ilmoitti 29.7. ilmatiedustelutuloksista. Ilmatiedustelu ei ollut havainnut Vegarus - Salmijärvi tiellä liikennettä. Salmijärven tien risteyksessä oli ollut viisi nuotiota ja sillat oli tilapäisesti korjattu. Salmijärvi - Kuolismaa tiellä oli ollut vähäistä auto-liikennettä länteen. Tien varressa oli havaittu seitsemän hajallaan ollutta nuotiota. Kuolismaan sillan länsipuolella oli ollut 25-30 nuotiota ja joitain autoja. Silta oli kunnossa ja sillan maastossa oli paljon ilmatorjunta-aseistusta suojaamassa sitä. Tie Liusvaara - Hullari oli ollut liikennöimätön. Vuottoniemen silta oli ollut veden alla. Iljanvaarasta oli koneita vastaan ammuttu ilmatorjuntatulta. Kuolismaan tiellä oli ollut vähäistä ajoneuvo- ja autoliikennettä länteen.⁸⁶ Ilmatiedustelu oli osallistunut ensimmäistä kertaa Ilomantsin tiedusteluun ja pystyi antamaan tietoa vihollisen selustasta ja sen huoltokuljetuksista. Liikennettä ei kuitenkaan ollut vielä paljoa.

21. Prikaatin aamun ensimmäinen ilmoitus kello kuusi kertoi partioinnista Ontrovaarasta itään ja kaakkoon. Päätien suunnassa oli viholliseen saatu partiokosketus kello 2.00 Tiirivaaran pohjoispuolella.⁸⁷

Ratsuväkiprikaati ilmoitti aamulla, että sotavankitiedon mukaan Luovejärven - Ilajanjärven välistä oli hyökkäämässä II / JR 63. Edellisenä iltana oli Hattuvaaran varmistusosastoon kuu-

lunut partio kohdannut noin komppanian vahvuisen vihollisen osaston Lahnavaraan maastossa. Tiellä Teppana - Lutikkavaara partiot ovat todenneet Pönttökankaan ja Korkeakankaan vihollisesta vapaaksi ja vihollisen lounaaseen suuntautuvan liikenteen vähäiseksi. Piilovaaran kaakkoispuolisessa maastossa oli ollut noin 50 vihollista majoitusvalmisteluissa. Idästä Lutikkavaaraan sekä sieltä itään oli kuulunut moottoriajoneuvojen ja traktorien ääniä.⁸⁸ Luovejärven - Ilajanjärven kannaksella olevasta vihollisesta oli saatu tarkempi tieto ja siellä sotavangin mukaan oli yksi pataljoona. Tiedot JR 63 olemisesta Luovejärvi - Ilajanjärvi kannaksella pitivät paikkansa ja juuri II pataljoona oli hyökännyt 28.7. alkaen JP 6: asemia vastaan. Muu rykmentti oli vasta ryhmittymässä Ilajanjärven lounaispuolelle.⁸⁹ Ratsuväkiprikaati oli saanut havaintoja Teppanan - Lutikkavaaran välissä olevasta vihollisesta, joka oli hyökkäämässä 21. Prikaatia vastaan. Havainnot vihollisesta Hattuvaaran - Lahnavaraan välisellä tieosuudella olivat lisääntyneet edellisestä päivästä. Tieto Hattuvaaraa lähestyvistä vihollisosastosta saatiin lähes puoli vuorokautta myöhemmin. Tuolla suunnalla ei vihollisen odotettu hyökkäävän, joten tiedot vihollisesta olisivat olleet tärkeitä esikunnalle.

Iltapäivällä 21. Prikaati ilmoitti sen lähettämän partion, joka eteni Ontrovaarasta Majaniemeen siepanneen sieltä yksinäisen vartiomiehen.⁹⁰ Tämän vangin sieppaus oli tapahtunut aamulla tiedotetun partion toimesta ja sen tiedustelema alue oli sivustassa olevaa lähes tietöntä korpea.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti vihollishavainnosta selustassaan. Kello 11.00 oli vihollisen kuusi miehinen partio yllättänyt Utriosta noin kilometri etelään 15 muonankuljettajaa. Noin komppanian vahvuisen vihollisen painostuksen alla oli Koitajoella ollut varmistusosasto joutunut vetäytymään aamulla kello 05.25 Hattuvaaraan. Tulitaistelu jatkui edelleen ja vastatoimet olivat käynnissä.⁹¹ Vihollisen painostus ja luultavasti myös joukot olivat lisääntyneet Hattuvaaran suunnalla. Nyt vihollisesta ei ollut vain havaintoja, vaan se hyökkäsi Hattuvaaraa kohti.

Myöhemmin iltpäivällä 21. Prikaatin partio oli kohdannut vihollisen asettaman varmistuksen Vaitsilan lounaispuolella.⁹² Kello 18.00 ilmoitti Ratsuväkiprikaati, että tietä Lahnavara - Palokangas - Hattuvaara edenneen noin pataljoonan vahvuisen vihollisosaston saavuttaneen Hattuvaaran itäpuolella olevan puron tasan.⁹³ Vihollisen voimista saatiin nyt tarkempi havainto Hattuvaaran suunnalla, edellisen päivän komppanian vahvuinen vihollinen oli muuttunut jo pataljoonan vahvuiseksi.

Vielä myöhään illalla saatiin lisää ilmatiedustelutuloksia. Tiellä Liusvaara - Kuolismaa oli ollut vähäistä edestakaista kuorma-auto ja ajoneuvoliikennettä. Piste P 6050 I 8260 maastossa oli havaittu noin 15 nuotiota. Alueelta oli tullut kiivasta ilmatorjuntatulta lentokoneita vastaan. Tiellä Kuolismaa - Vellivaara oli ollut kohtalaista kuorma-autoliikennettä molempiin suuntiin. Lehmivaaran aukean itäreunassa oli havaittu neljä tykkiä. Tie Jakunvaara - Siikavaara - Hilpanvaara oli kunnostettu ja se oli jatkettu pisteeseen P 5050 I 7820 saakka autokelpoiseksi.⁹⁴ Ilmatiedustelun tiedot lisääntyivät ja tarkentuivat. Ajoneuvoliikennettä oli havaittu enemmän ja saatiin tietoja tiestöstä ja aseista.

Kolmantena päivänä alkoi tulla tietoa myös muualta kuin alaisuudessa olleilta prikaateilta. Ilmatiedustelutulokset antoivat tietoa vihollisen selustasta, sen huoltoreiteistä ja suuntautuneisuudesta. Vihollisen liikkeistä Hattuvaaran itäpuolelta alettiin saada enemmän tietoa ja siellä huomattiin vihollinen huomattavasti odotettua suuremmaksi. Vihollisen määrän kasvu yllätti suomalaiset täysin. Hattuvaaran suunnalla oli suomalaisilta varmistamassa vain aiemmin mainitut kaksi rajajääkärijoukkuetta ja nyt siellä oli vastassa jo pataljoonan vahvuinen vihollinen. Vihollisen ei uskottu suuntaavan sinne joukkojaan, mutta nyt oli havaittavissa sen olevan selvä hyökkäyssuunta. Suomalaisten arvio vihollisesta sillä suunnalla oli pettänyt pahasti. Onneksi tiedustelu sai selville vihollisen suuntautumisen Hattuvaaraa kohti ennen kuin se oli liian myöhäistä.

Viholliskuva oli pettänyt Hattuvaaran osalta täysin, mutta muualla vihollinen ei ollut pystynyt samanlaisia yllätyksiä järjestämään. Ryhmä Raappanan viholliskuvaa ei voinut pitää aukottomana, mutta se oli selvästi selkeytymässä.

21. Prikaati ilmoitti 30.7. heti aamulla sen havainneen edellisenä iltana päätiellä viisi kevyttä panssarivaunua, joista yksi oli saatu tuhottua.⁹⁵ Ensimmäiset havainnot panssarivaunuista oli saatu, mutta niistä ilmoittamiseen meni noin yhdeksän tuntia. Ryhmä Raappanan esikuntaa olisi varmasti kiinnostanut saada tietää panssarivaunuista jo edellisenä iltana.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti saaneensa kiinteän viholliskosketuksen Sysmäjärven pohjoispäässä, jossa vihollisen arvioitu vahvuus oli noin 150 miestä. Heidän saamansa asiakirjatieto vahvisti oikeaksi aikaisemman tiedon, että JR 63 oli tällä suunnalla. Partiot olivat todenneet vihollisen pattereita Piilovaaran maastossa ja siitä koilliseen olevalla munakukkulalla sekä Lutikkavaaran pohjoispuolisessa maastossa. Tien Teppana - Lutikkavaara vihollinen oli varmistanut tehokkaasti luoteeseen. Ilajanjärven pohjoispäässä vihollinen oli aloittanut kaivautumisen.

Asiakirja ja sotavankitietojen mukaan Palokangas - Hattuvaara tiellä oli ainakin osia JR 52:n I ja III pataljoonista. Osaston vahvuus arvioitiin olevan noin 250 miestä.⁹⁶ Sysmäjärven pohjoispäässä oleva vihollinen oli luultavasti vihollisen sivustavarmistus, koska sieltä ei johtanut kuin polku pohjoiseen. 176. D. viimeinenkin rykmentti oli paikannettu ja se oli etenemässä Hattuvaaran suuntaa. Edellinen havainto siitä oli ollut, kun se oli etenemässä Repolan suuntaan. Viholliskuva oli näin selkiytymässä Hattuvaaran suunnalla. JR 52 oli todellakin edennyt Hullarista Lahnavaaran kautta kohti Hattuvaaraa. Hyökkäävään osastoon kuuluivat I ja III pataljoona ja niiden lisäksi erikoisosastoja. Joukot olivat päässeet kilometrin päähän Hattuvaarasta 29.7. kello 14.00 johon ne oli pysäytetty.⁹⁷

Iltapäivällä saapui hajanaisia tietoja vihollisen liikkeistä. 21. Prikaatin partiot olivat havainneet Majaniemessä yön aikana runsaasti nuotioita.⁹⁸ Ratsuväkiprikaati oli aamulla saanut havainnon panssarivaunuista, kolmesta panssarivaunusta yksi oli tuhottu ja toinen saatu liikuntakyvyttömäksi. Hattuvaaraan edennyt JR 52 osasto oli saatu lyötyä hajalle ja vankeja oli saatu yksitoista, joista yksi oli ollut nainen.⁹⁹ 21 Prikaati ilmoitti vihollisen toiminnasta omalla suunnallaan. Oikealla reunalla oli rauhallista, mutta päätien suunnalla oli vihollisen vilkasta krh- ja suorasuuntaustykki häirintää. Vihollinen kaivautui tien suunnassa.¹⁰⁰ Ratsuväkiprikaatin panssarivaunuhavainnon ilmoittamiseen meni noin kahdeksan tuntia aikaa.

Ratsuväkiprikaati oli saanut kaksi vankia Ilajanjärven eteläpuolelta. Edellisessä ilmoituksessa mainitut panssarivaunut oli saatu tuhotuksi ja tunnistetuksi. Toinen oli ollut mallia T-34 ja toinen T-26.¹⁰¹ Osasto Partinen ilmoitti havainneensa edessään vilkasta ajoneuvoliikennettä tiellä molempiin suuntiin.¹⁰² Hattuvaaran voitosta vankien lisäksi saatiin myös sotasaalista, suomalaisten käsiin jäi JR 52 arkisto.¹⁰³ Arkistosta saatiin tietoja rykmentin miesvahvuuksista, joka oli tippunut puoleen sen oikeasta vahvuudesta. Samasta ilmoituksesta saatiin tietää myös rykmentin asevahvuuksia, neljällä kymmenestä oli aseena konepistooli ja kahdella kymmenestä automaattikivääri. Rykmentillä oli käytössään kahdeksan panssarintorjuntakivääriä, kolme 76 mm:n rykmentinkanuunaa, yksitoista panssarintorjuntatykkiä, seitsemän raskasta ja kaksitoista kevyttä kranaatinheitintä.¹⁰⁴ Osasto Partiseen saatiin ensimmäinen yhteys ja se oli havainnut Hattuvaaraan hyökkäävän osaston ajoneuvoliikennettä. JR 52 arkiston jääminen sotasaaliiksi oli erittäin arvokasta, niistä saatiin tietää vahvuuksista, aseistuksesta ja varmasti myös paljon muuta arvokasta tietoa.

30.7. toi tiedustelutiedoissa ja taisteluissa uuden ulottuvuuden. Neuvostojoukot olivat alkaneet käyttää panssarivaunuja jalkaväen tukena taisteluissa. Tiedot kertoivat myös vihollisen alka-

neen kaivautua, joka merkitsi ainakin väliaikaista puolustukseen ryhmittymistä. Vihollisen liike oli saatu pysäytettyä ja sen liike alkoi olla enemmän partioluonteista. Tiedustelupartiot olivat löytäneet vihollisen tykistön tuliasemia ja Hattuvaaraan hyökkäävä joukko oli saatu tunnistettua JR 52:ksi. JR 52:lta oli saatu sotasaaliiksi sen arkisto, joista näki millaisessa tilassa olivat vihollisen jalkaväkirykmentit.

Vihollistilanne selkeytyi nyt myös Hattuvaaran suunnalla. Päivä toi erittäin paljon tiedustelutietoa ja voi todeta, että Ryhmä Raappanalla oli kohtuullisen hyvä vihollistilannekuva etulinjan joukoista.

Vetäytymisvaiheessa saadut havainnot vihollisesta olivat varsin kattavat etulinjan suhteen, mutta vihollisen selustasta ei ollut paljon havaintoja. Vihollisen aikeistakaan ei ollut tarkkaa tietoa, muuta kuin että sen tarkoitus oli hyökätä länteen laajalla rintamalla. Viholliskuva oli paras koko vetäytymisen ja puolustukseen ryhmittymisen aikana Kuolismaan tien suunnassa. Sen sijaan Lutikkavaarasta pohjoiseen aina Hattuvaaraan asti viholliskuva oli sekava ja varsin puutteellinen. Esimerkkinä Hattuvaaraan odotettiin vihollisen tiedustelupartioita, mutta sinne hyökkäsi noin kaksi pataljoonaa. Vihollisen pysäyttämisen jälkeen viholliskuva parantui, mutta Ratsuväkiprikaatin laajalla alueella tilanne oli silti sekava. 21. Prikaatin alueella tilanne oli paljon parempi, koska vihollinen pyrki eteenpäin vain päätien suunnassa. Silti sielläkin tilanne sivustoilla oli epäselvä, mutta vihollisen ei uskottu hyökkäävän suurilla osastoilla tietämässä korvessa. Tulevaa hyökkäystä ajatellen viholliskuva oli puutteellinen, osin ajan ja alueen suuren koon takia. Viholliskuva oli varsin hyvä aivan etulinjassa, mutta hyökkäyskiilat suuntautuisivat vihollisen sivustoilta sen selustaan, josta ei ollut minkäänlaista varmaa tietoa.

3.2 Hyökkäysvaihe

Aamuyöstä 31.7. saatiin ilmatiedustelutuloksia. Jakunvaaran - Liusvaaran tiellä ei ollut liikennettä. Saarijärven itäpuolella oli havaittu noin 20 nuotiota sekä Liusvaarassa noin 50. Salmijärvi - Kuolismaa tiellä oli ollut vähäistä liikennettä. Salmijärven pohjoispäässä oli havaittu noin 20 nuotiota ja siitä luoteeseen kahden kilometrin päässä toiset 20. Tiellä Kuolismaa - Vellivaara - Ilajanjärven pohjoispää oli havaittu Kuolismaan sillasta luoteeseen viisi nuotiota, sekä Joutsenlammen eteläpuolella tien varresta myös viisi. Lehmivaarassa oli havaittu noin 20 nuotiota. Koordinaateissa P 6900 I 7200 oli ollut 30-50 nuotiota, lisäksi Ilajanjärven pohjoispäässä noin kymmenkunta. Lääninraja Ylä-Vieksijärvi - Kuikkalampi rajalinjalla oli liikkunut runsaasti jalkamiehiä. Itse joukkoja ei ollut nähty, mutta jälkiä paljon.¹⁰⁵ Ilmatiedustelu oli

saanut paljon uusia havaintoja vihollisen joukoista nuotiopaikkojen perusteella. Nuotioita oli ollut 180-200 ja niiden lähetyksillä varmasti joukkoja paljon enemmän. Vihollisen ajoneuvoista ei ollut tällä kertaa havaittu ainuttakaan.

Prikaatien ensimmäiset ilmoitukset aamulla kertoivat vihollisen taistelutoimista yön ja aamun aikana. 21. Prikaati ilmoitti, että sitä vastaan hyökkäävää joukkoa oli tukenut viisi panssari-vaunua.¹⁰⁶ Ratsuväkiprikaatin aamun ensimmäinen ilmoitus tuli pienistä kahakoista. Ilajanjärven eteläpuolella oli karkotettu edellisenä iltana järvikannaksilla edennyt noin 15 miehinen partio. Muuten siellä oli rauhallista. Vattuahon suunnalla vihollinen oli hyökännyt kahdella 50-60 miehen osastolla.¹⁰⁷ Vihollisen hyökkäyksien voima oli pienentynyt ja se luultavasti etsi suomalaisten heikkoja kohtia pienemmillä tiedusteluhyökkäyksillä.

21. Prikaati ilmoitti iltapäivällä, että sen lähettämä partio oli käynyt Pitkäjärven eteläpuolella, jossa se oli kohdannut vihollisen asemat hakkuuaukean pohjoispuolella. Yliloikkari sotavangin mukaan oli JR 1044 juuri vaihdettu eteen ja JR 1046 taakse. Leppävaara - Leppäkoski tien suunnasta oli löydetty kaatuneelta sotilaskirjassa merkinnät 2 / JR 1048.¹⁰⁸ Näin oli saatu havainto tai tieto jokaisesta 289. Divisioonan rykmentistä. 21. Prikaati oli todennut Luovejoen sillan eteläpuolella olevalla kukkulalla runsaasti vihollisia ja ainakin yksi panssari-vaunu oli liikkunut tiellä.¹⁰⁹ Sotavangilta oli saatu vihollisesta oikeita tietoja, sillä JR 1044 oli siirtynyt kärkeen kaksi päivää aiemmin ja JR 1046 eteni sen perässä.¹¹⁰ Nämä olivatkin ensimmäiset tarkemmat tiedot vihollisen selustasta, minne hyökkäys oli suuntautumassa. Aiemmat selustasta saadut tiedot olivat olleet havaintoja nuotioista ja huoltokolonnista.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti illalla havainneensa Iljanvaaran vihollisesta vapaaksi. Se oli lähettänyt partion tiedustelemaan Vattuahon suuntaan.¹¹¹ Myöhemmin Ratsuväkiprikaati ilmoitti havainneensa Lutikkavaaran luoteispuoleisella taloaukealla noin 150 miehisen vihollisosaston.¹¹² Aiemmin Lutikkavaarassa oli havaittu tykistöpattereita, mutta nyt siellä oli myös jalkaväkeä, koska ilmoituksessa ei ollut puhuttu tykeistä mitään.

Heinäkuun viimeinen päivä oli Ryhmä Raappanan ensimmäinen hyökkäyspäivä. Hyökkäysvalmisteluille ja suunnitelman tekoon ei ollut paljon aikaa, koska osa joukoista oli ollut yhtäjaksoisesti taisteluissa ja osa oli vasta saapunut alueelle. Tästä syystä tiedustelua ei ehditty suuntaamaan vihollisen selustaan asti ja tekemään sitä perusteellisesti.¹¹³ Tiedustelulla ei ollut pystytty selvittämään vihollisen tarkkaa vahvuutta ja sijaintia hyökkäyssuunnitelmia tehtäessä.¹¹⁴ Hyökkäys siis lähti pelkällä eturintaman tiedustelulla käyntiin. Hyökkäyssuunnitelma

oli iso riski, tosin kuitenkin harkittu, koska etulinjan tiedustelutietoja oli ja kenraalimajuri Raappana tunsu maaston ja olosuhteet hyvin. Apuna oli myös jo ennen taisteluiden saapumista Ilomantsin alueelle siellä suoritettu polku- ja tieverkoston tiedustelu. Se helpotti ehkä joukkojen liikkeitä, mutta puutteellinen viholliskuva vaikeutti hyökkäyssuunnitelmien tekemistä.

Heinäkuun viimeisenä päivänä saatiin tietoja vihollisen ryhmityksestä ja suuntautuneisuudesta yöllisellä lentotiedustelulla. Havaittujen nuotioiden määrästä voitiin päätellä myös niiden läheisyydessä olleiden joukkojen määrää. Yöllä vihollinen ei ollut liikkunut paljoa, tai se oli jäänyt tiedustelukoneilta huomaamatta. Sotavangilta oli myös saatu tarkempaa tietoa JR 1044 ja JR 1046 liikkeistä. Etulinjan joukoilta oli saatu tiedustelutietoja vihollisesta, mutta vihollisen selustasta ei ollut kuin lentotiedustelutietoja. Alkanee hyökkäykset pääasiassa suuntautuivat kuitenkin juuri vihollisen selustaan, eli hyökkäykseen lähdettiin uhkarohkeasti puutteellisilla tiedoilla.

Viholliskuva selkeni Ratsuväkiprikaatin alueella, mutta 21. prikaatin alueella siihen ei saatu paljoa uutta. Vihollisen selustaan hyökätessä ei siitä saatu luotua tarkkaa viholliskuvaa. Tällä tavoin viholliskuva oli heikompi, vaikka vihollisesta saatiin kokoajan enemmän tietoa. Ryhmä Raappanan hyökkäyskärjet olivat aivan omillaan luodessaan viholliskuvaa. Viholliskuvan välittäminen ylemmille johtoportaille oli vaikeaa, koska joukot levittäytyivät suurelle alueelle.

Elokuun ensimmäinen päivä alkoi heti puolenyön jälkeen tulleeella II AKE:n sähkeellä, jossa käskettiin tehostamaan tiedustelua vankien sieppauksella mahdollisten vihollisen joukkojen vaihtojen toteamiseksi.¹¹⁵ Sattuvasti 21. Prikaati ilmoittikin saaneensa arvokkaan upseerivangin vihollisen pataljoonan komentopaikalta. Sotavanki kertoi suomalaisten tykistön aiheuttaneen neuvostojoukoille illalla 30.7 ainakin 150 miehen tappiot.¹¹⁶ Vangin kertomat tappiot olivat erittäin suuret jopa epäsuorantulen aiheuttamaksi. Tappioprosenttina se oli täysvahvassa rykmentissä yli kuusi prosenttia ja alueella olevien rykmenttien vahvuuksilla arviolta noin 10-15 prosenttia. Aamun toinen tiedusteluhavainto tuli Hämeenratsuväkirykmentiltä ja se ilmoitti havainneensa Hullarissa pataljoonan vahvuisen vihollisosaston.¹¹⁷ Vihollisen joukot olivat samoja, jotka olivat hyökänneet Hattuvaaraan ja joutuneet perääntymään takaisin Hullariin edellisen päivän aikana. Vahvistuksena Hullarissa oli JR 55:n III pataljoona, joka oli jo auttanut Hattuvaaraan hyökännyttä osastoa perääntymään takaisin Hullariin.¹¹⁸

Iltapäivällä vihollisen liikkeistä saatiin uusia havaintoja. 21. Prikaati ilmoitti saaneensa iltapäivällä partiokosketuksen viholliseen Leppäkoskella.¹¹⁹ Leppäkoski oli 21. Prikaatin hyök-

käyksen oikealla sivustalla ja tiedustelulla oli varmistettu, ettei vihollinen pääse iskemään sivustaan.

Ratsuväkiprikaatin lähettämä partio oli edennyt kello 10.30 Lutikkavaaran eteläpuolella olevalla paloaukealla ja todennut kaksi kuorma-autoa ja 51 ajoneuvoa kulkevan itään. Lutikkavaaran lounaspuoleisella munakukkulalla olleet patterin asemat oli havaittu tyhjiksi. Rajajääkäripataljoona 3 oli todennut Korkeakankaan vihollisen vahvasti miehittämäksi. Vihollisen partio oli havaittu Ilajanjärven länsipuolella Aittolammen maastossa.¹²⁰ Vihollinen oli selvästi muuttanut suunnitelmiaan, koska se oli alkanut siirtämään ajoneuvojaan itään Kuolismaan tien suunnassa. Havainnot olivat jopa yllättäviä, koska vihollisen liike oli suuntautunut itään, vaikka tähän asti se oli pyrkinyt kokoajan eteenpäin. Ryhmä Raappanan hyökkäys oli alkanut vaikuttaa selvästi jo ensimmäisenä päivänä.

21. Prikaatia vastaan Leppävaaran eteläpuolella hyökkäävää vihollista oli tukenut kaksi panssarivaunua. Miikkulanvaaran kaakkoispuolelta oli löydetty vihollisen huoltomuodostelmia ja varastoja, joista useita oli saatu poltettua. Lisäksi vihollinen oli havaittu suuntaavan vilkasta liikennettä kuorma-autoilla pelkästään itää kohti.¹²¹ 21. Prikaati oli tehnyt saman havainnon kuin Ratsuväkiprikaati. Vihollinen oli vienyt kuorma-autonsa pois taistelualueelta turvaan selustaan.

Ratsuväkiprikaatin lähettämä partio oli todennut kello 14.30 Piilovaaran vapaaksi vihollisesta. Piilovaaran pohjoispuolelta oli saatu vanki II / JR 1046, joka kertoi I / JR 1046 olevan Lutikkavaarassa ja II / JR 1046 Piilovaaran eteläpuolella.¹²² Ratsuväkiprikaati oli löytänyt saumakohdan vihollisen ryhmyksessä Piilovaaran alueella, sillä tiedettiin vihollisen hallitsevan Lutikkavaaraa ja hyökkäävän viisi kilometriä Piilovaaran eteläpuolella suomalaisia vastaan.

Vielä ennen vuorokauden vaihtumista saatiin ilmatiedustelutuloksia. Koneet olivat havainneet Tiirivaarassa viisi nuotiota kylän pohjoispuolella, Leminahosta kilometri pohjoiseen niitä oli ollut myös viisi. Miikkulanvaarassa havaittiin viisitoista nuotiota ja tien eteläpuolella kahdeksan lisää. Kuolismaassa oli ollut 20 nuotiota ja Jakunvaarassa kahdeksan. Moisionvaarasta oli ajanut kaksi kuorma-autoa Salmijärven suuntaan. Saarijärven itäpuolella oli ollut kahdeksan nuotiota. Liusvaarassa taloissa oli ollut valoja ja viitisen nuotiota sen länsilaidassa. Tien Vellivaara - Kuolismaa varrella oli ollut yhteensä noin 25 nuotiota.¹²³ Nyt oli havaittu noin sata nuotiota, mikä oli vain noin puolet kaksi yötä sitten havaituista.

Osasto Partinen ilmoitti seuranneensa partioimalla vihollisen liikennettä Hullari - Vellivaara tiellä ja todennut vihollisen huoltavan Vellivaaraa. Iltapäivällä tie oli havaittu tyhjäksi.¹²⁴ Osasto Partinen oli päässyt vihollisen selustaan ja sillä oli hyvä asema seurata vihollisen liikkeitä selustassa.

Tiedustelutiedot alkoivat viittaamaan siihen, että neuvostojoukot olivat alkaneet siirtää kalustoaan taemmas rintamasta. Suomalaisten hyökkäys oli selvästi aiheuttanut pelon joutua mottiin ja kalustoa alettiin siirtämään selustaan suojaan. Suomalaiset olivat saaneet tuhottua vihollisen varastoja, joten heidän huoltonsa väliaikaisesti vaikeutui. Sotavangilta saatiin jälleen lisätietoja JR 1046 olinpaikasta. Ilmatiedustelu havainnoi jälleen paljon nuotioita ja näin neuvostojoukkojen ryhmyksiä.

Hyökkäyksen toisena päivänä viholliskuva selkeni edelleen. Huomattavissa oli, ettei vihollinen ollut tiennyt tarkasti Ryhmä Raappanan hyökkäyssuunnitelmia. Vihollisesta saadut tiedot lisääntyivät kokoajan ja näin tilannekuva alkoi hahmottua, ollen kuitenkin edelleen puutteellinen vihollisen selustasta.

2.8. aamu alkoi 21. Prikaatin ilmoituksella. Se kertoi havainneensa jälleen kaksi panssarivaunua. Näistä toinen oli ajanut miinaan ja toinen oli joutunut vetämään sen pois. Lisäksi Leminahossa oli todettu ainakin kaksi vihollisen patteria ja useita autoja.¹²⁵ Kyseiset panssarivaunut olivat luultavasti olleet samat mitä oli nähty edellisenä päivänä. Vihollisen tykistöä ei ollut havaittu näin etelässä aiemmin. Edelliset havainnot tuliasemista olivat Piilovaarassa ja Lutikkavaarassa.

Ratsuväkiprikaati oli havainnut Luovejoen sillan länsipuolella neljä ja itäpuolella kuusi panssarivaunua. Lännestä sillan suuntaan oli todettu kuljetettavan useita autollisia miehiä. Vellivaarasta etelään edennyt vihollinen oli pysäytetty Lehmivaaran eteläpuoliselle purolinjalle. RJP 3:n partio oli todennut Lehmivaaran ja Niemijärven kylät tyhjiksi.¹²⁶ Vihollinen oli jatkanut joukkojensa vetämistä itään päin. Nyt oli saatu havainto, että ajoneuvoissa oli myös miehiä.

21. Prikaati ilmoitti katkaisseensa tien Piilovaaran eteläpuolella. III / 21. Pr oli tiellä, mutta se ei ollut saanut yhteyttä JP 6:een.¹²⁷ Suomalaiset olivat käyttäneet hyväkseen edellisenä päivänä havaittua vihollisen saumakohtaa Piilovaarassa ja katkaisseet Kuolismaan tien vihollisen selustassa.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti vihollisen painostuksen jatkuneen Lehmivaarasta. Yksi vihollisen panssarivaunu oli saatu tuhotuksi.¹²⁸

Jakunvaara - Moisionvaara tiellä oli havaittu vähäistä kuorma-auto liikennettä. Jakunvaarassa oli löydetty kuusi ajoneuvoa ja noin 60 miestä matkalla itään.¹²⁹ Ratsuväkiprikaati ilmoitti Lehmivaaran eteläpuolisen motin purkautuneen itään ja pohjoiseen. Oma tiedustelu oli käynnistetty Longonvaaraan.¹³⁰ Vihollisen joukot olivat vetäytyneet nyt Lehmivaaraan. Tilanne Lehmivaaran suunnalla oli selkiytynyt, koska vihollisen joukot oli saatu motitetuksi. Ratsuväkiprikaatin joukoilla ei kuitenkaan ollut selkeää kuvaa mitä joukkoja moteissa oli. Elokuun ensimmäisen päivän aikana Lehmivaaran ja Iso-Kuittilammen alueelle oli vetäytynyt JR 55:n I ja II pataljoona, Tykistörykmentti 728 ja JR 63.¹³¹ Seuraavana tehtävänä oli lähteä etsimään vihollista Longonvaaran suunnalta, josta ei ollut saatu vihollishavaintoja viiteen päivään. Longonvaara alkoi jäädä suomalaisten selustaan, joten sen varmistaminen oli erittäin tärkeä toimenpide.

21. Prikaati ilmoitti vihollisella olevan varustetut asemat Teppanassa.¹³² Ratsuväkiprikaati ilmoittaa havainneensa tuhotun Luovejoen sillan eteläpuolella olevan pari polkusiltaa ja lauttoja. Partio oli todennut Longonvaaran vihollisen miehittämäksi.¹³³ Longonvaaran tiedustelu tuotti tuloksia, reilussa kolmessa tunnissa se oli havaittu vihollisen hallussa olevaksi alueeksi. Vihollinen ei ollut jäänyt toimeettomaksi myöskään Luovejoen sillalla, vaan oli rakentanut uusia ihmisen kantavia siltoja ja lauttoja.

Luovejoen sillan räjäytysoperaatio oli onnistunut hyvin jatkuvan tiedustelun käytöllä. Osasto Vartiaisen tiedustelu oli 1-2.8. paljastanut vihollismiehityksen olleen varsin heikko Luovejoen sillanseudulla.¹³⁴ Hyökkäys syvälle selustaan oli nähtävästi yllättänyt vihollisen, koska se ei ollut suojannut sille elintärkeää siltaa.

21. Prikaati oli löytänyt Leppävaarasta kaatuneita asiapaperien mukaan neljästä eri komppaniasta, jotka kuuluvat II / JR 1048.¹³⁵ Reilun vuorokauden taistelun jälkeen Leppävaarassa 21. Prikaati oli saanut selvitettyä vastassa olevan joukon. Edellisen kerran JR 1048 joukkoja oli tavattu edellisenä päivänä Leppäkoskella Koitajoen itäpuolella viisi kilometriä Leppävaarasta kaakkoon. Tätä ennen JR 1048 liikkeistä ei ollut saatu mitään tarkkaa kuvaa, pelkästään epä-määräisiä sotavankitietoja.

II AKE ilmoitti että Hylkysyrjän metsänvartijan harjanteella oli todettu noin 200 vihollisen sotilasta, joilla oli ollut mukanaan konekivääreitä, panssarintorjuntakivääreitä ja pienoiskraanaatinheittämiä. Myös Kattilalammen maastosta oli kuultu hakkausta ja ääniä.¹³⁶ Hylkysyrjä oli 21. Prikaatin oikealla sivustalla noin 15 kilometrin päässä, mutta jalkamarssinakin se on kuljettu päivässä. Noin suuri osasto pystyy aiheuttamaan vakavan selustauhan, jos se pääsisi 21. Prikaatin selustaan häiritsemään huoltoyhteyksiä ja iskemään odottamattomasta suunnasta. Tämä oli nähty jo suomalaisten hyökkäyksen aiheuttamasta vaikutuksesta.

Ensimmäistä kertaa oli havaittu panssarivaunujen keskittymä, joka oli Luovejoen tuhotun sillan luona. Kymmenen vaunua oli vahva panssarikeskittymä, vaikka se ei pystynyt hyödyntämään taistelussa sille ominta taktiikkaa maastosta johtuen. Jalkaväen tulitukena se oli kuitenkin erittäin hyödyllinen. Vihollinen jatkoi edelleen joukkojen vetämistä itää kohti. Suomalaiset totesivat uusia miehittämättömiä alueita. Lisäksi II AKE oli antanut tietoja sivustalla olevista vihollishavainnoista. Vihollinen oli myös alkanut linnoittaa asemiaan mottien sisällä, kuten Teppanassa oli todettu.

Viholliskuva selkeytyi kolmella suunnalla. Ratsuväkiprikaatin alueella tilanne selkeytyi Lehmivaarassa ja Luovejoella. 21. Prikaatin alueella Kuolismaan tien suunnassa viholliskuva oli varsin realistinen ja hyvä. Johtuen siitä, että neuvostojoukot olivat pääasiassa tien suunnassa ja turvautuivat alueella oleviin vaaroihin.

3.8. 21. Prikaatin ensimmäinen pataljoona oli saanut vangin, joka kertoi II / 1048 Leppävaarassa olevan vahvuudeltaan 180 miestä.¹³⁷ Edellisenä päivänä saadut tiedot saivat vahvistuksen ja ne tarkentuivat vihollisen määrän osalta. Pataljoonan vahvuus ei ollut enää kuin murtoosa alkuperäisestä. Se oli kärsinyt jo kovia tappioita.

Aamupäivällä tehostettiin tiedustelua ja käskettiin everstiluutnantti Lepannon lähettää tiedustelupartio vanginsieppaustehtävällä Kuutamalahden suuntaan. Siellä tarkemmin piti tiedustella koordinaattipisteen P 7200 I 5650 maastoa, jossa lentäjät olivat huomanneet illalla 2.8. runsaasti nuotioita.¹³⁸ Kuutamalahti oli Ratsuväkiprikaatin vasemmassa sivustassa yli kolmen kymmenen kilometrin päässä. Asian tarkistaminen oli kuitenkin tärkeä, sillä 176. D. oli tullut Ilomantsin alueelle sitä kautta. Suomalaiset eivät olleet odottaneet vihollisen käyttävän tuota reittiä suoraan Lehmivaaran Vellivaaran suuntaan, vaan Kuolismaan suuntaan. Nyt tämä asia haluttiin tarkastaa heti, ettei vihollinen pääsisi yllättämään uudestaan.

21. Prikaati oli saanut jälleen vankeja. Toisen Mieronahon polunhaaran maastosta, joka kuului II / JR 1044 ja toisen Vaitsilassa, joka oli myös JR 1044 miehiä. Jokivaarassa olevan vihollisen on havaittu liikehtivän pohjoisen suuntaan. Lutikkavaarasta vihollinen oli pyrkinyt taistelupartiolla itää kohti.¹³⁹ Mieronaho oli 21. Prikaatin Luovejoen sillalle suuntautuvan hyökkäyksen vasemmalla sivustalla ja Vaitsila oikealla sivustalla. Hyökkäys oli onnistunut joko hajottamaan JR 1044 ryhmytyksen tai Vaitsilassa oli varmistusosasto.

Myös Ratsuväkiprikaati oli havainnut vihollisen liikehtivän itää kohti. Puolen päivän jälkeen, noin puolitoista tuntia tätä ilmoitusta aiemmin vihollinen oli liikehtinyt itään päätielle Lutikkavaaran lounaispuolella. Lehmivaaran suunnalla vihollisen painostus taasen oli vähentynyt.¹⁴⁰ Vihollinen oli nähtävästi huomannut joutuneensa saarretuksi useissa paikoissa ja se yritti löytää aukkoja suomalaisten linjoista.

Iltapäivällä saatiin jälleen ilmatiedustelutuloksia. Tiellä Suojärvi - Annantehdas - Vuontele oli noin 15 kilometrin matkalla tie täynnä miehiä ja autoja Suojärven asemalta pohjoiseen. Tiellä Kuolismaa - Salmijärvi oli 15 hevosajoneuvoa ja kaksi kuorma-autoa noin 15 kilometriä Kuolismaasta kaakkoon kulkemassa luoteen suuntaan. Tiellä Salmijärvi - Vuontele Vegarusjärven pohjoispään korkeudella oli ollut kaksi kolonaa, kummassakin 15 kuorma-autoa matkalla pohjoiseen.¹⁴¹ Nämä tiet veivät suoraan 289. D. selustaan Kuolismaan alueelle ja näin oli odotettavissa tulevan sieltä Ilomantsia kohti. Matkalla olevia joukkoja oli lukematon määrä ja niistä oli muodostumassa uhka Ryhmä Raappanan joukoille.

21. Prikaati oli havainnut Luovelammen pohjoispuolisessa maastossa noin pataljoonan vahvuisen vihollisen, joka oli kaivautumassa. Lisäksi oli saatu kaksi sotavankia Teppanan länsipuolelta.¹⁴² Teppanan motista saadulta sotavangilta saatiin tietää JR 1046 vahvuus ja aseistus. Myönteistä tiedoissa oli se, että rykmentin vahvuus oli ollut 31.7. enää vain 420 miestä ja vangin oman komppanian vahvuus 40 miestä, joka oli eniten koko rykmentin komppanioista.¹⁴³ Neuvostoliittolaisen jalkaväkirykmentin vahvuus oli 2443 miestä. Nyt rykmentti oli vain noin kuudesosa käsketystä. Vihollinen oli kärsinyt yli 80 prosentin tappiot, joten sen taistelukunto ei voinut olla hyvä.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti, että JP 6:n asemia vastaan oli hyökännyt pataljoonan vahvuinen vihollinen idästä ja etelästä.¹⁴⁴ 21. Prikaati oli saanut kiinni upseeri yliloikkarin, joka oli kertonut päätien suunnassa etulinjassa olevan I ja II / JR 1044, joiden yhteinen vahvuus oli vain noin sata miestä. Apujoukkoja oli luvattu olevan tulossa.¹⁴⁵ JR 1044 oli edelleen etulinjassa ja

se oli ollut Teppanan suunnalla jo 29.7. alkaen. Se oli myös lähettänyt samana päivänä III Pataljoonansa pohjoiseen JR 1046 yhteyteen.¹⁴⁶ Loikkari oli auliisti kertonut joukkojen ryhmityksestä ja vaikeuksista motissa. Tämä avuliaisuus kuulusteluissa kertoi neuvostojoukkojen taistelutahdon murenemisestä moteissa.¹⁴⁷ JR 1044 oli kärsinyt samansuuruisia tappioita kuin JR 1046. Kahden pataljoonan vahvuus oli noin sata miestä ja se oli vain enää vain murto-osa käsketystä. Upseerivangilta saatiin tietää lisää jo havaituista vihollisen apujoukoista, jotka olivat matkalla kohti Kuolismaata.

Vankien kertomista mahdollisista apujoukoista tuli tieto II AKE:n kautta. Asiakirjatietojen mukaan Hylkysyrjässä oli II / 69. Merijalkaväkiprikaati. Prikaatin vahvuus oli ollut Suojärvelä 900 miestä, mutta se oli kärsinyt sen jälkeen vielä suuria tappioita.¹⁴⁸ Hylkysyrjä oli Ilo-mantsin taistelualueesta sivussa, mutta joukkoa ei ollut havaittu aiemmin ja sen pystyisi siirtämään nopeasti pohjoisemmaksi Kuolismaahan.

Tunti edellisestä II AKE:n ilmoituksesta saatiin uusi ilmoitus. Saatujen tietojen mukaan 32. A tilanneilmoitus 3.8. kello 10.00 oli seuraava: 176. D. kävi raskasta taistelua vihollista vastaan Longonvaaran ympäristössä, JR 52:ssa oli tilanne ennallaan. 289. D. kävi raskasta taistelua Konnukkajärvellä, Pitkäjärvellä, Lutikkavaaran maastossa ja Leppävaaran maastossa. 313. D. oli siirtymässä reserviin. 368. D. puolustaa entisiä linjojaan. Saapuneet uudet osastot olivat lähdössä suorittamaan tehtäviään.¹⁴⁹ Taas saatiin lisävarmistusta vihollisen uusista joukoista. Tieto oli jo neljäs saman päivän aikana. Lentotiedustelu, radiotiedustelu, sotavanki ja asiakirjat olivat kertoneet samansuuntaisia tietoja apujoukoista.

Ryhmä Raappanan esikunta sai 3.8. Lentorykmentti 2 sotakertomuksen edelliseltä parilta viikolta. Siinä kerrottiin vihollisen ilmatorjunnan keskittyneen maavoimien painopisteiden suuntaisesti. Ilmatorjunta aseistusta oli todettu jopa korpimaastossa ja auto- ja hevoskolonnissa. 28.7. oli nähty ensi kerran Itä-Karjalan rintamalla Lihtning lentokone. Sotavankitietoina oli saatu selville Aunuksen kentällä toimivan tiedustelulentueen 15 PE-2 konetta. Lisäksi Kuolismaan suunnalla oli vihollisen maavoimia kehoitettu virittämään valenuotioita. Muuten nuotioitten sytyttäminen oli kielletty pommitusvaaran takia.¹⁵⁰ Tämä tieto kumosi varmasti monta edellisinä päivinä saatua tietoa vihollisen nuotioista ja oletetuista ryhmitys alueista.

3.8. oli vilkas päivä tietojen saannin kannalta. Sotavangeilta saatiin hyviä uutisia, että neuvostojoukot olivat kärsineet suuria tappioita ja menettäneet paljon joukkoja. Rykmentit olivat muuttuneet pataljooniksi ja pataljoonat komppanian kokoisiksi. Vihollinen oli myös alkanut,

joko kaivautua, tai pyrkinyt moteista takaisin idän suuntaan. Sen hyökkäyssuunnitelmat oli saatu torjuttua, tästä kertonee myös se, että Äijenvaarassa räjähti neuvostojoukkojen ammusvarasto. Todennäköisesti räjähdys oli neuvostojoukkojen itse aikaansaama ja voidaan päätellä heidän suunnitelleen vetäytymistä ja että he eivät halunneet jättää ammusvarastoaan suomalaisille.¹⁵¹

Muuten näytti siltä, että vihollisen suurin hyökkäysintö länteen Ilomantsin alueella oli saatu katkaistua. Huolestuttavia uutisia oli sen sijaan tiedot, että neuvostojoukot olisivat saamassa vahvistuksia. Tarkkoja joukkoja tai suuntia ei saatu selville, mutta voidaan päätellä uusien joukkojen tulevan auttamaan motteihin joutuneita 176. ja 289. divisioonaa. Tämän lisäksi Ryhmä Raappana oli havainnut mahdollisia sivustauhkuja, joita se lähetti tiedustelupartioita selvittämään.

Tänä päivänä Ryhmä Raappanan viholliskuva parantui selkeästi. Kuolismaan tien suunnassa vihollinen oli moteissa ja niiden tilanne ja vahvuus tiedettiin varsin tarkasti. Tärkein viholliskuvan selkeyttäjä oli tieto uusista joukoista. Se kertoi, että moteissa olevat joukot olivat vaikeuksissa ja tarvitsivat apua. Ryhmä Raappana sai tiedon apujoukoista ajoissa ja pystyi hahmottamaan miten paljon joukkoja sieltä tulisi. Nyt viholliskuva alkoi olla oikea ja sitä pystyttiin täydentämään jatkuvasti.

4.8. 21. Prikaati ilmoitti heti aamulla saaneensa tien auki JP 6 aseisiin. Tien länsipuolisella lähinnyppylällä oli 50-60 miehen vihollisosasto. Edellisenä iltana kello 22.00 aikoihin vihollinen oli pyrkinyt Leminahosta maastoitse Louhivaaran suuntaan. Myöhemmin saman osaston rippeitä on tavattu myös Vaitsilan ja Leppäkosken maastoissa, jossa saatu vanki kuului II / JR 1046.¹⁵² Vasta seuraavana aamuna 21. Prikaati ilmoitti vihollisen pyrkineen itään pois motista, joka oli syntynyt Kuolismaan tien katkaisusta. Edellinen havainto JR 1046 joukoista oli Teppanan motista, josta nämä miehet olivat luultavasti pyrkineet pois.

Ratsuväkiprikaatin alueella vihollisen ilmatoiminta oli vilkastunut, kuljetuskoneilla oli tuotu täydennyksiä ainakin Vellivaaran maastoon. Noin tuntia ennen ilmoitusta aamu puoli kuuden jälkeen olivat vihollisen pommikoneet olleet toiminnassa sillä suunnalla.¹⁵³ Vihollinen oli ensimmäistä kertaa yrittänyt huoltaa motteihin joutuneita divisioonaa, ainakaan aiemmin suomalaiset eivät olleet sitä huomanneet. Neuvostojoukkoja oli huollettu edellisenä yönä lentoiteitse ja 176. D. joukoille oli pudotettu noin 100 000 patruunaa ja käsikranaattia. Samalla Il-2-maataistelukoneet olivat pudottaneet fosforipommeja.¹⁵⁴

21. Prikaatin lähettämä partio oli törmännyt vihollispartioon noin kilometri Hylkysyrjän eteläpuolella kello kahdeksan maissa.¹⁵⁵ Edellisenä päivänä oli saatu tietää, että Hylkysyrjässä oli mahdollisesti II / 69. Merijalkaväkiprikaati ja sitä tietoa tarkastettaessa oli törmätty viholliseen, jota kuitenkin ei ollut pystytty tunnistamaan. Tämä tieto saatiin vasta lähes kuusi tuntia viholliskosketuksen jälkeen.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti JP 6 partioiden paikantaneen vihollisen miehittämän tasan. Vihollisen asemat olivat löytyneet linjalta Lutikkavaara, siitä lounaan suunnassa oleva munakukkula ja kukkula edellisestä 700 m eteläkaakkoon. Äijenvaarassa ei ollut havaittu vihollisia. Kannasjärvi - Joutsenlampi kannaksella vihollinen oli aloittanut hyökkäyksen noin 200 miehen voimin. Luovejoen hävitetystä sillasta 500 m etelään oli vihollinen rakentanut uuden sillan, jonka kautta oli todettu noin 50 vihollisen kulkeneen länteen, useimmat heistä raskain kantamuksin. Päinvastaiseen suuntaan oli samanaikaisesti tullut parikymmentä miestä. Tiedustelu-partiot olivat havainneet kello 01.30-04.20 välillä Kitsanlammen kaakkoispuolella olevassa kolmen lammen maastossa miehitystä. Luovejoen sillan itäpuoliseen maastoon oli vihollinen kuljettanut autoilla ja panssarivaunuilla sillanrakennusmateriaalia. Samassa maastossa oli havaittu olevan kolme panssarivaunua ja neljä perättäistä patterien asemaa. Joen varressa noin puolentoista kilometrin matkalla ei vihollisella havaittu olleen varmistusta. Sotavankitietojen mukaan Vellivaarassa oli JR 55, Lehmivaarassa JR 52 ja Lehmivaaran kaakkoispuolisessa motissa JR 63 rippeitä. Kuolismaa - Ala-Vuottojärvi tiellä oli kuultu hevosajoneuvoliikennettä.¹⁵⁶ Vihollisen asemia oli pystytty paikantamaan monessa eri paikassa. Lutikkavaarassa vihollinen oli vetäytynyt jo parin kilometrin kokoiselle alueelle. Luovejoen sillan maastosta oli paikannettu uusi silta, joukkojenryhmyksiä, sekä tykistön tuliasemia. Velli- ja Lehmivaarassa olevat joukot saatiin selvitetynsi. Lehmivaaran suuntaan vihollinen oli yrittänyt hyökätä Kangasjärven suunnasta. Ratsuväkiprikaatin joukot olivat saaneet selvitetynsi enemmän tietoa vihollisesta, kuin yhtenäkkään päivänä aiemmin.

Iltapäivällä saatiin ilmatiedustelutuloksia. Tie Kuolismaa - Salmijärvi - Vegarus oli täynnä kuorma-autoja ja hevosajoneuvoja, varsinkin Salmijärvi - Vegarus välillä. Kuorma-autot kuljivat 15-20 auton kolonnissa. Pisin kolonnaväli oli neljä kilometriä. Liikenne suuntautui pääasiassa Kuolismaahan päin. Kuorma-autot olivat katettuja, joten niistä ei nähnyt mitä ne kuljettivat.¹⁵⁷ Edellisenä päivänä olivat suomalaiset saaneet siepattua radiosanoman, joka kertoi lisäjoukkojen saapumisesta. Lentorykmentti 2:n kolme konetta lähtivät tiedustelemaan asiaa. Havainnot vahvistivat tiedot lisäjoukoista. Suvilahden asemalla oli ollut viisi junaa, joissa jokaisessa noin 40 umpivaunua. Tie sieltä pohjoiseen oli ollut täynnä autoja Huttulan tienhaa-

raan asti. Illalla tiedustelulento uusittiin ja silloin Suojärven asemalla oli kolme junaa, mutta teillä liikenne oli hiljaisempaa aina Vegarusjärven tasalle asti. Sen pohjoispuolella oli kolonnia siirtymässä Kuolismaata kohti. Samoilla tiedustelulentoilla todettiin suomalaisten onnistuneen pommittamaan Rajajoen sillan Salmijärven luoteispuolella.¹⁵⁸ Neuvostoliitto oli selkeästi tuomassa joukkoja Kuolismaahan ja sieltä edelleen moteissa olevien divisioonien avuksi. Joukkojen määrää ei vielä pystytty sanomaan, mutta tiedettiin apujoukkojen määrän olevan suuri.

Näitä vihollisen joukkojen muutoksia II AKE käski alkaa selvittämään. Vankien sieppausta pidettiin erittäin tärkeänä. Tiedustelutehtäviksi annettiin 69. MeriJvPr:n suuntautumisen selvittäminen Paastojärven ja Ala-Vieksijärven väliselle alueelle ja mitä lisäjoukkoja on jo tullut ja tulossa Kuolismaan suunnalta. Yleisesti käskettiin tehostamaan tiedustelua ja selvittämään vihollisen aiheet eri suunnilla. Tähystämiseen ja kuuntelutiedusteluun oli kiinnitettävä erityistä huomiota.¹⁵⁹ II AKE:n pelkona Ala-Vieksijärven suunnalla oli vihollisen pääsy Ryhmä Raappanan selustaan Möhkön ja Oinaansalmen suunnassa ja pääsy sieltä edelleen Ilomantsin kirkonkylään.

21. Prikaati ilmoitti havainneensa vihollisen olevan ryhmittyneenä puolustukseen 800 m Luovejoen sillasta länteen ja Tiirivaaran eteläpuoliselle kukkulalle.¹⁶⁰ Vihollinen oli paikoillaan pitäen tiukasti kiinni saavuttamistaan tasoista ja odotti apujoukkojen saapumista.

Kello 18.20 II AKE antoi tilannetiedotuksen 32. Armeijan tilanteesta. Saatujen tietojen mukaan kello 13.41 oli 176. D. oli entisessä paikassaan, tilanne oli vaikea ja he pyysivät apua.¹⁶¹ Ryhmä Raappanan kannalta tieto oli tärkeä. Nyt tiedettiin, että 176. D. on paikallaan ja sen asema on vaikea. Hyökkäys oli selvästi ollut menestyksekkäs ja saanut vihollisen suunnitelmat sekaisin.

Sallavuosta oli saatu viholliselta sotasaaliiksi 176. D:n papereita, jotka sisälsivät erilaisia koodeja ja taulukoita.¹⁶² Näistä tiedoista oli hyötyä radiotiedustelulle, sillä näiden koodien avulla voitiin murtaa vihollisen käyttämiä salauksia.

Ratsuväkiprikaatin partiot olivat todenneet yön ja aamupäivän aikana Iso-Kuittilammen pohjoispään - Vellivaaran - Longonvaaran alueella runsaasti erikokoisia vihollisen partioita. 50-60 miehinen osasto oli ollut marssilla Longonvaaran kaakkoispuolella olevan mökkiaukean kautta kulkevaa polkua Vellivaaran suuntaan. Vihollisen ilmoitointia oli ollut koko päivän ja

varsinkin kello 13-14 välillä vilkasta. Lennot suureksi osin olivat olleet tiedusteluluonteisia.¹⁶³ Longonvaara oli todettu kaksi päivää aiemmin vihollisen miehittämäksi ja ilmeisesti vihollinen oli vetämässä joukkojaan sieltä Vellivaaran suuntaan. Tiedot saatiin vasta ilta kahdeksalta Ryhmä Raappanan esikunnan käyttöön. Vanhimmat tiedot olivat jo yli puolivuorokautta vanhoja. Vihollisen liikkeet eivät jääneet suomalaisilta huomaamatta, sillä Iso-Kuittilammen maastosta JR 63 siirtyi JR 55 yhteyteen Vellivaaran ja Lehmivaaran alueelle.¹⁶⁴

21. Prikaati ilmoitti pienen osaston purkautuneen Tiirivaaran - Teppanan motista Pyväälän eteläpuolitse itään. Lisäksi oli saatu siepattua sanomanvaihtoa Lutikkavaaran ja luultavasti 289. D. välillä tapahtuneesta radioliikenteestä, jossa mottia oli kehoitettu puolustautumaan sitkeästi. Mottiin luvattiin lisäksi apua ja annettiin ohjeita.¹⁶⁵ Vihollisen lupaukset apujoukkojen saapumisesta olivat lisääntyneet jatkuvasti ja oli yhä varmempaa vihollisen painostuksen lisääntyvän Kuolismaan suunnasta mottien suuntaan. Teppanassa olleet joukot olivat aloittaneet radiolla saadulla käskyllä murtautumisen ulos motista, kuten 21. prikaati oli huomannut. JR 1044 joukot pyrkivät murtautumaan ulos metsien kautta kohti itää.¹⁶⁶

Ensimmäistä kertaa Ilomantsin taisteluiden aikana vihollisen ilmatoiminta oli ollut vilkasta. Motteja oli yritetty huoltaa lentokoneilla ja ilmatiedustelu oli lisääntynyt huomattavasti. Maastossa vihollinen oli alkanut jakaa voimiaan pienempiin osastoihin. Yrittäen näin huomamattomammin päästä pois moteista metsien kautta. Moteista oli havaittu miehiä pyrkineen pois kolme kertaa päivän aikana. JP 6:n tiedustelupartiot löysivät vihollisen kiinteitä linjoja ja paikkoja joissa ei ollut edes varmistusta. Ensimmäistä kertaa vihollinen yritti päästä motteihin joutuneiden joukkojen avuksi. Yritys oli tapahtunut noin 200 miehen voimin, mutta se oli saatu torjuttua. Sivustauhka Hylkysyrjän suunnassa näytti lisääntyvän ja siksi sen tiedusteluun kiinnitettiin huomiota. Ilmatiedustelu havaitsi jälleen lisääntyntä liikettä vihollisen selustassa. Monia autokolonnia, joilla kuljetettiin todennäköisesti kalusteita ja varusteita etulinjaan. Niillä kuljetettiin myös uusia joukkoja, joista tiedustelu oli saanut vihiä jo edellisenä päivänä ja lentotiedustelu varmisti ne oikeiksi. Ryhmä Raappana sai vihollisen mahdollista uusista joukoista tiedon neljää eri kautta ja näin tieto vihollisen uusista joukoista saatiin ennen kuin ne olivat edes saapuneet alueelle. Niihin pystyttiin jo vaikuttamaan pommituksin ennen kuin ne ehtivät edes toiminta-alueelle.

Viholliskuva selkeytyi jatkuvasti, mutta tieto toi paljon lisää avoimia kysymyksiä. Miten ja minne uudet neuvostojoukot olivat suuntautumassa? Kuinka paljon joukkoja oli tulossa? Uu-

sia huolia aiheutti myös sivustauhka Hylkysyrjästä ja selustassa harhailevat osastot. Silti Ryhmä Raappana alkoi päästä tilanteen herraksi ja sen viholliskuva oli suhteellisen hyvä.

5.8.1944 21. Prikaati ilmoitti aloittaneensa partioinnin Jokivaaran suuntaan. Vihollisen painostus oli Lutikkavaaran suunnasta lisääntynyt.¹⁶⁷ Vihollinen pyrki todennäköisesti avaamaan tiet omien joukkojen yhteyteen myös moteista, eikä vain odotettu lisäjoukkojen saapumista avaamaan tietä.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti aamulla havainneensa vihollisen käyttävän jatkuvasti Luovejoen hävitetyn sillan eteläpuolella olevaa polkusiltaa. Edellisenä iltapäivänä liike oli suuntautunut pääasiassa länteen. Vihollisen ilmatoiminta oli ollut vilkasta edellisenä iltana ja Lutikkavaaran koillispuolella olevalle järvelle oli laskeutunut useita kertoja vihollisen vesitaso.¹⁶⁸ Osasto Vartiaista oli yritetty saartaa noin 150 miehen osastolla lännen puolelta. Osasto oli kulkenut joen yli länsipuolelle polkusiltaa myöten.¹⁶⁹ Luovejoen sillan hävittäminen ei ollut lopettanut vihollisen liikettä Koitajoen yli. Se tosin oli vaikeutunut ja ajoneuvoilla joen yli ei päässyt. Vihollinen oli jatkanut mottien huoltamista lentokoneilla, nyt vuorossa oli Lutikkavaara.

Vähän ennen puolta päivää Ratsuväkiprikaatille annettiin käsky suunnata tiedustelu Hankavaaran kautta Koitajoelle ja siitä jokivartta etelään, sekä Varpavaaran kautta Kuolismaa – Vuottoniemi tielle.¹⁷⁰ Tämän lisäksi 21. Prikaatin käskettiin suunnata jatkuvaa tiedustelua Hilpanvaara - Siikavaara - Majaniemi linjalle. Vankien saantia uusista vihollisen divisioonista pidettiin erittäin tärkeänä.¹⁷¹ Ryhmä Raappanan tiedustelun suunta muutettiin nyt vihollisen selustaan. 176. ja 289. divisioonien ryhmytykset oli saatu selville ja ne olivat moteissa odottamassa apua ja suomalaisten hyökkäystä. Nyt tiedustelun kohteeksi tuli Ratsuväkiprikaatille Koitajoen varren tiedustelu Kuolismaata kohti ja 21. Prikaatille Kuolismaan eteläpuoliset ja Koitajoen itäpuoliset alueet. Vihollisen apujoukkojen painopiste ja suunnitelmat haluttiin saada tietoon mahdollisimman nopeasti, että niihin pystyisi vastaamaan.

Ratsuväkiprikaatin rintamaosuudella oli havaittu vihollisen hyökkäysvalmisteluja. Ruipalammelta kiinni saadut vangit kertoivat kuuluneensa täydennysosastoon, jonka tehtävänä oli ampumatarviketäydennyksen kuljetus Lehmivaaran mottimaastoon. Kullakin miehellä oli ollut kiinni otettaessa 800-1000 patruunaa. Osasto oli kulkenut todennäköisesti tietä Kuolismaa - Varparanta, josta maastoitse Hankavaaran kautta Vellivaara - Hankavaara tielle. Edellämainittu osasto kuului noin 900 miehiseen täydennysosastoon, joka oli saapunut 3.8. Kuolismaahan, eli kaksi päivää aikaisemmin. Vihollisen ilmatoiminta oli jatkunut edelleen vilk-

kaana.¹⁷² Nyt saatiin ensimmäinen havainto vihollisen uusista joukoista. Joukot eivät olleet osallistuneet vielä aktiivisesti taisteluun, vaan yrittivät huoltaa Lehmivaaran motissa olevia joukkoja. Ampumatarvikkeiden joutuminen suomalaisten käsiin todennäköisesti heikensi edelleen motissa olevien tilannetta.

Iltapäivällä saatiin lisää ilmatiedustelutuloksia. Tiellä Kuolismaa - Salmijärvi oli ollut 40 kuorma-autoa ja viisi hevosajoneuvoa Salmijärvelle päin. Kuolismaan suuntaan taas oli ollut matkalla kymmenen kuorma-autoa ja viisi hevosajoneuvoa. Tiellä Salmijärvi - Vuontele oli ollut 35 kuorma-autoa ja kymmenen hevosajoneuvoa Vuonteleen suuntaan ja 25 kuorma-autoa ja 15 hevosajoneuvoa Salmijärvelle päin. Viisi kuorma-autoa oli kääntynyt Vegaruksen kylään. Kello 06.35-14.00 välillä oli vihollinen suorittanut maataistelulentoja Lutikkavaaran suuntaan 21:llä pommikoneella ja viidellä hävittäjällä.¹⁷³ Vihollisen ajoneuvoliikenne oli suuntautunut Ilomantsista poispäin, sillä noin 90 ajoneuvoa oli ollut matkalla pois Kuolismaasta. Tosin Kuolismaan suuntaankin oli ajanut noin 55 ajoneuvoa. Luultavasti vihollinen oli saanut apujoukkojen kuljetuksen pääosin suoritettua ja ajoneuvot olivat menossa hakemaan uusia joukkoja tai johonkin uuteen tehtävään. Kuitenkin suuri määrä ajoneuvoja oli poistunut Kuolismaan alueelta, sillä Vuonteleeseen oli yli 50 kilometrin matka.

21. Prikaatilta saatiin seuraavan kerran vihollistietoja vasta illalla. Se oli havainnut noin 70 miehisen vihollisosaston liikehtivän Haapovaaran - Peurunjoen tien itäpuolella ja sen oli todettu kääntyneen etelään.¹⁷⁴

Illalla Ratsuväkiprikaati ilmoitti tarkennetut tiedot Luovejoen polkusiltaa kulkeneista joukoista. Siltaa myöten oli laskettu kulkeneen 4.-5.8. kello 16.30 mennessä länteen noin 540 miestä mukanaan raskaita jalkaväen aseita.¹⁷⁵ Tämän tiedon saatuaan 21. Prikaatin komentaja Eversti Ekman arvioi vihollisen yrittävän avata tien Lutikkavaaran mottiin.¹⁷⁶ Noista edellä mainituista 540 miehestä 5.8. oli saatu pysäytettyä 70 miehin osasto tykistön tulella.¹⁷⁷ Yli 500 miehen osasto on varteenotettava uhka, varsinkin kun sillä oli raskaita aseita mukanaan.

Tuona päivänä saatiin jo 31.7. vangitun yliluutnantin kuulustelupöytäkirjat valmiiksi ja tiedot käyttöön. Yliluutnantti oli patterin päällikkö ja toiminut tulenjohtajana II / JR 1044 mukana, kun oli jäänyt vangiksi suomalaisten hyökättyä ja neuvostojoukkojen jouduttua perääntymään pakokauhun vallassa. Häneltä saatiin tietoja 289. D. alistetuista joukoista. Joukoista saatiin pääasiassa tietoja vihollisen tykistön kokoonpanosta ja sen kalustosta. Vanki kertoi myös kuinka vihollinen johti ja käytti tultaan. Hän tiesi myös varsin tarkasti 289. D. johtajat ja

oman KTR 821 johtajat arvolta ja nimeltä. Hänen oma patterinsa ei ollut kärsinyt 30.7. mennessä vielä tappioita.¹⁷⁸ Vangin varsinaisen kuulustelun tulosten saamiseen oli mennyt viisi päivää ja saadut tiedot eivät olleet enää nykyiseen tilanteeseen vaikuttavia. Yleisesti kuitenkin tiedoista viholliskuvan päivittämiseen oli hyötyä, sillä tiedot olivat Tiedusteluoppaan mukaan ensimmäisen ja toisen kiireellisyysluokan tietoa, eli käsittelivät taisteluryhmitystä, taktiikkaa ja aseistusta.

5.8. saatiin sotasaaliiksi JR 52 koodeja ja peitenimistöjä.¹⁷⁹ Koodeista sellaisenaan ei ollut hyötyä taisteluiden kulkuun, mutta mahdollisesti myöhemmin murrettujen viestien avusta kylläkin.

Vihollinen oli yrittänyt viimeisten päivien aikana huoltaa ja täydentää motissa olevia joukkojaan. Molempia divisioonia oli yritetty huoltaa ja samalla oli havaittu vihollisen hyökkäysvalmisteluja. Lutikkavaaran motin aukaisemiseksi odotettiin hyökkäyksen alkavaksi koska tahansa. Myös pohjoisempana Ratsuväkiprikaatin alueella oli havaittu hyökkäysvalmisteluja ja pyrkimyksiä päästä mottien avuksi. Suomalaiset olivat saaneet kaksi päivää aiemmin paikalle tulleista joukosta vankeja ja näin varmistaneet tiedon uusien joukkojen saapumisesta taistelualueelle. Myös ilmatiedustelutulokset viittasivat samaan asiaan. Vihollisen selustassa oli ollut vilkasta liikennettä, joka kertoo uusien joukkojen siirroista ja entisten huoltamisesta ja täydentämisestä. Kuljetusten pääsuunta oli tosin kääntynyt jo takaisinpäin. Vihollinen oli myös kiihdyttänyt ilmatoimintaansa Ilomantsin taisteluiden yllä. Saadut sotavankitiedot olivat hieman vanhoja, mutta niistä saatiin tietoja 289. Divisioonan johdosta ja joukoista. Tiedoista ei varsinaisesti ollut hyötyä taisteluissa, tiedot olivat kuitenkin tärkeitä, että tiedettiin ketkä johtivat vastassa olevia vihollisen joukkoja.

Päivä ei selkeyttänyt viholliskuvaa. Ryhmä Raappana odotti, että koska ja minne vihollisen uudet joukot hyökkäisivät, havaintoja oli Lehmivaaran suuntaan, mutta ei varmaa tietoa. Neuvostojoukot luultavasti odottivat saavansa valmistelut valmiiksi ennen tulevaa hyökkäystä. Ryhmä Raappana ei kuitenkaan jäänyt toimeettomaksi, vaan yritti aktiivisesti parantaa viholliskuvaansa todelliseksi.

Hyökkäysvaiheen aikana viholliskuva selkeytyi päivä päivältä. Kuitenkaan alemmat esikunnatkaan eivät olleet aina ajan tasalla yhteyksien puuttumisen takia. Tiedonkulku oli heikkoa ja tiedustelu ja tilannetietoja ei onnistuttu välittämään eteenpäin. Tämän lisäksi kiireestä johtuen tiedustelua ei aina ehditty suorittamaan tarvittavalla tavalla.¹⁸⁰ Hyökkäyksen alussa vihollis-

kuva oli todella puutteellinen ja hyökkäys toteutettiin rohkeasti ilman tiedustelua. Selkein ja paras viholliskuva oli Kuolismaan tien suunnassa, jossa vihollinen pysytteli pääosillaan tiellä. Tärkeimmät viholliskuvaa selkeyttäneet tiedot olivat uusien joukkojen saapumisesta Kuolismaan suuntaan. Nyt tiedettiin, etteivät vihollisdivisioonat pärjänneet omillaan, vaan apuun oli tultava lisäjoukkoja. Ryhmä Raappana sai tiedon näistä lisäjoukoista jo hyvissä ajoin ennen kuin ne edes saapuivat alueelle. Kaikki nämä uudet tiedot kuitenkin lisäsivät kysymyksiä, vaikka vihollistilannekuva alkoi olla melko realistinen. Nyt kuitenkin alueelle oli tulossa paljon uusia joukkoja, joiden tarkkoja suunnitelmia ei tiedetty. Varmaa oli, että ne olivat tulossa motteihin jääneiden divisioonien avuksi. Tämä tieto oli saatu siepatuksi suoraan vihollisen radioviesteistä.

3.3 Puolustukseen ryhtyminen ja mottien tuhoamisvaihe

Edellisenä iltapäivänä Raappana oli antanut käskyn asettua tilapäiseen puolustukseen. Mottien tuhoamista oli kuitenkin jatkettava aktiivisesti. Pääpuolustuslinjaksi käskettiin etummaisemat asemat. Käytännössä ryhmän hyökkäys oli pysähtynyt jo 2.8, mutta nyt se pysäytettiin virallisesti käskyllä.¹⁸¹ Puolustukseen ryhtymiskäskyssä annettiin myös prikaateille tiedustelu-tehtävät. 21. Prikaatin oli suunnattava jatkuva tiedustelu Hilpanvaara - Siikavaara - Majaniemi linjalle. Ratsuväkiprikaatin oli suunnattava jatkuva tiedustelu Hankalammin molemmin puolin Koitajoelle, josta edelleen Koitajoki vartta etelään ja Varpavaaran kautta Kuolismaa - Vuottoniemi tielle. Vankien saantia uudesta vihollisdivisioonasta pidettiin erittäin tärkeänä.¹⁸² Käskyssä oli painotettu, että tiedustelun pitää olla jatkuvaa. Tiedustelukäsky oli lähes sanasta sanaan sama, mikä oli annettu jo edellisenä aamupäivänä.

21. Prikaati ilmoitti aamulla 6.8.1944 vihollisen yrittäneen hyökätä Miikkulanvaarasta noin kahden pataljoonan voimin. Lutikkavaarasta saatu sotavanki, joka oli arvoltaan aliluutnantti, kertoi motissa olevan I / JR 1046 ja joitakin erillisiä joukkoja yhteensä noin 500 miestä.¹⁸³ Eversti Ekmanin arvioima hyökkäys Lutikkavaaran motin suuntaan oli alkanut.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti aamu kuuden jälkeen vihollisen jatkaneen Luovejoen polkusillan yli liikettä nyt noin sadan miehen voimalla. Liike oli suuntautunut jälleen länteen aamulla noin kello kolmen ja neljän välillä. Hankavaarasta 400 m koilliseen oleva kukkula oli vihollisen hallussa. Samoin Hankavaarasta pohjoiseen kulkevan tien ja Koitajoen välimaastossa oli havaittu runsaasti vihollisen partioita. Vihollisen ilmatoiminta oli ollut edelleen vilkasta, kuljetuskoneet olivat tuoneet yöllä täydennystä mottimaastoon.¹⁸⁴ Hankavaarasta Koitajoelle ja

siitä etelään käsketty jatkuva tiedustelu tuotti heti vihollishavaintoja. Hankavaaran ja Koitajoen välinen vajaan kahden kilometrin alue näytti olevan vihollisen hallussa.

21. Prikaati ilmoitti kello 14.15 vihollisen yrittäneen kello 10.30 hyökkäystä Miikkulanvaarasta noin rykmentin voimin ja vihollinen näytti valmistelevan uutta hyökkäystä.¹⁸⁵ Kaksi hyökkäystä ja kolmannen valmistelut viittasivat selvältä yritykseltä murtautua Lutikkavaaran mottiin jääneiden avuksi. Koitajoen yli edellisenä päivänä menneet yli 500 miestä ja samana aamuna noin sata miestä olivat luultavasti tämän hyökkäyksen päävoima.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti havainneensa kuusi panssarivaunua tukemassa vihollisen hyökkäystä URR:n ja HRR:n asemia vastaan. Näistä neljä oli saatu tuhottua. Hankalammen itäpuolella olevan pitkänomaisen metsäsaarekkeen oli vihollinen miehittänyt. Vihollinen näytti myös levittäneen hyökkäysryhmitystään koilliseen. Hankavaaran koillispuolella olevan kukkulan oli vihollinen miehittänyt uudestaan lukuun ottamatta kukkulan pohjoisosaa, jossa suomalaisilla oli oma varmistus. Tiedustelupartiot olivat todenneet Roukkeenjärvi - Ala-Vuottojärvi jokilinjalla vihollisen varmistamaksi. Kuolismaa - Roukkeenjärvi välisellä tieosalla ei ollut havaittu liikennettä. Niemijärven koillispuolella Tapion maastossa havaittiin kello 11.00 noin 30 miehen osasto matkalla pohjoiseen. Hankalampi - Kalalampi kannaksella oli edennyt noin kolmen komppanian vahvuinen vihollisosasto.¹⁸⁶ Vihollisen toiminta oli nyt keskittynyt Hankalammen suuntaan. Hankavaaran pohjois- ja koillispuolella vihollinen tyytyi varmistamaan saavuttamansa tasan, mutta Hankalammin eteläpuolella kolmen komppanian liikkuminen viittasi hyökkäyksellisiin toimiin. Hankalammen ja Kangasjärven välissä oli todellakin menossa vihollisen hyökkäys kohti Lehmivaaraa. 69. ja 70. MeriJvPr:t hyökkäsivät yhteensä noin viiden pataljoonan voimin yrittäessään vapauttaa 176. Divisioonaa pois motista.¹⁸⁷ Ratsuväkiprikaatilla ei ollut näistä joukoista tarkkaa kuvaa ja se ei tiennyt ketä vastaan taisteli.

Iltapäivän päätteeksi saatiin vielä ilmatiedustelutuloksia. Hankavaaran kohdalla joen yli oli löytynyt polkusilta. Hankavaarasta kaakkoon 2800 m olevassa Koitajoen haarassa itäisen haaran yli oli myös polkusilta. Siikavaarasta suoraan etelään joen yli oli hyvä silta. Tie jatkui autotienä Majaniemeen saakka, josta Ontrovaaraan päin alkoi heikko ajoneuvotie. Tiellä Liusvaara - Kuolismaa oli ollut noin kilometrin pituinen kolonna. Autot olivat olleet peitettyinä ja kulkivat 20 m välein Saarijärven paikkeilla länteen.¹⁸⁸ Vihollisen mahdollisten huolto-reittien löytäminen varmasti helpotti arvioimaan vihollisen tulevaa toimintaa. Hankavaaran lähestyviä joukkoja huollettiin todennäköisesti Hankavaaran kohdalla olleen sillan kautta. Etelämpänä Siikavaarassa ja Majaniemessä oli havaittu uusi silta ja uutta tietä. Tämän lisäksi

vihollinen oli luultavasti saamassa uusia joukkoja, kilometrin matkalle 20 metrin välein mahtuu noin neljäkymmentä ajoneuvoa. Kyseessä on varsin suuri osasto, jos kaikki ajoneuvot olivat täynnä miehiä.

21. Prikaati oli havainnut vihollisen partiointia Leppävaarasta idän suuntaan. Vihollisen hyökkäysvalmistelut eivät olleet enää jatkuneet. I / 21. Pr oli saanut kaksi sotavankia, jotka kuuluivat 3. MeriJvPr:iin, joka oli koottu Äänislinnassa 3-4 päivää aiemmin.¹⁸⁹ Vihollisen uusista joukoista oli saatu nyt ensimmäinen varmistus myös 21. Prikaatin alueella. Ratsuväkiprikaati oli saanut havainnon uusista joukoista jo edellisenä päivänä. Miikkulanvaarasta hyökännyt osasto oli 3. MeriJvPr:n kaksi pataljoonaa, jotka olivat tulleet Miikkulanvaaraan edellisenä päivänä.¹⁹⁰ Osasto oli myös todennäköisesti sama, minkä Ratsuväkiprikaati oli nähnyt ylittävän Luovejokea.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti, että vihollinen näytti suunnittelevan Luovejoen ylimenoa Luovejoen suuhun etelästä laskevan puron itäpuolisessa maastossa. He olivat saaneet sotavangin, joka kuului JR 1048:aan.¹⁹¹ Edellinen varma havainto JR 1048:n joukoista oli ollut 3.8. Leppävaarassa. Nyt saatu vanki oli ollut noin kolme kilometriä koilliseen Leppävaarasta.

Illalla 21. Prikaati sai Lutikkavaarasta JR 1046 jättämän sotasaaliin. Sieltä löytyi muun muassa selostus sulutuksesta tieosalle Saarijärvi - Möhkö, sanomanvaihtoa mottien ja taaempana olevien esikuntien välillä, ohjeita toiminnasta ja lupauksia apuvoimien ja tarvikkeiden lähettämisestä.¹⁹² Nämä tiedot olivat varsin arvokkaita. Suluteselostuksen avulla voitiin miinoitteet kiertää ja purkaa ja näin välttää turhia tappioita. Muut paperit kertovat enemmän vihollisen sen hetken kunnosta ja moraalista. Lupaamiaan apuvoimia ja tarvikkeita vihollinen ei koskaan ehtinyt saada perille Lutikkavaaraan. Lutikkavaaran motin purkamiseksi tehtyjen hyökkäysten epäonnistuttua JR 1046 oli saanut käskyn murtautua itse pois motista. JR 1046 lisäksi Lutikkavaaran motissa oli ollut JR 1044:n III Pataljoona ja JR 1048:n III Pataljoona.¹⁹³ Ryhmä Raappana ei nähtävästi ollut täysin selvillä siitä mitä joukkoja vihollisella oli ollut Lutikkavaarassa.

Saman päivän aikana luutnantti Heikki Nykäsen johtama partio sai vihollisen selustassa järjestämässään väijytyksessä kaatuneen everstiluutnantin asiapaperit. Papereista saaduilla tiedoilla ei todennäköisesti ollut heti suurta merkitystä, koska partio palasi vasta 14.8. takaisin Ontrovaarassa suomalaisten puolelle.¹⁹⁴

Useat hyökkäykset viittasivat yrityksiin purkaa motit ja saada apua moteissa oleville joukoille. Lutikkavaarassa tämän epäonnistuttua, sen sisällä olleet murtautuivat itse pois motista. Uusia vihollisen miehittämiä maastonkohtia löydettiin monia ja näin rintamalinja selkiytyi. Ilmatiedustelu havaitsi ensimmäistä kertaa monia polku- ja ajoneuvosiltoja rakennetun uusiin paikkoihin. Vihollisen selustassa havaittiin pitkä autokolonna ja jälleen havaittiin miehiä uusista yhtymistä rintamalla, nyt kyseessä oli 3. MeriJvPr.

Päivä selkiytti viholliskuvaa ja tiedustelua. Nyt tiedettiin ainakin kaksi hyökkäyssuuntaa vihollisen uusille joukoille. Toinen osasto oli pyrkinyt Miikkulanvaarasta Lutikkavaaraa kohti ja toisen tavoitteena oli Lehmivaaran ja Vellivaaran alue. Tiedustelutiedot lisäsivät päivää päivältä tilannetietoisuutta ja edes uudet joukot eivät olleet pystyneet yllättämään Ryhmä Raappanan joukkoja.

7.8.1944 alkoi hälyttävillä uutisilla prikaateista. 21. Prikaati oli huomannut vihollisen pyrkivän päätielle. Tiedustelu oli käynnistetty selvittämään tilannetta Leppävaaran suunnassa.¹⁹⁵ Leppävaarassa oli motin purkamisen yrittäminen todennäköistä, olihan Lutikkavaarassa edellisenä päivänä tapahtunut motista murtautuminen.

Ratsuväkiprikaati oli havainnut maantien ja Luovejoen välimaastossa vihollisen alkavan ryhmittyä edellisenä iltana ylimenoa ja hyökkäystä varten. Alueella arvioitiin olevan noin 2000 vihollisen sotilasta. Hankavaaran suunnassa vihollinen taas oli vetäytynyt yön aikana itään. Koitajoen länsipuolella oli partiolla siihen kosketus.¹⁹⁶ Edellisenä päivänä vihollisella oli ollut paljon toimintaa Hankavaaran maastossa, mutta nyt painopiste oli selvästi muuttumassa Luovejoen sillan suuntaan, jossa tiedustelun mukaan oli noin rykmentin kokoinen vihollisosasto.

21. Prikaati ilmoitti huomanneensa vihollisen tuhonneen Tiirivaarassa kuusi omaa rakettitykkiään.¹⁹⁷ Tiirivaarasta saatiin lisää selviä vinkkejä motista ulosmurtautumisesta. Suomalaisille ei haluttu jättää ehjää kalustoa, vaan ne tuhottiin, jos niitä ei saatu mukaan.

Iltapäivällä Ratsuväkiprikaati ilmoitti yöllä kuulleen päätieltä Miikkulanvaaran itäpuolelta suuremman kolonnan aiheuttamia ääniä suuntanaan itä. Hankalammin pohjoispuolisessa maastossa oli vihollinen miehittänyt Hankalamesta koilliseen kulkevan metsälinjan Hankavaara sanan keskikohdan kohdalta, josta miehitys kaartoi pohjoiseen.¹⁹⁸ Luultavasti itään kulkenut kolonna oli Lutikkavaaran motista edellisenä iltana purkautuneita joukkoja, jotka vetäytyivät itään huoltamaan itseään.

Ryhmä Raappanan esikunta oli saanut selville, että vihollisen jokin taaempana oleva esikunta tiedusteli todennäköisesti Lutikkavaaran motilta sen kuulumisia. Esikunta oli kiinnostunut, että oliko sinne saapunut elintarvikkeita, mitä uutta oli tilanteessa, oliko yhteyttä pohjoisempana oleviin joukkoihin ja pyysi vahvuusilmoituksia.¹⁹⁹ Tämän tiedon perusteella Lutitikkavaaran motissa olevat joukot olivat poistuneet sieltä oma aloitteisesti. Toinen vaihtoehto oli, että käsky oli tullut tämän sanomanvaihdon jälkeen ja suomalaiset eivät olleet saaneet siepatua tätä viestiä.

Ilmatiedustelutuloksia saatiin iltapäivällä. Vuonte - Salmijärvi tiellä oli ollut vähäistä auto-liikennettä molempiin suuntiin. Samoin tiellä Moisionvaara – Kuolismaa oli ollut vähäistä liikennettä molempiin suuntiin. Tiellä Liusvaara - Megrijärvi oli kulkenut 22 kuorma-autoa länteen.²⁰⁰ Vihollisen ajoneuvoliikenne oli vähentynyt huomattavasti muutamasta edellisestä päivästä. Nähtävästi lisäjoukot oli saatu kuljetetuksi niille suunnitelluille alueille.

Kello 17.30 saatiin II AKE:sta sähke, joka kertoi vihollisen ryhmitysmuutoksista. Vihollisen ryhmityksessä oli ilmeisesti tapahtunut suuria muutoksia, jotka todennäköisesti ennustivat huomattavaa muutosta myös sen toimintatavassa. Yllätysten välttämiseksi korostettiin vankien saannin tärkeyttä.²⁰¹ II AKE:n operatiivisen osaston päällikön mielestä tiedustelun tulokset olivat olleet 6. päivään mennessä heikot. Tiedustelun tehostamisella haluttiin saada tiedustelutiedot ajan tasalle. Samassa käskyssä korostettiin myös tähystys- ja kuuntelutiedustelun merkitystä.²⁰² Ryhmä Raappana oli tietoinen sen alueelle saapuneista lisäjoukoista ja se oli joutunut jo taisteluun niiden kanssa. Kuitenkaan ei tarkasti tiedetty näiden joukkojen suunnitelmia. Tietojen saamiseksi II AKE käski tehostamaan tiedustelua, ettei pääsisi syntymään yllätyksiä.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti sen lähettämän I / JR 52 partion todenneen Kuolismaa - Vuottoniemien tien Särkkälampien kohdalla liikennöimättömäksi.²⁰³ Sotavangilta saatiin jälleen tietoja, tällä kertaa KrhR 280:stä. Vanki kertoi kokoonpanosta, kalustosta ja miehistöaineksesta.²⁰⁴ Ratsuväkiprikaati oli onnistunut tiedustelukäskyn mukaisesti lähettämään tiedustelupartion vihollisen selustaan seuraamaan sen toimia.

7.8. oli varsin rauhallinen päivä tiedustelutietojen saannissa. Havaittiin vihollisen hyökkäysvalmisteluja ja uusia miehitettyjä maastonkohtia. Tärkein tieto saatiin II AKE:sta, sen ilmoitettua vihollisen muuttavan ryhmitystään ja näin luultavasti myös toimintatapaansa. II AKE korosti, ettei se ollut tiedustelun tehokkuuteen tyytyväinen ja että tiedustelua oli tehostettava selvittämään vihollisen uusien joukkojen saapuminen Ilomantsin alueelle. Täysin uutena tie-

tona vihollisen uudet joukot eivät olleet, vaan tietoja niistä oli saatu jo useamman päivän aikana. II AKE piti vihollisen uusia joukkoja selvänä uhkana Ilomantsin operaation onnistumiselle ja sen takia niihin suhtauduttiin vakavasti.

Viholliskuvaan ei ollut tullut suuria muutoksia. Yllätyksiä aiheuttivat selustasta pois pyrkivät vihollisen osastot. II AKE ei ollut tyytyväinen Ryhmä Raappanan tiedusteluun, mutta Ryhmä Raappanalla oli varmasti parempi käsitys tilanteesta ja vihollisesta. II AKE arvosteli tiedustelun tasoa ja Ryhmä Raappanaa tiedon tuottajana. Ryhmä Raappanan viholliskuva muodostui kuitenkin omista tiedoista ja ylempää tulleista tiedoista.

8.8.1944 alkoi yllätyksellä 21. Prikaatin osalta. Sen hyökätessä Leppävaaran eteläpuolella olevaan kylään, se kohtasi voimakkaan vastuksen. Vastassa ollut vihollinen oli huomattavasti vahvempi kuin mitä oli luultu. Sotavankitietojen mukaan siellä oli kaksi pataljoonaa 3. MeriJvPr:sta. Saaliiksi kylästä saatiin kuitenkin JR 1046 arkisto.²⁰⁵ Aiemmin Ratsuväkiprikaatin joukot olivat saaneet lasketuksi Luovejoen yli menneet joukot, nyt vihollinen oli saanut kuljettua joukot salassa. Oli mahdollista, että vihollinen oli tehnyt uuden ylityspaikan etelämäksi, minne ei ollut tähystysmahdollisuutta.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti saaneensa puhdistettua HRR:n vasemman siiven ja JP 6 välisen maaston vihollisesta.²⁰⁶ Nyt voitiin alkaa puhumaan rintamalinjoista, vaikka vihollisen osastoja harhailikin selustassa. Tilanne oli selkeytynyt mottien ympärillä ja alettiin tietää tarkasti vihollisen asemat.

Ilmavoimien yhdysupseeri ilmoitti vihollisen suorittaneen alueella 8.8. kello 05.44-07.26 lentoja ainakin 50 koneella.²⁰⁷ Myös 21. Prikaati ilmoitti vihollisen ilmatoiminnan olleen aamupäivällä erittäin vilkasta, kohdistuen etupäässä Louhivaaran ja Leppävaaran maastoihin.²⁰⁸ Vihollinen pyrki kaikin mahdollisin tavoin auttamaan eristyksissä olevia joukkojaan. Alueelle oli lähetetty uusia joukkoja ja lentokoneet tukivat taistelua ja yrittivät huoltaa motteja.

Ratsuväkiprikaati antoi varsin kattavan tiedusteluraportin iltapäivällä. Sen tiedustelupartiot olivat todenneet Kitsanlampi - Kangaslampi purolinjalla noin komppanian vahvuisen vihollisen miehityksen. Jokilinjan itäpuolella olevassa metsäsaarekkeessa oli yksi kranaatinheitinpatteri. Korpilammen maastossa edellisenä yönä I / JR 52:sta kiinniotetun sotavangin mukaan oli Lehmivaaran eteläpuolisessa motista aikanaan murtautuneen länteen 150 miehisen osaston. Tämä JR 52 rippeistä muodostettu vihollisosasto oli nyt hajalleen lyötynä harhailemassa suo-

malaisten selustassa. Noin kello 19.00 oli työntynyt noin 150 miehinen vihollisen osasto etulinjan läpi maantielle Kalalammesta noin puolitoista kilometriä länsiluoteeseen olevalle kukkulalle. Tieto tuli noin 20 tuntia tapahtuman jälkeen ja se olisi varmasti kiinnostanut Ryhmä Raappanan esikuntaa jo aiemmin. Yöllä saatu sotavanki kertoi 69. MeriJvPr:n II ja III:n pataljoonan toimivan Kalalammen - Hankalammen suunnassa. Hankavaaran itäpuoliseen maastoon oli vihollinen edellisenä yönä kuljettanut kuljetuskoneilla täydennystä. Muutama leipäsäkki oli pudonnut myös suomalaisten puolelle Hankavaaraan. Vihollinen oli viitoittanut pudotuspaikkaa kolmella nuotiolla.²⁰⁹ Rintamalinjat alkoivat kiinteytyä selvästi järvien ja lampien välisille kannaksille, jotka olivat molemmille selkeitä maastonkohtia. Lehmivaarasta murtautunutta osastoa voitiin pitää samana, joka pääsi linjojen läpi Kalalammen suuntaan. Tietoa ei voi kuitenkaan pitää varmana, koska vihollisella saattoi olla useampia osastoja harhailemassa suomalaisten selustassa. 69. MeriJvPr:n joukoista saatiin ensimmäinen tarkka havainto. II AKE:n käskyä noudatettiin heti ja saatiin vanki selventämään tilannetta uusien joukkojen suhteen. Yllättävää oli, että vihollinen huolsi Hankavaarassa olevia joukkoja lentokoneella, vaikka ne eivät olleet motissa.

Iltapäivällä saatiin jälleen ilmatiedustelutuloksia. Tiellä Siikavaara - Majaniemi Siikavaarasta lounaaseen joen yli oli löytynyt uusi autokelpoinen silta. Koordinaateissa P 3880 I 8013 oli uusi ajoneuvosilta joen yli. Polkusilta oli löytynyt myös koordinaateista P 5780 I 8080. Tiellä Vuontelevä - Vegarus - Salmijärvi oli ollut yhteensä 27 kuorma-autoa matkalla pohjoiseen.²¹⁰ Uusien siltojen löytäminen kertoi vihollisen pystyvän huoltamaan Koitajoen länsipuolella olevia joukkojaan paremmin kuin aiemmin. Kuorma-autokolonna oli todennäköisesti matkalla Salmijärveltä Kuolismaan suuntaan.

Ratsuväkiprikaati täydensi edellistä sanomaansa sotavankitiedolla. Sotavangin mukaan Kuolismaa - Lehmivaara tien suunnassa ja sen eteläpuolella toimii 70. MeriJvPr. Sotavangeilta saatujen tietojen avulla saatiin tarkempi kuva vihollisen nykyisestä ryhmytyksestä. Nykyinen viholliskuva oli seuraavanlainen. 3. MeriJvPr oli Vaitsila - Leppävaara - Miikkulanvaara tienoilla, jonne se oli saapunut 4.-5.8. mennessä. Hankalampi - Kalalampi suunnassa vaikutti 69. MeriJvPr, joka oli saapunut sinne Hylkysyrjän maastosta 6.8. kuluessa. 70. MeriJvPr oli edellä mainittujen välissä Luojejärven itäpuolella.²¹¹ Tiedon mukaan 3. MeriJvPr oli selvästi taistelussa 21. Prikaatin joukkojen kanssa ja 69. MeriJvPr Ratsuväkiprikaatin kanssa. 70. MeriJvPr oli osittain molempien prikaatien alueella, kuitenkin enemmän Ratsuväkiprikaatin alueella. Nyt oli saatu ensimmäistä kertaa selkeä kuva vihollisen uusista joukoista ja niiden sijainnista. Tietoon ei kuitenkaan voinut täysin luottaa, koska sitä ei ollut pystytty mistään var-

mentamaan. Tiedot kuitenkin pitivät varsin hyvin paikkansa, sillä 3. MeriJvPr oli ollut Miikkulanvaaran alueella 5.8. lähtien, 69. MeriJvPr oli ollut Hankalammen ja Kalalammen välissä 6.8. lähtien ja 70. MeriJvPr osillaan Kangasjärven koillispuolella jo 2.8.²¹²

Toisilta sotavangeilta saatiin samansuuntaisia tietoja ja näin tiedot varmentuivat. Kaksi vankia oli saatu kiinni kaksi päivää aiemmin Miikkulanvaarasta ja Tolvilasta ja he kuuluivat 3. MeriJvPr:iin. Prikaatin miehistöaines oli hyvin sekalaista, joukossa oli hyvin nuoria ja vanhoja ikäluokkia. Prikaati oli saapunut Kuolismaahan edellisen viikon aikana. I pataljoona 31.7., II pataljoona elokuun alkupäivinä ja III pataljoona 4-5.8. Pataljoonien vahvuudet olivat noin 600 miestä. Prikaatin tehtävänä oli ollut hyökätä mottiin joutuneen divisioonan avuksi. Myös 69. MeriJvPr:sta oli saatu vanki, joka kertoi prikaatin saapuneen Kuolismaahan 6.8. ja menneen sen jälkeen Varpavaaran länsipuolelle. Pataljoonat jatkoivat tästä hyökkäystä Kalalampi – Hankalampi maastoon jonkin divisioonan avuksi. Prikaatin pataljoonien vahvuudet olivat noin 300-400 miestä. Prikaatiin kuului lisäksi eri määrä aselajijoukkoja. Vanki oli nähnyt Kuolismaan lähellä noin 50 panssarivaunua ja kuullut suunnalla olevan Panssarivaunu Armeijakunnan. 70. MeriJvPr oli kuulema 69. MeriJvPr eteläpuolella. Näiden tietojen lisäksi vangit antoivat tietoja miesvahvuuksista.²¹³ Ilmatiedustelu oli havainnut vasta 3.8. ensimmäisen kerran vihollisen uusia joukkoja tuotavan Kuolismaan suuntaan. Luultavasti silloin Neuvostoliitto siirsi pääosia apujoukoista ja sitä ennen oli saapunut vain pieni osa apujoukoista. Panssarivaunu Armeijakunnasta saatiin ensimmäinen tieto, mutta taisteluissa sen joukkoja ei ollut vielä havaittu.

Kello 16.45-17.20 väliseltä ajalta saatiin siepatuksi vihollisen sanomanvaihtoa Lutikkavaaran mottiin. Sanomissa 289. Divisioonan esikunta lupasi mottiin apua ja antoi ohjeita puolustautumista varten.²¹⁴ Tieto on hieman epäilyttävä, koska Lutikkavaara oli ollut suomalaisten hallussa jo kohta kaksi vuorokautta. Luultavasti kyseessä oli sama joukko, joka oli Lutikkavaarassa, mutta siirtynyt nyt jonnekin muualle.

Illalla saatiin kiinni yllöikkari Vellivaarasta. Kuulusteluissa loikkari kertoi saaneensa käskyn tappaa patterinsa hevoset, vaikka ruoasta ei ollut motissa puutetta. Lisäksi miehille oli aiemmin jaettu runsaasti ylimääräistä muonaa ilman kirjanpitoa. Kuulusteluissa saaduista tiedoista voitiin päätellä vihollisen pyrkivän murtautumaan motista ulos varsin pian. Tästä johtuen Vellivaaran varmistusta käskettiin tehostaa.²¹⁵

Kuulusteluissa toiselta vangilta saatiin tietää vihollisen panssaritorjuntajoukkojen vahvuuksista, kokoonpanoista sekä johtajista. 176. Divisioonalla oli käytössään erillinen Pst Psto, johon kuului kolme kaksi 45 mm pst-tykkistä patteria, sekä pst.kivääri komppania. Tämän pääaseistuksena oli 29 kappaletta 14.5 mm pst. kiväärejä.²¹⁶ Itse Pst Psto:n sijaintia ei saatu selville, mutta toisaalta suomalaisilla ei ollut alueella panssarivaunuja.

8.8. oli varsin hyvä päivä tiedustelun kannalta. Saaliiksi saatiin JR 1046 arkisto ja sotavangeilta saatiin tiedoksi vihollisen uusi ryhmitys. Tärkeimpänä tietona saatiin vahvistus vihollisen tuoneen alueelle uusia tuoreempia joukkoja vanhojen taistelussa kuluneiden avuksi ja tilalle. Vihollisen uudet joukot olivat varsin mittavat, sillä alueelle oli tuotu ainakin kolme prikaatia avaamaan tietä motteihin. Alueita saatiin puhdistetuksi vihollisesta, mutta toisaalla selustaan jäi harhailemaan vihollisen osastoja. Vihollisen ilmatoiminta oli päivällä varsin vilkasta ja se yritti myös huoltaa motteja lentokonein. Vihollisen pyrkimyksistä päästä pois motteista saatiin jälleen lisää tietoa, nyt oli odotettavissa Vellivaaran motista joukkojen ulosmurtautuminen.

Viholliskuva petti suurelta osin Leppävaaran suunnalla. Neuvostojoukkoja oli pystytty kuljetamaan Koitajoen yli suomalaisten huomaamatta. Muuten vihollisen uusien prikaatien paikantaminen onnistui ja näin päivän aikana viholliskuva jälleen muodostui realistiseksi. Suomalaiset olivat havainneet varsin oikein alueelle saapuneet uudet joukot, tosin aivan ensimmäisten joukkojen siirtoa ei ollut huomattu. Pääjoukkojen saapuminen oli kuitenkin havaittu aivan oikein.

9.8. aamulla saatiin tieto Ratsuväkiprikaatista, että aamuyöstä oli vihollinen ainakin osittain purkautunut Lehmivaaran motista itään. Hankavaaraa oli yöllä kello 03.30 lähestynyt noin 70 miehin vihollisosasto ja pohjoisempana hieman pienempi osasto. Sotavankitiedon mukaan oli Lehmivaaran itäpuolisen polkuristeyksen maastossa noin 300-400 m pohjoiseen noin 300 miehin vihollisosasto JR 52:n rykmentinkomentajan johdolla matkalla itään. Väkivaltainen tiedustelu Lehmivaaraan oli aloitettu pohjoisesta käsin. Vellivaaran eteläpuolelta saadun sotavangin mukaan olisi aiheutta olettaa, että vihollinen pyrkii myös Vellivaarasta purkautumaan ulos. Motissa oli sillä hetkellä JR 55 ja JR 63 rippeet. Tästä johtuen aloitettiin väkivaltainen tiedustelu Vellivaaraan lännestä käsin.²¹⁷ Hieman yllättäen Lehmivaaran motti oli purkautunut aiemmin kuin Vellivaaran motti. Edellisenä iltana tiedustelutiedot olivat antaneet odottaa Vellivaaran motin purkautumista. Tosin on mahdollista, että loikkari lähetettiin tarkoituksella

hämäämään murtautumisen paikka. Hankavaaran suunnasta pyrkineet osastot yrittivät todennäköisesti saada yhteyden Lehmivaarasta tuleviin joukkoihin.

Iltapäivällä 21. Prikaati ilmoitti, että sen toisen pataljoonan lähettämä partio oli todennut Siikavaaran kylässä majoitusta muutamissa teltoissa ja kenttävartion. Hilpanvaarassa ja sen itäpuolella oli runsaasti joukkoja ja tie Hilpanvaara - Siikavaara lujasti varmistettu.²¹⁸ Nämä olivat ensimmäiset tiedot 21. Prikaatille käsketystä tiedustelutehtävästä. Aiemmin Hilpanvaaran ja Siikavaaran alueelta oli saatu vain lentotiedustelutietoja.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti todenneensa Hankavaaran suunnalla vihollisen vetäytyneen Koitajoen itäpuolelle.²¹⁹ Hankavaaran suunnalla vihollisella oli aiemmin ollut asemat selvästi joen länsipuolella. Kaksi päivää aiemmin vihollisen linjat olivat kulkeneet Hankalammin pohjoispuolisessa maastossa ja se oli miehittänyt Hankalamesta koilliseen kulkevan metsälinjan Hankavaara sanan keskikohdan kohdalta, josta miehitys kaartoi pohjoiseen. Edellisenä päivänä alueella oli vielä liikkunut osastoja. Nyt näytti vihollinen valinneen selkeän linjan, jossa se puolustautui.

Vihollinen oli vetäytynyt myös 21. Prikaatin vastuualueella Tolvilan pohjoispuolella etummaisista asemistaan noin 150 m päässä oleviin taempiin asemiin. Siikavaaran länsipuolella olevissa taloissa oli havaittu kenttävartio. Majaniemessä ei ollut havaittu olevan vihollisia.²²⁰ 21. Prikaati oli jatkanut käskettyä tiedustelutehtäväänsä ja saanut lisähavaintoja Siikavaarasta ja Majaniemestä.

Ratsuväkiprikaatin partiot olivat todenneet Longonvaaran vapaaksi vihollisesta. Se oli myös saanut 45 sotavankia, joista yksi oli patterin päällikkö, arvoltaan kapteeni.²²¹ Yksi vihollisen halussa olleista alueista oli palautunut suomalaisille. Longonvaara oli suomalaisten selustassa ja sen vartioiminen ei enää vienyt joukkoja taisteluista muualla.

Vihollisen sanomanvaihtoa oli saatu jälleen kaapatuksi. Siinä kerrottiin 1Er.Ins.Rak.Pr. olevan keskitetty osittain Kuolismaan länsipuolelle ja Jakunvaaran kaakkoispuolelle.²²² Sotasäiliiksi jäi jälleen JR 52:n asiapapereita, joiden joukossa oli koodeja ja taulukoita helpottamaan radiotiedustelua.²²³ Nyt oli saatu havainto neljännessä uudesta prikaatista Kuolismaan alueella. 1Er.Ins.Rak.Pr ei ollut kuitenkaan osallistunut vielä taisteluun.

Heti aamusta alkoi tulla tietoja vihollisen purkautuneen osittain moteista. Samoin saatiin tietoja suomalaisten selustassa harhailevista vihollisosastoista ja Longonvaaran vapautumisesta vihollisesta. Suomalaiset tehostivat tiedusteluaan mottien alueella ja aloittivat väkivaltaisen tiedustelun. Vellivaaran ja Lehmivaaran motin purkautumisesta oli saatu vihjeitä ja se oli havaittu lähes välittömästi. Vihollinen oli aloittanut murtautumisen motista puolen yön jälkeen ja pyrkinyt kohti Varpavaaraa. Keskiyöllä Vellivaarassa ollut JR 63 siirtyi Lehmivaaraan ja JR 55 siirtyi sen perässä kello 4:ään mennessä. Lehmivaarasta vihollinen aloitti murtautumisen ulos motista. Etummaisena edennyt JR 52:sta muodostettu kärkeosasto saapui Varpavaaraan aamulla yhdeksältä. Iltapäivään mennessä olivat JR 52 ja TykR 728 päässeet Varpavaaraan. Myös JR 55 ja JR 63 pääsivät omiensa puolelle Hankalammen ja Kalalammen kannaksen kautta. Viimeiset 176 D:n joukot olivat omiensa luona 10.8. kuluessa.²²⁴ Mottien purkautumisen lisäksi vihollisen uusia rintamalinjoja saatiin paikannetuksi, samoin tietoja vihollisen selustasta. Neuvostoliiton joukot olivat vetäytyneet Hankavaarasta parempaan maastonkohtaan, tästä voitiin olettaa siellä hyökkäysaikeiden loppuneen. Tietojen saannin kannalta sotavangiksi saatiin arvokas mies, kapteenin arvoinen patterinpäällikkö.

Neuvostojoukot onnistuivat harhauttamaan moteista murtautumisen Vellivaaran ja Lehmivaaran alueella. Ryhmä Raappana tiesi mitä joukkoja moteissa oli, mutta joukkojen vähyyden takia paremman viholliskuvan muodostaminen oli hankalaa. Vihollinen ei päässyt muualla yllättämään ja tilanteen rauhoituttua muualla vihollistilanne selkeni edelleen. Neuvostojoukkojen hyökkäysten odotettiin vähenevän, koska ne eivät olleet tuottaneet tulosta ja kaikki motit olivat nyt purkautuneet. Viholliskuva oli tällä hetkellä realistinen.

Mottien tuhoamisen aikana vihollisen uudet joukot eivät pystyneet yllättämään Ryhmä Raappanan joukkoja. Ainoat vihollisen aikeet, joita ei tiedetty tarkasti, olivat Leppävaaran suunta ja mottien purkautuminen. Tiedettiin, että ne tulisivat purkautumaan, mutta ei yhtään sen tarkemmin koska ja mistä ulosmurtautuminen tapahtuisi. Nämä olivat kuitenkin varsin oleellisia kysymyksiä painopistettä ajatellen. Mottien tuhoamisen aikana Ryhmä Raappanan viholliskuva oli kokonaisuudessaan varsin realistinen ja oikea. Ikinä ei vihollisen aikeita voi tietää tarkasti, mutta vihollisen uudet joukot eivät päässeet yllättämään missään vaiheessa.

3.4 Mottien purkautumisen jälkeinen vaihe

10.8. saatiin heti aamusta ilmatiedustelutuloksia. Tiellä Vegarus - Salmijärvi - Kuolismaa oli ollut yhteensä 35 autoa pohjoiseen ja kolme kuorma-autoa etelään.²²⁵ Molemmat prikaatit

ilmoittivat aamulla yön olleen rauhallinen ja ettei ollut mitään erikoista ilmoitettavaa.²²⁶ Vihollisen liikenne jatkui yhä Kuolismaan suuntaan. Siitä ei pystytty arvioimaan, oliko kyseessä joukkojen huoltaminen vai lisäjoukkojen saapuminen.

Puolenpäivän jälkeen saatiin lisää ilmatiedustelutuloksia. Tie Kuolismaa - Leppävaara oli rakennettu uudestaan. Tie seurasi Kuolismaasta lähtien Kyläjoen etelärantaa Koitajoen sillalle saakka, josta lähtien lounaaseen suon poikki ja edelleen kolmionmuotoiseen metsäsaarekkeen kautta suoraan länteen pyöreän lammen koillispuolelta. Soiden kohdilla oli leveä autokelpoinen kapulasilta. Tiellä ja sillalla oli ollut miehiä koordinaateissa P 5840 I 8000. Lisäksi tien varressa metsässä oli ollut kolme tai neljä ajoneuvoa.²²⁷ Koitajoen yli oli rakennettu uusi silta räjäytetyn eteläpuolelle. Nyt löytyi selitys sille, ettei kaikkia vastassa olevia joukkoja ollut havaittu ylittävän jokea entisen sillan maastossa.

Ratsuväkiprikaati antoi illalla partioidensa tiedustelutuloksia. Varpavaaraan pyrkinyt partio oli kohdannut Koitajoen haarassa vihollisen parivartion, jonka se oli tuhonnut. Jatkaessaan etelään partio oli joutunut tulitaisteluun. Se oli törmännyt vihollisen heikohkoon varmistukseen edellä mainitusta joenhaarasta 1700 m etelään olevan lammen luoteispuolella. Partio oli joutunut vetäytymään joen yli länteen P 6520 kahlaamon kohdalla havaiten samalla paljon jälkiä. Niiden epäiltiin olevan moteista paenneiden vihollisten jättämiä jälkiä.²²⁸ Vihollisen varmistus Koitajoen varressa tuntui olevan kovin harva. Ratsuväkiprikaati pyrki aktiivisesti selvittämään vihollisen ryhmitystä ja seurata sen selustan toimia, samoin kuin 21. Prikaati.

Sotasaaliiksi saatiin vihollisen 176. D ja JR 52 kirjeenvaihtoa, jossa oli erittäin paljon koodeja, radio-ohjeita, taulukoita, mappeja, karttoja sekä henkilö- ja peitenimiluetteloita. Lisäksi saatiin JR 1044 kooditaulukoita ja taulukoita.²²⁹ Taistelun kulkuun nämä tiedot eivät todennäköisesti ehtineet enää vaikuttaa, mutta ne helpottivat suuresti radiotiedustelua ja muutenkin selvensivät kuvaa vihollisesta.

II Armeijakunnan esikunta varoitti Ryhmä Raappanaa desanttivaarasta joukkojen selustassa. Tarpeeton yksin liikkuminen oli kielletty alueilla, joilla voi odottaa desanttien liikkuvan.²³⁰ Vihollisen motteihin jääneet osastot eivät olleet enää selustassa vaaraksi, vaan niiden oletettiin pyrkineen ja päässeen omalle puolelleen. Desantit olivat selustassa nousseet nyt pahimmaksi uhaksi.

10.8. ei vihollisesta saatu enää merkittävästi uusia tiedustelutietoja. Ilmatiedustelu havaitsi hieman vihollisen autoliikennettä ja yhden maastoon rakennetun tien. Samoin myös partiotiedustelu havaitsi vihollisen uusia ryhmyityksiä. Rintamalinjat olivat vakiintuneet ja taistelut jo selvästi vähentyneet. Näin myös uudet tiedustelutiedot alkoivat vähentyä selvästi.

Viholliskuva oli osoittautunut oikeaksi, etteivät neuvostojoukot enää yrittäneet hyökätä, vaan tyytyivät saavutettuihin maastoihin. Tilanne oli selvästi rauhoittunut mottien purkauduttua. Ryhmä Raappana oli hyvin tietoinen vihollisen miehittämistä tasoista ja kuinka paljon apujoukkoja alueelle oli saapunut.

11.8. päivän aamuna saatiin lisää tietoa vihollisen nykyisestä ryhmyityksestä. 21. Prikaatin partio oli jo edellisenä päivänä kello 18.30 kohdannut Majaniemen länsipuolella olevalla purolinjalla vihollisen varmistuksen.²³¹ 21. Prikaatin tiedustelupartiot olivat aktiivisesti tiedustelleet Majaniemi - Hilpanvaara välistä aluetta ja paikantaneet sieltä edellisinä päivinä monta vihollisen miehittämää aluetta.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti edellisenä iltana vihollisen noin komppanian vahvuisen osaston ylittäneen Koitajoen edeten Hankavaaran kaakkoispuolisesta joen mutkasta aina Hankalammen pohjoispäästä koilliseen kulkevalle metsälinjalla. Vihollinen oli saatu työnnettyä takaisin joen yli. Tiedustelu oli havainnut kukkulalla Koitajoen ja siihen Varpajärvestä laskevan puron yhtymäkohdasta noin kilometri kaakkoon ainakin komppanian vahvuisen vihollisen varmistusosaston, jonka rintamasuunnat olivat pohjoiseen ja länteen.²³² Ratsuväkiprikaati ei ollut saanut iltapäivän alkuun vielä partioidensa tiedustelutuloksia. Se kuitenkin tiedettiin, että vanginsieppausyritykset Kitsanlampi - Kangasjärvi ja Kalalampi - Hankalampi välisille kan-kailla olivat epäonnistuneet. Hattuvaarasta Hullariin ei ollut todettu mitään erikoista.²³³ Ratsuväkiprikaati jatkoi aktiivista tiedustelua selvittääkseen vihollisen ryhmyitykset ja aikeet.

21. Prikaatin päivä oli ollut rauhallinen ja heiltä tuli jo toinen ilmoitus päivän aikana, että vihollisen toiminnassa ei ollut havaittu mitään erikoista.²³⁴ Vihollisen aktiivinen toiminta oli loppunut kokonaan, mutta tiedustelupartiotkaan eivät pystyneet tuottamaan uutta tietoa vihollisesta.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti nyt partioidensa saamia tietoja. Koitajoen itäpuolisessa maastossa liikkuneet kolme tiedustelupartiota olivat palanneet iltapäivällä noin puolitoista tuntia aiemmin kello 15.45. Varpavaarasta Koitajoen yli P 6430 Kalalammin suuntaan johtavalla polulla

oli ollut vilkasta edestakaista liikennettä. Varpavaaran kylästä oli kuulunut runsasta puhetta. Varpajoen pohjoispuolitse kulkevalla polulle edennyt partio oli todennut I 8600 itäpuolella arviolta noin komppanian vahvuisen vihollisosaston majoitusalueen. Lukkalammin itäpuolella oleva kukkula oli vihollisen miehittämä ja sen eteläpäässä oli kaksi parivartiota. Itäisemmän Lehmivaaran suunnassa oli vihollisen raketinheitinpatteri.²³⁵ Partiot olivat selvittäneet vihollisen ryhmyksiä yli seitsemän kilometrin levyiseltä alueelta vihollisen selustasta. Partiot olivat käyneet 3-4 kilometriä Koitajoen itäpuolella.

Päivän aikana Ratsuväkiprikaati antoi RJP 3:lle tiedustelukäskyn. Sen mukaan tiedustelun oli ulotuttava Kuolismaa - Vuottoniemi - Iljanvaara tielle. Tarkemmiksi tiedustelusuunniksi käskettiin ensimmäisenä Hankavaara - Varpavaara - Lehmivaara aina Karhupään länsipuolelle. Toisena Mujelahti - Roukkeenjärvi - Särkilammet, jossa lähitiedustelu Roukkeenjärvi - Ala-Vuottojärvi kannakselle. Kolmantena suuntana oli Mujelahti - Suopellonvaara - Iljanvaara ja Kasivaara - Palovaara, sekä Hullari - Lahnavaaara - Hattuvaara.²³⁶ Nyt annetuista tiedustelutehtävistä ensimmäinen oli samoille alueilla mistä tietoa oli saatu, mutta muut olivat selvästi kauemmaksi vihollisen selustaan ja omaan vasempaan sivustaan.

Samanlaisen tiedustelukäskyn omille joukoilleen antoi myös 21. Prikaati. Käskyssä annettiin viimeisimmät vihollistiedot. Siinä kerrottiin Ratsuväkiprikaatin tuhonneen 176. Divisioonan pääosat, mutta sen tilalle oli tullut 69. ja 70. MeriJvPr. Ala-Vieksijärven eteläpuolisella kannaksella oli todennäköisesti II / 69. MeriJvPr. Nyt käskettiin ryhtyä suorittamaan entistä tarkomkaampaa tiedustelua vihollisen ryhmyksen ja aikeitten selville saamiseksi sekä yllätyksen välttämiseksi. Käskyssä korostettiin erityisesti, että tiedustelun täytyi olla jatkuvaa ja sen yhteydessä oli pyrittävä vankienottoon. 21. Prikaati antoi tarkat tiedustelutehtävät alaisilleen joukoille. Ontronvaaran lohkolle käskettiin suorittamaan tehokasta tiedustelua Majaniemen suuntaan. Sieltä oli pystyttävä selvittämään vihollisen vahvuus ja liikenne tiellä Siikavaara - Majaniemi. Ontronvaara - Lokanlahti - Paastojärven eteläpää - Suurkangas - Koitajoki alueella oli suoritettava jatkuvaa partiointia. Vanginottoa korostettiin vielä erikseen Majaniemen suunnasta. Vaitsilan varmistusosaston tehtäviin kuului jatkuva partiointi Koitajoen pohjoisrantaan pitkin aina Leppäkoskelle saakka. Erityisen tehokas tiedustelu piti suunnata Siikavaaran etelä- ja itäpuolitse Hilpanvaaran etelä-, itä- ja koillispuolelle, lisäksi tehtävänä oli vanginotto. Tolvilan lohko sai tehtäväkseen suorittaa tiedustelua Leppäkoski - Leppäsuo - Kihlasuo - Jokivaara suunnissa ja partioida Koitajoella ja pyrkiä ottamaan vankeja. Luovelammen lohkon tehtävänä oli tiedustelu päätien ja Jokivaaran suuntiin, sekä pyrkiä vanginottoon. Melaselän eteläpään - Juurikkalahden kannaksen varmistusosaston tehtävänä oli suorittaa tähys-

tystä ja pimeän aikana asettaa kuulovartioita.²³⁷ 21. Prikaatin tiedustelutehtävät eivät ulottuneet yhtä kauas kuin Ratsuväkiprikaatin. Tiedustelu kohdistui pääasiassa Koitajokeen ja vain muutama kilometri sen itäpuolelle. 21. Prikaati korosti vankienottoa tiedon saamiseksi.

Viisi päivää aiemmin saadulta sotavangilta saatiin tietoja. Er.krh.R 280 II patteriston miehet olivat paenneet 6.8. jättäen kaluston ja sotavangin sitä vartioimaan. Muista joukoista vanki tiesi 122 mm tykkien asemat, jotka olivat Kuolismaasta itään. JR 1044 ja I / krh.R 280 olivat olleet vuoden 1940 rajan länsipuolella. Tavoitteena vangin mukaan oli rautatieasema, jonka valtaaminen tekisi Rukajärven joukkojen aseman kestäättömäksi. Rukajärvi oli kuulema mahdollisen valloittaa rintamahyökkäyksellä ja se oli suurhyökkäykselle uhka. Yleisesti joukot uskoivat Neuvostoliiton voittoon.²³⁸ Tiedot olivat vanhoja saapuessaan, mutta niistä saatiin tietää vihollisen aikeista, jotka oli saatu estettyä.

8.8. saadut JR 1044 asiapaperit saatiin tutkittua ja niistä selvisi seuraavia asioita. Siellä oli käskyjä haavoittuneiden hoidon tehostamisesta, kaatuneiden hautaamisesta, puhelinkurista ja hevosten huonosta hoidosta. Myös itse taistelutoimissa oli ollut puutteita. Papereissa arvosteltiin komentajien johtamista ja komentopaikkojen kaukaista sijaintia rintamalta. Turvauduttiin liiaksi teihin, eikä koukattu ja saarroitettu suomalaisia. Jalkaväen ja tykistön yhteistoiminnassa, kaivautumisessa ja miinoitteiden merkitsemisessä oli puutteita. Lisäksi kuri ja järjestys olivat heikkoja, oli viivyttelyä ja teillä oli ruuhkia. Tärkeät viestit ja ampumatarvikkeet eivät olleet päässeet ajoissa perille.²³⁹ Erittäin tärkeitä tietoja saatiin vihollisen ongelmista taktiikassa, taistelutekniikassa ja huollossa. Joukkojen motivaatio ja henki alkoivat myös selvästi rakoa.

Päivä päivältä tiedustelutiedot olivat vähentyneet. Vihollisen uusia miehitettyjä maastonkohtia löytyi edelleen. Omat tiedustelupartiot tiedustelivat alueella ahkerasti. Suomalaiset panostivat taisteluiden rauhoituttua tiedustelun organisointiin ja selviin tiedustelutehtäviin. Hyökkäysvaiheen aikana ei tällainen ajan puutteen ja muuttuvan tilanteen vuoksi ollut mahdollista. Nyt pyrittiin saamaan mahdollisimman tarkka viholliskuva ja olemaan valmiina mahdollisten vihollisten hyökkäysten paljastamiseen ja torjumiseen.

Viholliskuva ei ollut paljoa tarkentunut päivän aikana. Tärkeimpänä tietona tulivat vihollisen ongelmat, jotka saatiin selvitettyä JR 1044 papereista. Viholliskuvaa haluttiin tarkentaa ja prikaateille annettiin tarkat tiedustelutehtävät tämän asian selventämiseksi. Viholliskuva oli hyvä, mutta yllätysten välttämiseksi tietoa haluttiin jatkuvasti lisää.

Ratsuväkiprikaatin partiolta saatiin tietoja heti 12.8. aamulla. Iltayöstä palanneet partiot olivat todenneet Roukkeenjärvi - Ala-Vuottojärvi purolinjan edelleen vihollisen miehittämäksi. Juurikkalammen kohdalla oli löytynyt kolme pohjoiseen johtavaa noin sadan miehen kulkemaa jotosta. Tie Pahkalampi - Iljanvaara oli leveä autotie, jota ei kuitenkaan ollut käytetty ainakaan kahteen vuorokauteen.²⁴⁰ Vihollinen näytti ryhmittyneen puolustukseen linjalle Ala-Vuottojärvi - Roukkeenjärvi - Varpajärvi - Koitajoki Hankalammen kohdalla. Ensimmäiset havainnot vihollisesta Ala-Vuottojärven ja Roukkeenjärven kannakselta olivat jo 6.8. Maastollisesti puolustusryhmitys oli luoteen ja lännen suuntiin. Hankalammesta länteen linja kulki Kalalammen kautta Kangasjärveen ja Kitsanlampeen.

21. Prikaatin alueella oli jo toista päivää ollut rauhallista, eikä heiltä saatu enää merkittäviä tiedustelutietoja.²⁴¹ 21. Prikaatin alue oli hieman pienempi kuin Ratsuväkiprikaatin ja se ei lähettänyt partioitaan yhtä kauas vihollisen selustaan, joten se oli saanut selvitettyä vihollisen miehittämät alueet nopeammin.

Ratsuväkiprikaati oli huomannut Kangasjärven itäpuolella olevan vihollisen vetäytyneen jonkin verran taaemmaksi, samalla miinoittaen etumaastoaan.²⁴² Ratsuväkiprikaatin lähettämä partio oli käynyt Tytärjärvi - Lokanlahti purolla, minkä itäpuolella oli ollut vihollisen kenttävartio kello 14.00. Toinen partio oli käynyt Kihlasuolla, missä se oli ollut kuulomatkan päässä tiestä ja todennut jalkaväen liikehtimistä noin puolen päivän aikaan. Tiedustelupartiot olivat todenneet jokilinjalla Koitajoki - Varpajärvi - Roukkeenjärvi - Ala-Vuottojärvi kauttaaltaan harvaa vihollisen varmistusta.²⁴³ Ratsuväkiprikaatikaan ei pystynyt tuottamaan täysin uutta tietoa, vaan aiempia varmentavia tietoja.

Illan päätteeksi saatiin vielä sähke II AKE:sta, jossa kerrottiin partiohavaintoina saatuja tietoja liikenteestä tiellä Jakunvaara - Salmijärvi ajalta 8.8. kello 22.00-04.00.²⁴⁴

Rajajääkäriprikaatin esikunnan tilanneilmoituksessa käsiteltiin hyvin tarkasti Ilomantsin taisteluiden vaiheita. Sen tietojen mukaan vihollinen oli menettänyt Kuolismaan suunnalla Velli-vaaran ja Lehmivaaran moteissa noin 750 miestä kaatuneina ja vankeina. Kaatuneiksi oli saatu tunnistettua esimerkiksi JR 52:n komentaja ja vangiksi oli saatu eräs patterinpäällikkö. 6.8. oli Kuolismaan suunnalta saatu majurin arvoinen sotavanki, joka kuului JR 1044 / 289. D, oli kertonut miehistöaineen olleen 289. D:ssä melko hyvää, upseeristo oli tosin osittain nuorta. JR 1044 vahvuudesta noin 30 prosenttia oli aiemmin haavoittuneita, huollossa ja läheteinä toimi puoli-invalideja. Rykmentin miehistöaines oli kansallisuudeltaan melko kirjavaa, kui-

tenkin pääosin venäläisiä. Rykmentti oli 1.8. mennessä kokenut noin 800-900 miehen tappiot kaatuneina ja haavoittuneina. Miehistötäydennyksiä ei ollut saatu, ainoastaan yksittäisiä upseereita. Tappiot olivat olleet noin 30-35 prosentin luokkaa ja taistelut olivat JR 1044 osalta moteissa kestäneet vielä kolme vuorokautta. Tappioita oli tullut vielä paljon lisää. Komentajat käyttivät alueillaan maastopeitenimiä ja uusin peitteistö oli astunut voimaan 1.8. Ampumatarvikkeista ei ollut pulaa, rykmentin varastot olivat sijainneet noin 5-6 km esikunnan takana ja divisioonan varastot olivat olleet noin 15-20 km rykmentin takana. Ulkomaalaisia tarvikkeita ei ollut muita kuin säilykkeitä. 9.8. saadun tiedon mukaan Kuolismaan suunnalle oli tuotu 1.Er.Ins.Rak.Pr sekä 169. ja 171. pataljoona. Pataljoonien vahvuus lienee ollut noin 200-250 miestä. Kaksi erillistä komppaniaa oli ollut rakentamassa siltaa Kuolismaan luoteispuolella. Saadun tiedon mukaan vihollinen olisi varustamassa Liusvaaran maastoa. Lehmivaaran maastossa oli todettu vihollisen 167 numeroinen panssarivaunu T-60, joka kuuluu 29. PsPr:n numerosarjaan. Tavoitteista Kuolismaan suunnalta saatu majuri oli kertonut, että ei ollut ohjeita eikä määräyksiä miten selitetään miehistölle etenemisen tarkoitus. Oli vain Stalinin käsky vapauttaa Neuvostoliitolle kuuluvat alueet. Tavoitteeksi oli asetettu edetä niin pitkälle, että Suomi saadaan pakotettua rauhaan. Vuoden 1940 rajan saavuttamisen jälkeen oli luvattu joukkojen vaihto. 5 / KTR 728 päällikkö oli kertonut 176. D:n tavoitteeksi katkaista eräs rautatie ja valloittaa asema yhteistoiminnassa 289. D kanssa. Tämän jälkeen Kiestingin suunnasta tulevan divisioonan piti vaihtaa 176. D etulinjasta. Divisioona olisi vaihdettu aiemmin, mutta divisioonan komentaja oli halunnut valloittaa aseman saadakseen kunnialaukauksia Moskovassa. Sotavankitietona oli saatu selville, että Kuolismaalla oli kehoitettu sytyttämään valenuotioita, mutta muiden nuotioiden sytyttäminen oli kielletty. Sotavangit arvostivat suomalaisia sotilaita ja heitä pidettiin koulutuksessa esimerkkinä venäläisille. Suomalaisten taistelutavassa ihmetystä herätti se, että upseerit olivat suhteellisen kaukana etulinjasta. Vangit arvelivat, että suomalaiset aliupseerit pystyvät vastaamaan tilanteista vaikeissakin olosuhteissa. Venäläiset joukot taas olivat täysin toimintakyvyttömiä ilman upseeria. Vankien mukaan kaikki odottivat rauhaa, mieliala oli ollut hyvä, koska Puna-armeijalle oli sanottu rauhan tulevan kun vuoden 1940 raja on saavutettu. Nyt rajan saavuttamisen jälkeen mieliala oli laskenut jopa upseereilla.²⁴⁵ RajaJPr:sta saatiin varsin kattava raportti Ilomantsin taisteluista, vaikka sen joukoista vain RJP 3 oli taistelualueella. Tiedot olivat osin vanhoja ja tiedettyjä asioita, mutta siellä oli myös paljon täysin uusia tietoja vihollisesta ja sen toiminnasta, jotka selkiyttivät viholliskuvaa.

Kymmeneltä sotavangeilta saatiin paljon sirpaletietoa vihollisen eri organisaatioista, vahvuuksista ja aseistuksesta. Tietojen kohteena olivat 3. MeriJvPr, 69. MeriJvPr, JR 55, JR 63 ja Er.

LiekinheitinK 194. Tärkeimpinä tietoina olivat joukkojen vahvuudet, joista saatiin tietää seuraavia asioita. 3. MeriJvPr:n I pataljoonan vahvuus oli noin 110 miestä, I / JR 55 / 176 D. vahvuus 1.8. oli noin 150 miestä II pataljoonan noin 100 miestä ja III pataljoonan 60 miestä. Sotavangin arvion mukaan JR 55 ja JR 63 yhteisvahvuus esikunnat ja huolto mukaan lukien 9.8. olisi noin 700-800 miestä. Er. LiekinheitinK 194 vahvuus sotavangin mukaan oli noin sata miestä. 69. MeriJvPr:n koulutustaso oli hyvä, koska se oli harjoitellut reservissä ollessaan. Vangin komppania oli kuitenkin kärsinyt suuret tappiot, ennen hyökkäystä siinä oli ollut 107 miestä ja nyt vain 27 miestä. Suuret tappiot olivat johtuneet upseerien kokemattomuudesta ja nuoruudesta. Kaikissa joukoissa sanottiin olevan jonkin verran vanhoja ikäluokkia ja jopa taistelukelvottomia miehiä. Näiden tietojen lisäksi tuli paljon yksityiskohtaisia tietoja aseiden määristä ja joukkojen kokoonpanoista.²⁴⁶

Tiedusteluhavainnot vähenivät, mutta nyt saatiin varmennettua vihollisen rintamalinjoja, jotka tosin olivat varsin harvoja pitkältä matkalta. II AKE:n saatu tieto oli jo neljä päivää vanha havainto, joten siitä ei ollut tilannetietoisuuteen paljoa apua, korkeintaan vahvistus vanhoihin tietoihin. Rajajääkäriprikaatin esikunnalta saatu raportti taas toi lisää uutta tietoa vihollisesta ja tavoitteista.

Tiedustelutiedot vähenivät, mutta viholliskuva parantui. Tiedot vihollisen ryhmittymisestä puolustukseen ja muuten yleistä tilannetta selkeyttäneet tiedot olivat arvokkaita. Vihollisen suurin into jatkaa hyökkäystä oli saatu torjuttua. Taisteluiden aikana saadut tiedot vihollisen tappiosta ja vastassa olevien joukkojen vahvuuksista olivat varsin totuuden mukaisia. Ilo-mantsiin hyökänneiden divisioonien vahvuudet heinäkuun lopulla olivat 176. Divisioonan osalta noin 5700 miestä ja 289. Divisioonan noin 5300 miestä. Ilomantsin taisteluiden aikana ne kärsivät suuria tappioita, joista Ryhmä Raappana oli melko hyvin selvillä. 176. D. menetti noin 660 miestä kaatuneina, 1170 haavoittuneina ja 150 kadonneina. Yhteensä noin 1980 miestä. 176. D:n vahvuus Ilomantsin taisteluiden jälkeen oli vain noin 3630 miestä. 289. D:n tappiot eivät olleet aivan yhtä suuret. Se menetti noin 300 miestä kaatuneina, 700 haavoittuneina ja 120 kadonneina. Yhteensä noin 1120 miestä. Sen vahvuus taisteluiden jälkeen oli vähän yli 4200 miestä. Molemmat divisioonat menettivät tämän lisäksi suuren osan raskaasta kalustostaan suomalaisille tai tuhottuna taistelukentälle. Apuun tulleet merijalkaväkiprikaatit kärsivät myös suuret tappiot hyökätessään mottien avuksi. 3. MeriJvPr menetti noin 160 miestä kaatuneina ja 750 haavoittuneina, yhteensä noin 910 miestä. 69. MeriJvPr:n tappiot olivat noin 90 miestä kaatuneena ja 250 haavoittuneena, yhteensä noin 340 miestä. 70. MeriJvPr:n tappiot olivat noin 60 miestä kaatuneena ja 170 haavoittuneena, yhteensä noin 230 miestä.

Yhteensä Ryhmä Raappana tuotti viholliselle tappioita Ilomantsin taisteluissa noin 4600 miestä, joista kaatuneita noin 1550 miestä.²⁴⁷

Kenraalimajuri Raappanan viimeisenä päivänä, jolloin hän oli komentaja, ennen Ekmanin siirtymistä komentajaksi saatiin vielä tietoja vihollisen ryhmityksistä. Ratsuväkiprikaatin alueella oli vihollisen 15-20 miehen osasto yllättänyt Hankavaaran suunnasta ryhmän vahvuisen varmistuksen. Vihollinen oli saatu pakotettua vetäytymään, mutta takaa-ajo oli ollut pakko keskeyttää Hankalammen kaakkoispuolelta olevalta kukkulalta tulleeeseen kiivaaseen tuleen. Samasta paikasta vihollinen yritti vielä uudestaan hyökätä noin joukkueen vahvuudella osastolla, mutta sekin saatiin karkotettua.²⁴⁸ Taistelut olivat muodostuneet selvästi partioiden väliseksi taisteluiksi, joilla pyrittiin löytämään vihollisen heikkoja kohtia.

21. Prikaatin tiedustelu oli todennut Paastojärven länsirannalla olevat talot tyhjiksi. Tytärjärven kohdalla oli ollut vihollisen kenttävartio. Siikapuron sillan itäpäässä vihollisen vartiopaikka ja sillan itäpuolella oleva kukkula olivat vihollisen miehittämiä. Tie Majaniemi - Siikavaara ei ollut liikennöity. Leppäkosken kylä ja Siikavaarasta luoteeseen oleva kukkula olivat vihollisen miehittämiä.²⁴⁹ 21. Prikaatin tiedot olivat samoin jo entisten tietojen varmentamista, eikä enää täysin uuden tiedon tuottamista.

Ratsuväkiprikaati ilmoitti iltapäivällä, että se oli huomannut Luovejoen itäpuolella aamupäivällä kolme panssarivaunua. Sotavankitiedon mukaan olisi maantien ja Kitsanlammen välissä ainakin osia I ja II / 3. MeriJvPr:sta. Luovejoen länsipuolelta saatu vanki, joka kuuluu 1 / I / 69. MeriJvPr, kertoi komppaniansa miehittäneen Roukkeenjärvi - Ala-Vuottojärvi kannaksen itäosan.²⁵⁰ Mies oli vangitsemishetkellä yksiköstään noin 14 kilometrin päässä. Tiedoista ei selvinnyt mitä hän siellä teki.

Vielä viimeisenä kenraalimajuri Raappanan johtamana päivänä saatiin tietoja vihollisen ryhmityksestä sekä partiotietoina, että sotavankitietoina. Taistelut ja tiedustelutietojen tulva olivat hiljentyneet. Parhaimmat ja ratkaisevimmat tiedot operaation aikana antoi lentotiedustelu. Näin Ryhmä Raappana pystyi seuraamaan Neuvostoliiton apujoukkojen saapumista ja liikkeitä ja keskittymään vastatoimien suorittamiseen.²⁵¹ Tiedustelu oli kuitenkin aktiivisesti käynnissä vielä tilanteen rauhoituttua koko Ilomantsin rintaman pituudelta ja valmiina selvittämään vihollisen aiheet.

Viholliskuva oli mottien purkauduttua varsin selkeä Ryhmä Raappanalle ja vihollinen ei ollut pystynyt tekemään yllätyksiä. Ryhmä Raappanalla oli tilanne hallinnassa ja se oli valmiina vastaamaan vihollisen liikkeisiin. Tiedustelulla keskityttiin selvittämään vihollisen selustassa tapahtuvia asioita, koska etulinjan viholliskuva oli kattava ja hyvä. Viholliskuva tarkentui viimeisten päivien aikana sotavankitiedoilla. Moni aiemmin varmistamaton tieto sai varmuuden ja näin selvensi viholliskuvaa. Viholliskuva oli ollut realistinen jo useamman päivän ajan ja katsottiin, ettei Raappanan tarvinnut olla enää joukkojen johdossa, vaan hänet päästettiin takaisin aiempaan tehtävään. Mottimestari pystyi näin jättämään komentajan paikkansa eversti Ekmanille Ilomantsin taisteluiden voittajana. Taisteluiden merkityksen ja voiton arvon huomaa päiväkäskyistä, jotka löytyvät liitteistä 5 ja 6.

4. ERI TIEDUSTELULAJIEN TEHOKKUUS JA LUOTETTAVUUS

Ilomantsin taisteluissa käytettiin kaikkia tiedustelulajeja, jotka mainitaan Tiedusteluoppaassa. Huomattavissa oli, että niitä oli opittu soveltamaan maaston ja kaluston mukaan. Suurimman osan tiedustelutiedoista Ryhmä Raappana sai alaisiltaan prikaateilta, mutta paljon tiedustelutietoa tuli myös II AKE:sta. Eri tiedustelumenetelmiä tarkasteltaessa ilmatiedustelun ja radio-tiedustelun tulokset tulivat ylemmän johtoportaan kautta. Partioinnilla, tähystyksellä ja sotavankien kautta saadut tiedot tulivat pääasiassa alaisilta joukoilta.

4.1 Liikkuva maatiedustelu

Liikkuvaa maatiedustelua eli partiointia suorittivat kaikki etulinjan joukot. Partioinnin avulla tiedustelutietoja Ratsuväkiprikaati sai 26 ja 21. Prikaati kymmenen kappaletta. Partioinnilla saatiin muutamia tietoja tasaisesti päivittäin. Vain muutamana päivänä partioinnilla saatiin useampia tietoja. Partiomatkalta saatiin yleensä useita tietoja kerrallaan ja ilmoitukset olivat pitkiä. Tämä johtui siitä, että partiomatkan tiedot ilmoitettiin matkan jälkeen, eikä suoraan viestivälineellä havainnon saatua. Partioinnilla saatiin pääasiassa tietoa vihollisen lähiselustasta, muutamasta kilometristä aina lähes kymmeneen kilometriin saakka. Ratsuväkiprikaati antoi selvästi kauemmas ulottuneita tiedustelutehtäviä kuin 21. Prikaati. Suuremmasta alueesta ja kauemmas lähetetyistä partioista johtuen Ratsuväkiprikaatin joukot saivat partioinnilla enemmän tiedustelutietoja. Ratsuväkiprikaatilla oli myös hieman enemmän joukkoja partioinnin suorittamiseen.

Partioinnilla saaduista tiedoista yleisimpiä olivat vihollisen miehittämät alueet, tai vihollisesta vapaat alueet. Partioinnilla pyrittiin pitämään kosketus vihollisen joukkoihin. Partioille annettiin myös muutamia kertoja vanginsieppaustehtäviä. Yksi tärkeimmistä koko taisteluiden aikaisista tiedoista tuli partioinnilla. Hattuvaaraa uhannut vihollisosasto löydettiin partioinnilla ja sen etenemistä seurattiin partioinnin avulla. Taisteluiden loppuvaiheessa partioinnin avulla selkeytettiin vihollisen miehittämiä alueita. Partiointi oli ainoa keino, jolla saatiin vihollisen miehitys selvitettyä sivustoilla ja vihollisen selustassa.

Partiotietoja ei ollut kuin noin kaksi päivää kohden. Partiointia olisi voinut lisätä huomattavasti viholliskuvan selvittämiseksi. Nyt saaduilla partiotiedoilla tiedettiin varsin tarkkaan missä vihollisen joukot kulloinkin olivat. Kaikista partiotiedoista ei luultavasti ilmoitettu Ryhmä Raappanan esikuntaan, koska oli ilmoituksia partioiden lähettämisestä tiedustelutehtäviin,

mutta sen jälkeen ei ilmoitettu tiedustelun tuloksia. Vähäisemmät tiedot ja epäonnistuneet partiomatkat olivat varmasti jääneet ilmoittamatta.

Partioinnilla saatiin paljon tietoa ja se oli varsin luotettavaa. Yhtään täysin väärää tietoa eivät partiot toimittaneet. Tiedot tosin olivat hieman vanhoja, koska partiot liikkuvat jalan ilman viestivälineitä ja näin tiedot ehtivät vanheta ennen kuin ne saapuivat tulkittaviksi. Partiointi-tiedustelun tehostamiseksi olisi tarvittu viestivälineitä, joita ei ollut jakaa tarpeeksi. Vaikka partioinnilla saatiin paljon tietoa, niin havainnoista tiedonkäsittelyyn meni paljon aikaa. Tiedon määrässä partiointi oli tehokasta, mutta ajankäytöllisesti se oli tehotonta.

4.2 Maatähystys

Taistelutilanteessa tai tähystyspaikoilla suoritettulla tähystyksellä saatiin eniten tietoa. Tähystystiedustelun tiedot olivat pääsääntöisesti aivan etulinjan havaintoja. Ratsuväkiprikaati oli aktiivisempi myös tähystystiedustelussa saaden 44 tähystyshavaintoa. 21. Prikaati sai 31 tähystyshavaintoa. Tähystystiedustelun tuloksia tuli tasaisesti joka päivä kahdesta kuuteen, vain muutamana päivänä tietoa tuli lähes kymmenen.

Tähystyksellä saatiin monenlaisia tietoja vihollisesta. Yleisimmät olivat suoraan vihollisen taistelutoimintaan liittyviä asioita. Taisteluiden alkuvaiheessa saatiin havaintoja vihollisen hyökkäyksien suuntautumisesta, vihollisen vahvuuksista ja havaintoja panssarivaunujen käytöstä. Tämän jälkeen tuli havaintoja vihollisen vetäytymisestä ja partioinnista. Yksi tärkeimmistä tähystyspaikoista oli Luovejoen sillan luona. Siellä olevat joukot pystyivät laskemaan vihollisen joen ylittämien joukkojen vahvuuksia. Havaintoja saatiin myös sillan korjauksesta ja uusien siltojen rakentamisesta. Vihollisella oli tähystysetäisyydellä lisäksi tykistön tuliasemia ja panssarivaunuja, jotka eivät päässeet joen yli. Täältä pystyttiin seuraamaan myös vihollisen apujoukkojen saapumista ja näin varoittamaan 21. Prikaatia sen alueelle saapuvista joukoista. Kaikkia motteja pystyttiin seuraamaan tähystyksellä korkeuserojen takia. Neuvostojoukot olivat pääsääntöisesti moteissa vaaroilla, joihin pystyi tähystämään ympäröivästä maastosta, koska ne olivat korkeammalla. Motit olivat kuitenkin sen verran laajoja, ettei niihin pystynyt järjestämään aukotonta tähystystä. Kuitenkin tähystyksellä pystyttiin seuraamaan vihollisen toimia mottien sisällä ja havainnoimaan painopisteitä. Tähystyksellä pyrittiin saamaan tietoja mahdollisista mottien purkautumisista. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, vaan vihollisen joukot pääsivät pois saumakohdista ja ulosmurtautumiset huomattiin vasta niiden

ollessa käynnissä. Vihollisen ilmatoimintaa seurattiin tähystyksen avulla. Tähystyksellä havaittiin vihollisen ilmatoiminnan painopisteet ja mottien huoltaminen.

Tähystyksellä saatiin luotettavaa tietoa, mutta ei kovin paljon merkittäviä tietoja. Taisteleville joukoille se antoi hyvää tietoa vastassa olevan vihollisen vahvuuksista, kalustosta ja taistelutavoista. Ryhmä Raappanaa kiinnosti myös vastassa olevien joukkojen koko ja kalusto, mutta nämä tiedot eivät tuoneet varsinaisesti uutta, vain varmistuksia muihin tietoihin. Ainoat tärkeät tiedot tulivat Luovejoen sillan luona olleilta joukoilta. Se pystyi havainnoimaan ja laskemaan vihollisen joukkoja ja niiden liikkeitä. Näistä tiedoista pystyttiin seuraamaan vihollisen apujoukkojen saapumista ja niiden suuntautumista. Mottien seuraamisessa tähystys ei onnistunut. Sillä ei onnistuttu saamaan selville mottien mahdollisia purkautumisajankohtia, eikä suuntia. Tähystyksellä saadut tiedot olivat pääasiallisesti oikeita ja niitä saatiin määrällisesti eniten. Tiedustelutiedon laatu ei ollut kuitenkaan merkittävää suurelta osalta. Voikin todeta, että se oli merkittävää vain Luovejoen sillan maastossa, josta saatiin tärkeimmät tiedot.

4.3 Ilmatiedustelu

Ilmatiedustelutuloksia Ryhmä Raappana sai 13 kappaletta. Ilmatiedustelun painopiste oli Vihollisen selustan tiedustelussa. Taistelun alkupäivinä ilmatiedustelu yritti selvittää vihollisen ryhmitystä ja suuntautumista. Taisteluiden jatkuessa päätehtäväksi tuli seurata vihollisen apujoukkojen saapumista. Taisteluiden viimeisinä päivinä lentosuoritukset vähenivät ja niillä havaittiin vihollisen uusia teitä ja joen ylityspaikkoja.

Ensimmäisten päivien ilmatiedustelutulokset kertoivat vihollisen joukkojen sijoituksia ja ajoneuvojen käyttöä. Ajoneuvoliikenne pystyttiin havainnoimaan ja laskemaan varsin tarkasti tiedustelulentoilla. Vihollisen joukkojen ryhmitysalueet pyrittiin havainnoimaan pimeällä nuotioden määrästä. Näistä tiedoista saatiin kuitenkin vääristynyt viholliskuva, koska tiedot eivät pitäneet paikkaansa. Sotavankitietona saatiin selville, että nuotiot olivat olleet harhautusta ja joukot eivät olleet saaneet sytyttää oikeita nuotioita. Ajoneuvoliikenteestä ei pystynyt tekemään suoraan johtopäätöksiä, koska tiedustelulentoja taistelun alkuvaiheessa oli harvassa.

Ilmatiedustelun merkitys korostui sen seuratessa vihollisen apujoukkojen saapumista. Ilmatiedustelu oli ainoa keino, jolla pystyttiin seuraamaan kokonaisuutena vihollisen selustassa saapuvia apujoukkoja. Ilmatiedustelu tarkasti tiedot apujoukoista ja seurasi sitten kaksi päivää joukkojen siirtoja. Ilmatiedustelu havaitsi myös joukkojen siirron loppumisen ja ajoneuvojen

poistumisen Kuolismaasta. Ilmatiedustelu antoi tärkeät tiedot vihollisen apujoukoista ja niiden suuntautumisesta Kuolismaahan. Tärkeintä oli kuitenkin aikavoitto, joka saatiin, kun apujoukot havaittiin jo Suojärven rautatieasemalla yli 80 kilometrin päästä.

Taisteluiden loppuvaiheessa ilmatiedustelu keskittyi etsimään vihollisen huoltoreittejä ja ajoneuvoliikennettä. Ilmatiedustelu löysi monta uutta tietä ja siltaa Koitajoen yli. Ilmatiedustelun merkitys väheni taisteluiden edetessä, mutta se oli tehnyt tärkeimmän työnsä vihollisen uusien joukkojen paikantamisessa.

Ilmatiedustelu antoi yhdeltä tiedustelulennolta paljon tietoa. Se selkeytti viholliskuvaa ja antoi suurelta alueelta tärkeitä tiedustelutietoja. Ilmatiedustelu oli tehokasta tuotetun tiedon määrässä. Vaikka ilmatiedustelutietoja tuli vain 13 kertaa, niin ne olivat pitkiä raportteja ja sisälsivät paljon tietoa. Yleensä tiedot olivat täysin uusia ja rakensivat viholliskuvaa realistiseksi. Ilmatiedustelu oli erittäin merkittävässä roolissa tiedustelutiedon tuottajana ja sitä voidaan pitää tehokkaana ja luotettavana tiedustelumenetelmänä. Viholliskuvan muodostamisessa kokonaisuutena ilmatiedustelu oli merkittävässä osassa, ellei merkittävin.

4.4 Radiotiedustelu

Radiotiedustelulla ei ollut kovin suurta merkitystä Ilomantsin taisteluiden aikana. Sen avulla saatiin vain muutamia vihollisen sanomanvaihtoja murretuksi. Vihollisen murretuista radioviesteistä tärkein oli ilmoitus apujoukkojen saapumisesta. Se oli kuitenkin siinä vaiheessa jo vanha tieto, sillä ilmatiedustelu oli jo havainnut apujoukot. Tieto kuitenkin vahvisti, että joukot olivat tulossa juuri Ilomantsin alueelle auttamaan motteihin jääneitä divisioonia.

Siepatut viestit olivat eri esikuntien välisiä tilanneilmoituksia tai näiden kysymisiä. Apujoukkojen lupaaminen mainittiin myös useammassa viestissä. Radiotiedustelu ei ollut kovin tehokas, mutta noista muutamista viesteistä voitiin päätellä neuvostojoukkojen vaikeudet moteissa. Radiotiedustelu ei pystynyt tuottamaan taisteluiden aikana uutta ja merkittävää tiedustelutietoa Ryhmä Raappanan käyttöön. Se oli vain tukeva tiedonlähde ja varsin näkymätön.

4.5 Sotavankien ja yliloikkarien kuulustelu

Sotavankien ja yliloikkarien kuulustelu tuotti lukumääräisesti kolmanneksi eniten tietoa tähytyksen ja partioinnin jälkeen. Ratsuväkiprikaati sai 17 sotavankitietoa ja 21. prikaati 12

sotavankitietoa. Lisäksi muilta joukoilta saatiin vielä kolme lisää. Kiinniottaneiden joukkojen suorittamien alustavien kuulusteluiden lisäksi Kuulustelukeskus 2 toimitti noin kaksikymmentä kuulusteluraporttia. Näiden lisäksi saatiin kymmenen asiakirjatietoa sotavangeilta tai sotasaaaliista. Sotavankeja saatiin tasaisesti koko taistelun aikana, kuitenkin siinä oli kaksi poikkeusta. Nämä päivät olivat 3.8. 21. prikaatin osalta ja 8.8. Ratsuväkiprikaatin osalta. 21. Prikaati oli saanut neuvostojoukot mottiin Teppanan ja Piilovaaran välille ja se purkautui neljäs elokuuta. Ratsuväkiprikaatin osalta taas motit purkautuivat 9.8. Vellivaarassa ja Lehmivaarassa. Molemmat prikaatit saivat siis eniten sotavankitietoja juuri ennen mottien purkautumista.

Sotavankien merkitys tiedettiin tietojen saannin kannalta tärkeäksi ja vanginottoa ja sen tärkeyttä ja merkitystä korostettiin useasti. Ryhmä Raappana antoi vankien sieppaustehtäviä ja II AKE käski tehostamaan vankien ottamista vihollisen aikeiden ja joukkojen siirtojen selvittämiseksi.

Sotavangeilta saatiin tieto kahteen eri kertaan. Ensimmäisen kerran vankeja kuulusteltiin heti vangitsemisen jälkeen. Vanginnut yksikkö sai tosin kysyä vain sen omaan tärkeään toimintaan liittyviä kysymyksiä. Näissä ensimmäisissä kuulusteluissa vangeilta saatiin tietää vastassa olevista vihollisen joukoista. Näin saatiin tunnistettua vastassa olevat joukot ja missä ne olivat taistelemassa. Nämä olivat erittäin tärkeitä tietoja taisteluiden alkuvaiheessa, kun viholliskuva oli sekava ja puutteellinen. Vankien kuulusteluissa saatiin selville vihollisen joukkojen vahvuuksia, joukkojen vaihtoja ja suomalaisten tuottamia tappioita. Sotavangeilta saatiin myös tieto alueelle saapuvista uusista joukoista, joka oli kuitenkin saatu jo aiemmin, mutta oli näin varmentava tieto. Uudet joukot pystyttiin paikantamaan sotavankitiedoilla. Vangit kertoivat varsin tarkasti uusien joukkojen ryhmitykset ja vahvuudet. Näistä uusista joukoista saatiin varsin nopeasti vankeja ja näin ne pystyttiin paikantamaan nopeasti. Sotavangeilta saatiin tietoja moteissa olevista joukoista ja niiden tilanteesta ja jopa mahdollisista ulosmurtautumisista. Sotavangeilta saatiin paljon sellaisia tietoja, joita ei olisi muulla tavalla saatu. Sotavankitiedot olivat erittäin tärkeitä viholliskuvan muodostamisessa. Ei ole havaittavissa, että sotavangit olisivat valehdelleet suuresti kuulusteluissa. Joitain epäselvyyksiä tiedoissa saattoi olla, mutta pääasiassa tiedot pitivät paikkansa. Sotavankien puheliaisuus oli hieman yllättävää, koska neuvostojoukot olivat olleet hyökkäävänä osapuolena ja saavuttaneet menestystä taisteluissa. Vankien rehellisyys ja avoimuus saattoi johtua väsymisestä sotaan, taisteluiden saamasta yllättävästä käänteestä tai kuulustelijoiden ammattitaidosta. Todennäköisesti kaikki asiat olivat osallisia kuulusteluiden onnistumiseen.

Varsinaisissa kuulusteluissa tietoja saatiin tarkemmin ja enemmän. Sotavankien kuulusteluissa kesti kuitenkin useita vuorokausia ennen kuin tiedot olivat Ryhmä Raappanan käytettävissä. Suomalaiset saivat useita vankeja heinäkuun puolella, mutta ensimmäiset vankien kuulusteluraportit saapuivat vasta elokuun alkupäivinä. Silloinkin niitä oli vasta muutamia. Kuulustelukeskus 2 pystyi tuottamaan vasta taisteluiden loppuvaiheessa kuulusteluraportteja ja ne lisääntyivät vasta tilanteen jo selkiydyttyä taisteluiden loppuvaiheessa. Näin tiedoista ei ollut viholliskuvan muodostamisessa kuin tukeva ja varmistava osuus. Nämä tiedot kuitenkin vahvistivat monta edellistä tietoa ja paransivat viholliskuvaa. Vankien varsinaisissa kuulusteluissa meni liian kauan, että niiden pohjalta olisi voinut muodostaa realistista viholliskuvaa.

Sotavankitiedot olivat erittäin suuri ja tärkeä tiedontuottaja viholliskuvaa muodostettaessa. Sen avulla saatiin tietää suoraan neuvostojoukkojen vahvuuksista ja taistelukunnosta. Sotavangeilta saatiin tärkeimmät tiedot heti vangitsemisen jälkeen. Silloin tiedot olivat tuoreita ja kysymykset osattiin tehdä vallitsevaan tilanteeseen liittyen. Näin tiedettiin heti kuinka paljon ja millaisia joukkoja vastassa oli. Heti suoritetuissa kuulusteluissa ei saatu yhtä paljon tietoa määrällisesti, kuin varsinaisissa kuulusteluissa, mutta se oli silloin ajankohtaista ja näin parempaa viholliskuvan muodostamiseen. Varsinaisten kuulusteluiden suorittamiseen kului liian kauan aikaa, että tietojen pohjalta olisi voinut muodostaa realistisen viholliskuvan. Tiedot olivat tärkeitä vahvistamaan viholliskuvaa oikeaksi ja tarkentamaan sitä. Yleisesti sotavankitiedot olivat erittäin tärkeitä ja hyödyllisiä viholliskuvaa muodostettaessa. Tietojen määrän puolesta sotavankien kuulustelut olivat tehokkaita, mutta varsinaisiin kuulusteluihin kulunut aika vähensi tehokkuutta. Tietojen luotettavuus ei ollut kovin suuri ennen kuin ne oli saatu tarkistettua ja vahvistettua. Varsinkin loikkareiden tietoihin tuli suhtautua varautuneesti, koska tiedot voivat olla liioittelua tai suoranaista valehtelua.

Vihollisen asiakirjoista saadut tiedot olivat osittain tärkeitä, koska niissä oli suluteselostuksia, vihollisen rivivahvuuksia ja joukkojen kunnon arviointia. Niistä saatiin myös paljon varmistavia tietoja vastassa olevista joukoista. Asiakirjoista löytyi lisäksi vähemmän tärkeitä tietoja, kuten huolto-ohjeita ja muita yleisiä ohjeita. Asiakirjatietojen määrä ei ollut kovin suuri, joten se ei noussut merkittäväksi tiedustelutiedon tuottajaksi. Enemmän hyötyä siitä oli tietojen varmentamiseen ja täydentämiseen.

5. YHTEENVETO

Päätutkimusongelmani oli että, millaisen kuvan Ryhmä Raappanan tiedustelu sai Ilomantsin taisteluiden aikana neuvostojoukoista? Alatutkimusongelmina olivat: Millaiset olivat tiedustelumenetelmät jatkosodan aikana ja kuinka niitä käytettiin Ilomantsin taisteluissa? Kuinka tehokasta ja luotettavaa eri tiedustelulajien toiminta oli taisteluiden aikana? Kuinka realistinen tiedustelun kuva oli? Tutkimusongelma mahdollisti tutkimuksen tekemisen.

Tutkimus tarkentaa ja laajentaa Antti Juutilaisen kirjassa Ilomantsi – lopultakin voitto annettua viholliskuvaa. Juutilainen ei kirjassaan käsittele suoraan Ryhmä Raappanan viholliskuvaa, vaan kuvaa yleisesti taisteluista. Näin siitä ei saa suoraan selville millainen viholliskuva Ryhmä Raappanalla oli ja kuinka se kehittyi. Juutilainen ei ole käsitellyt tiedustelua kuin hyvin ylimalkaisesti. Näin ollen Ilomantsissa käytetyt tiedustelumenetelmät ja niillä saadut tiedot ovat pääasiallisesti uutta tietoa. Näin uutta on myös eri tiedustelulajien tehokkuuden ja luotettavuuden arviointi. Tutkimuksessa on uusi näkökulma tarkasteltaessa Ilomantsin taistelua, tiedustelua ja viholliskuvaa.

Ryhmä Raappanan viholliskuva taisteluiden alkuvaiheessa oli puutteellinen ja osin väärä. Sitä kuitenkin pystyttiin täydentämään taisteluiden aikana. Ryhmä Raappanalla oli alusta lähtien tiedossa, että vastassa olivat vihollisen 176. ja 289. divisioonat. Myös vihollisen lähettämät apujoukot tunnistettiin nopeasti. Tiedettiin että vastassa oli kolme Merijalkaväkiprikaatia numeroiltaan 3., 69. ja 70. Viholliskuva oli täysin väärä vain Hattuvaaran suunnalla, mutta tiedustelu sai nopeasti selvitettyä siellä olevan vihollisuhan. Ryhmä Raappana tiedustelun eräs onnistuminen oli vihollisen apujoukkojen selvittäminen ennen kuin ne saapuivat taistelualueelle. Taisteluiden rauhoituttua viholliskuva oli hyvin realistinen ja vihollisen aiheet osattiin ennustaa. Viholliskuvan kehitymisessä oli selkeästi huomattavissa nouseva trendi.

Jatkosodassa ja Ilomantsissa käytettiin useita tiedustelumenetelmiä. Tiedusteluoppaan ja taisteluista saatujen havaintojen perustella partiointi, tähystys, ilmatiedustelu, radiotiedustelu ja sotavankien kuulustelu olivat yleisimpiä tiedustelumenetelmiä. Ilomantsin taisteluissa nämä kaikki tiedustelumenetelmät olivat käytössä. Näistä tiedustelumenetelmistä ilmatiedustelu oli tehokkain ja merkittävin. Radiotiedustelun merkitys jäi hyvin vähäiseksi. Myös sotavankitiedot nousivat merkittäviksi. Tähystys ja partiointi tuottivat määrällisesti paljon tietoa, mutta niiden tehokkuus ja tietojen merkittävyys ei ollut yhtä suuri kuin ilmatiedustelun.

Suomalaiset olivat korostaneet tiedustelun merkitystä koko armeijalle vuoden 1944 aikana. Tiedustelun tason nostamista varten oli järjestetty koulutusta ja komentajille oli jaettu suomenneittuja Puna-armeijan oppaita. Varsinkin tiedustelu-upseereita koulutukseen oli kiinnitetty huomiota. Koulutuksessa pyrittiin yhtenäistämään ja kehittämään tiedustelun tasoa. Komentajien valmiuksia arvioida vihollisen toimia oli parannettu jaettujen oppaiden muodossa. Sotavankien kiinniottaminen ja heidän kuulusteleminen oli todettu erittäin hyväksi tiedon tuottajaksi ja heidän kiinniottamista korostettiin. Suomalaisten tiedustelu oli varautunut ja valmistautunut keväällä 1944. Teoriassa tiedustelun piti olla kunnossa.

Seuraavassa tarkemmin Ryhmä Raappanan viholliskuvan kehittymisestä. Ilomantsin taisteluihin ei käyty ilman tiedustelua, vaan 21. Prikaati sai ennen alueelle vetäytymistään tehtävän suorittaa siellä maastontiedustelua. Kenraalimajuri Raappana sai vihollistiedot otettuaan joukot komentoonsa. Nämä tiedot vihollisen määrästä ja suuntautuneisuudesta olivat varsin kattavat, mutta osoittautuivat taisteluiden kuluessa puutteellisiksi ja osin vääriksi. Alkutilanne taisteluille tiedustelun kannalta oli kuitenkin kohtuullinen.

Taisteluiden aikana tiedustelu oli hankalaa maaston ja suuren alueen takia. Tästä johtuen viholliskosketusta ei aina ollut. Tähän ei kuitenkaan tyydytty, vaan taisteluiden aikana suoritettiin aktiivista ja jatkuvaa tiedustelua vihollisen aikeiden selvittämiseksi. Esimerkiksi aktiivisen tiedustelun avulla huomattiin Ryhmä Raappanaa Hattuvaarasta uhkaava vihollinen

Vetäytymisvaiheessa tiedustelu keskittyi vain vihollisen etulinjaan, joten vihollisen selustasta ei saatu paljon havaintoja. Viholliskuva oli realistisin vetäytymisen ja puolustukseen ryhmittymisen aikana Kuolismaan tien suunnassa. Sen sijaan Lutikkavaarasta pohjoiseen aina Hattuvaaraan asti viholliskuva oli sekava ja puutteellinen. Vihollisen pysäyttämisen jälkeen viholliskuva parantui, mutta Ratsuväkiprikaatin laajalla alueella viholliskuva oli edelleen puutteellinen. 21. Prikaatin alueella tilanne oli huomattavasti parempi, koska vihollinen hyökkäsi vain päätien suunnassa. Viholliskuva oli hyvä vain aivan etulinjassa.

Ryhmä Raappanan hyökkäys lähti liikkeelle puutteellisilla tiedustelutiedoilla. Vihollisen selustassa olevilta alueilta ei ollut kuin vähäisiä ilmatiedustelutietoja. Tämän tiedustelun puutteen huomasi myös II Armeijakunnan esikunta ja se käski tehostamaan tiedustelua. Vangeilta saadut tiedot koettiin erittäin tärkeiksi ja siihen käskettiin panostamaan. Tiedustelua ei ehditty järjestämään lyhyen ajan ja alueen suuren koon takia.

Hyökkäysvaiheen aikana viholliskuva selkeytyi päivä päivältä. Kuitenkin aina ei oltu ajan tasalla viestiyhteyksien puuttumisen takia. Tiedonkulku oli heikkoa ja tiedustelu ja tilannetietoja ei onnistuttu välittämään eteenpäin. Tämän lisäksi kiireestä johtuen tiedustelua ei aina ehditty suorittamaan tarvittavalla tavalla. Hyökkäyksen alussa viholliskuva oli todella puutteellinen ja hyökkäys toteutettiin rohkeasti ilman tiedustelua. Selkein ja paras viholliskuva oli edelleen Kuolismaan tien suunnassa, jossa vihollinen pysytteli pääosillaan tiellä. Tärkeimmät viholliskuvaa selkeyttäneet tiedot olivat uusien joukkojen saapumisesta Kuolismaan suuntaan. Tästä voitiin päätellä vihollisdivisioonien ongelmista, sillä apuun oli lähetetty lisäjoukkoja. Ryhmä Raappana sai tiedon lisäjoukoista hyvissä ajoin ennen kuin ne edes saapuivat alueelle. Vihollistilannekuva oli ennen vihollisen apujoukkojen saapumista melko realistinen. Nyt alueelle tulevat uudet joukot aiheuttivat uusia tiedustelukysymyksiä. Näistä joukoista tiedettiin vain, että ne olivat tulossa motteihin jääneiden divisioonien avuksi.

Mottien tuhoamisen aikana vihollisen uudet joukot eivät pystyneet yllättäneet Ryhmä Raappanan joukkoja. Vihollisen aikeita ei tiedetty moteissa ja niiden purkautuminen oli arvoitus. Aavistukset niiden purkautumisesta oli, mutta ei mitään tarkempaa. Mottien tuhoamisen aikana Ryhmä Raappanan viholliskuva oli kokonaisuudessaan varsin realistinen ja oikea. Kaikkia vihollisen aikeita ei tiedetty, mutta vihollinen ei kuitenkaan pystynyt tekemään yllätyksiä.

Viholliskuva mottien purkauduttua oli selkeä Ryhmä Raappanalle. Sillä oli tilanne hallinnassa ja se oli valmiina vastaamaan vihollisen liikkeisiin. Tiedustelulla keskityttiin selvittämään vihollisen selustassa tapahtuvia asioita, koska etulinjan viholliskuva oli hyvä. Viholliskuva oli tarkentunut viimeisten päivien aikana ja moni aiemmin varmistamaton tieto oli saanut varmuuden ja näin selventänyt viholliskuvaa.

Viholliskuva parantui taisteluiden aikana ja oli hyvin realistinen taisteluiden loppuvaiheessa. Viholliskuva taisteluiden alussa oli täysin väärä muutamissa asioissa, tosin nämäkin asiat pystyttiin selvittämään, eikä vihollinen päässyt yllättämään Ryhmä Raappanaa, kuin muutamalla uhkaavalla tilanteella. Ryhmä Raappanalla oli hyvä viholliskuva, kun katsoo alueen suurta kokoa ja alueella olevien joukkojen vähäistä valmistautumisaikaa tehtävänsä.

Tiedustelumenetelmistä tähystys tuotti eniten ja radiotiedustelulla vähiten tietoa. Ilmatiedustelu ja sotavankien kuulusteleminen tuottivat tärkeitä ja ratkaisevia tietoja Ryhmä Raappanalle. Ilmatiedustelu tuotti tietoa vihollisen selustasta ja sotavankien kuulustelulla saatiin tietoja vihollisen joukoista, suunnitelmista ja moraalista, jotka olivat ratkaisevassa roolissa vihollis-

kuvan luomisessa. Partioinnilla ja tähystyksellä tuotettiin paljon tietoa, mutta ne eivät olleet ratkaisevassa asemassa. Kaikki tiedustelumenetelmien tuottamat tiedot täydensivät toisiaan, joten ne kaikki olivat tärkeitä. Linsuri diplomityössään mainitsee ilmatiedustelun ja kaukopartioiden antaneen parhaimmat tiedot. Ilmatiedustelun osalta tähän voi yhtyä, mutta kaukopartioiden tiedoista ei löytynyt merkintöjä Ryhmä Raappanan asiakirjoissa.

Ilmatiedustelun merkitys kasvoi, kun tarvittiin tietoa vihollisen selustasta. Sen antamat tiedot selkeyttivät viholliskuvaa, koska se antoi suurelta alueelta tärkeitä tiedustelutietoja. Ilmatiedustelu oli Ilomantsissa erittäin merkittävässä roolissa tiedustelutiedon tuottajana ja sitä voidaan pitää tehokkaana ja luotettavana tiedustelumenetelmänä. Viholliskuvan muodostamisessa kokonaisuutena ilmatiedustelu oli merkittävässä osassa, ellei merkittävien.

Sotavankitiedot olivat erittäin merkittävä tiedontuottaja viholliskuvaa muodostettaessa. Niiden avulla saatiin tietoa neuvostojoukkojen vahvuuksista ja taistelukunnosta. Tärkeimmät tiedot sotavangeilta saatiin heti vangitsemisen jälkeen. Silloin tiedot olivat tuoreita ja kysymykset osattiin tehdä vallitsevaan tilanteeseen liittyen. Heti suoritetuissa kuulusteluissa ei saatu määrällisesti yhtä paljon tietoa, kuin varsinaisissa kuulusteluissa, mutta silloin se oli ajankohtaisempaa. Varsinaisten kuulusteluiden suorittamiseen kului liikaa aikaa, että tietojen pohjalta olisi voitu muodostaa realistisen viholliskuvan. Tietojen määrän puolesta sotavankien kuulustelut olivat tehokkaita, mutta varsinaisten kuulusteluiden kesto vähensi tehokkuutta. Tietojen luotettavuus ei ollut kovin suuri, ennen kuin ne oli saatu tarkistettua ja vahvistettua. Varsinkin loikkareiden tietoihin tuli suhtautua varautuneesti, koska tiedot voivat olla liioitettua tai valehtelua.

Vihollisen asiakirjoista saadut tiedot olivat osittain tärkeitä. Niistä saatiin paljon varmistavia tietoja vastassa olevista joukoista. Asiakirjatietojen määrä ei ollut kovin suuri, joten se ei noussut merkittäväksi tiedustelutiedon tuottajaksi. Enemmän hyötyä siitä oli tietojen varmentamiseen ja täydentämiseen.

Partioinnilla saatiin paljon tietoa ja se oli varsin luotettavaa. Tiedot olivat hieman vanhoja, koska partiot liikkuvat jalan ilman viestivälineitä ja näin tiedot vanhenivat ennen kuin ne saapuivat tulkittaviksi. Partiointitiedustelun tehostamiseksi olisi tarvittu viestivälineitä, joita ei ollut jakaa joukoille tarpeeksi. Vaikka partioinnilla saatiin paljon tietoa, niin havainnoista tiedonkäsittelyyn meni paljon aikaa. Tiedon määrässä partiointi oli tehokasta, mutta ajankäytöllisesti se oli tehotonta.

Tähystyksellä saatiin luotettavia tietoja, mutta ne eivät olleet kovin merkittäviä. Taisteleville joukoille se antoi hyviä tietoja vastassa olevasta vihollisesta. Todella tärkeät tiedot tulivat Luovejoen sillan luona olleilta joukoilta. Se pystyi havainnoimaan ja laskemaan vihollisen joukkoja ja niiden liikkeitä. Näistä tiedoista pystyttiin seuraamaan vihollisen apujoukkojen saapumista ja niiden suuntautumista. Mottien seuraamisessa tähystys ei onnistunut. Tähystyksellä saadut tiedot olivat yleisesti oikeita ja niitä saatiin määrällisesti eniten. Tiedustelutiedon laatu ei ollut kuitenkaan merkittävää suurelta osalta. Voi sanoa, että se oli merkittävää vain Luovejoen sillan maastossa, josta saatiin merkittävimmät tiedot.

Radiotiedustelu ei ollut kovin tehokasta, mutta noista muutamista viesteistä voitiin päätellä neuvostojoukkojen vaikeudet moteissa. Radiotiedustelu ei pystynyt tuottamaan taisteluiden aikana uutta ja merkittävää tiedustelutietoa Ryhmä Raappanan käyttöön. Se oli vain tukeva tiedonlähde ja varsin näkymätön.

II AKE käski useaan otteeseen tehostamaan tiedustelua ja sitä pyrittiin parantamaan taisteluiden kuluessa. Tiedustelua helpotti, että rintamalinjat vakaantuivat ja edelliset tiedot tukivat toisiaan. Tämän lisäksi tiedustelukäskyt lisääntyivät huomattavasti ja parantuivat laadullisesti. Jokainen joukko sai selvät tiedustelutehtävät ja käskyissä painotettiin, että sen piti olla jatkuvaa. Näistä asioista johtuen tiedustelu pystyi selvittämään tarkat rintamalinjat ja vihollisen joukkojen sijainnit. Tiedustelu kehittyi taisteluiden aikana ja tiedot lisääntyivät. Vihollinen ei pystynyt yllättämään suomalaisia samalla tavalla kuin taisteluiden alussa.

Suomalaisten tiedustelun taso oli Ilomantsin taisteluissa kohtuullista. Taisteluiden alussa tiedustelun laatu ei ollut yhtä hyvää kuin mitä se loppuvaiheessa. Tähän on monta syytä, liikessodassa on vaikeampi hahmottaa tilannetta kuin selvässä rintamataistelussa. Suomalaisten joukot olivat hajallaan vihollisen selustassa Ilomantsin korpialueilla. Ratsuväkiprikaati joutui suoraan taisteluun saavuttuaan alueelle, eikä sillä ollut alussa aikaa järjestää tarvittavaa tiedustelua. Näistä tiedustelun puutteista ylempi johtoporras muistutti useasti ja se myös näytettiin otettavan huomioon tiedustelua käskettäessä ja suoritettaessa. Näillä tiedustelumenetelmillä pystyttiin saamaan kuitenkin suhteellisen paljon tiedustelutietoja, jotka auttoivat viholliskuvan muodostamisessa. Kuitenkin tiedustelun voidaan katsoa onnistuneen Ilomantsin taisteluiden aikana.

VIITTEET

-
- 1 Antti Juutilainen: Ilomantsi lopultakin voitto, Rauma 1994, s. 53
  - 2 Tiedusteluopas, Helsinki 1940, s 7
  - 3 Tiedusteluopas, s. 8-9
  - 4 Tomi Nyman: Yhtymien harjoittaman tiedustelutoiminnan järjestelyt Maaselän kannaksella asemasodan aikana 1942-1944, tutkielma 2002, s. 6
  - 5 Tiedusteluopas, s. 10-11
  - 6 Juutilainen, s. 38
  - 7 Tiedusteluopas, s. 12-15
  - 8 Nyman 2002, s. 12
  - 9 Tiedusteluopas, Liite N:o 2
  - 10 Tiedusteluopas, s. 18-20
  - 11 Tiedusteluopas, s. 16-17
  - 12 Tiedusteluopas, s. 21-22
  - 13 Tiedusteluopas, s. 24-26
  - 14 Tiedusteluopas, s. 26-28
  - 15 Lassi Saressalo: Kaukopartiot tiedustelutehtävissä, Teoksessa Salaisen sodan sivut, Saarijärvi 2003, s. 47-48
  - 16 R. Roiha: Sissi- ja kaukopartiotoimintaa Suomen sodassa 1941-1944, Diplomi-työ 1973, s.13
  - 17 Heikki Nykänen: Sissisotaa, 1983 s. 147
  - 18 Juutilainen, s. 112
  - 19 Tiedusteluopas, s. 36-37
  - 20 Tiedusteluopas, s. 39-41
  - 21 Tiedusteluopas, s. 42-45

-
- 22 Tiedusteluopas, s. 49
- 23 Tiedusteluopas, Liite N:o 8
- 24 Tiedusteluopas, s. 50-51
- 25 Päämajan hukatut kuukaudet, Jyväskylä 2004, s. 68-70
- 26 Päämajan hukatut kuukaudet, s. 71
- 27 Päämajan hukatut kuukaudet, s. 56
- 28 Heiskanen, s. 231
- 29 Timo Liene: Radiotiedustelu - jatkosodan äänetön sotilas, Teoksessa Salaisen sodan sivut, Saarijärvi 2003, s. 75-80
- 30 Tiedusteluopas, s. 52-54
- 31 Tiedusteluopas, s. 54-58
- 32 Tiedusteluopas, s. 61-62
- 33 Tiedusteluopas, s. 30
- 34 Tiedusteluopas, s. 45-46
- 35 Tiedusteluopas, s. 28-29
- 36 Tiedusteluopas, s. 31-32
- 37 Tiedusteluopas, s. 46-47
- 38 Tiedusteluopas, s. 33-34
- 39 Tiedusteluopas, s. 47-48
- 40 Tiedusteluopas, s. 34-35
- 41 Tiedusteluopas, s. 48-49
- 42 Jari Manelius: Joukkojen suorittama sotavankien kuulustelu Suomessa ja Neuvostoliitossa toisen maailman sodan aikana, Diplomityö 1993, s. 38
- 43 Manelius s. 49
- 44 Manelius s. 52
- 45 Manelius s. 47
- 46 Manelius s. 49

- 47 Raimo Heiskanen: Saadun tiedon mukaan. Päämajan johtama tiedustelu 1939-
1945. s. 182 Pk-2309/8. SArk
- 48 Manelius s. 54
- 49 Manelius s. 66-67
- 50 Raimo Heiskanen: Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939-
1945, Keuruu 1989, s. 230
- 51 Raimo Heiskanen: Saadun tiedon mukaan. Historiaan liittyviä lähteitä, tutki-
muksia, ym. Tiedustelu-upseerien neuvottelupäivät 28.-29.2.1944 Pk-2309/28.
SArk
- 52 Heiskanen, Tärkeimpiä muistiinpanoja PM:n Tied.Os:ssa pidetyiltä neuvottelu-
päiviltä. Pk-2309/28
- 53 Heiskanen, s. 175-176 Pk-2309/8. SArk
- 54 Heiskanen, s. 230
- 55 Heiskanen, s. 158
- 56 Heiskanen, s. 163
- 57 Heiskanen, s. 233
- 58 Heiskanen, s. 233
- 59 Heiskanen, s. 234
- 60 Yrjö Viitasaari: Päämajan johtama tiedustelu, Teoksessa Salaisen sodan sivut,
Saarijärvi 2003, s. 31-32
- 61 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirjan (spk) liite numero 1: 26.7.1944 Tiedot vihol-
lisesta. Spk 22852. SArk
- 62 Juutilainen, s. 47
- 63 Juutilainen, s. 47
- 64 Juutilainen, s. 47
- 65 Juutilainen, s. 15

- 66 Juri Kilin: Ilomantsin taistelut 21.7.-9.8.1944 – venäläinen näkökulma, Teoksessa Jatkosodan pikkujättiläinen, Helsinki 2005, s.994
- 67 E. J. Raappanan muistojulkaisu, Joensuu 1971, s. 41
- 68 Juutilainen, s. 38
- 69 Matti Koskimaa: Karhumäestä Ilomantsiin, Porvoo 2000, s.183
- 70 Juutilainen, s. 25
- 71 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 27.7. kello 06.40. Spk 22852. SArk
- 72 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 27.7. kello 14.25. Spk 22852. SArk
- 73 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 27.7. kello 16.00. Spk 22852. SArk
- 74 Kilin, s. 984
- 75 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 27.7. kello 17.40. Spk 22852. SArk
- 76 Juutilainen s. 56
- 77 Kilin, s. 985
- 78 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 28.7. kello 06.50. Spk 22852. SArk
- 79 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 28.7. kello 06.50. Spk 22852. SArk
- 80 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 28.7. kello 14.30. Spk 22852. SArk
- 81 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 28.7. kello 18.30. Spk 22852. SArk
- 82 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 28.7. kello 14.40. Spk 22852. SArk
- 83 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 28.7. kello 18.45. Spk 22852. SArk
- 84 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) Liite 6 Ratsuväkiprikaatin käsky 28.7. Spk 22852. SArk
- 85 Kilin, s. 985
- 86 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 05.30. Spk 22852. SArk
- 87 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 06.00. Spk 22852. SArk
- 88 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 06.10. Spk 22852. SArk
- 89 Kilin, s. 986
- 90 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 13.40. Spk 22852. SArk

- 91 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 13.45. Spk 22852. SArk
- 92 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 17.45. Spk 22852. SArk
- 93 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 18.00. Spk 22852. SArk
- 94 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 29.7. kello 23.20. Spk 22852. SArk
- 95 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 30.7. kello 06.12. Spk 22852. SArk
- 96 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 30.7. kello 06.30. Spk 22852. SArk
- 97 Kilin, s. 985
- 98 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 30.7. kello 13.40. Spk 22852. SArk
- 99 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 30.7. kello 13.48. Spk 22852. SArk
- 100 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 30.7. kello 17.00. Spk 22852. SArk
- 101 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 30.7. kello 18.05. Spk 22852. SArk
- 102 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 30.7. kello 21.55. Spk 22852. SArk
- 103 Juutilainen, s. 67
- 104 Juutilainen, s. 15-16
- 105 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 31.7. kello 03.20. Spk 22852. SArk
- 106 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 31.7. kello 06.05. Spk 22852. SArk
- 107 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 31.7. kello 06.10. Spk 22852. SArk
- 108 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 31.7. kello 14.30. Spk 22852. SArk
- 109 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 31.7. kello 17.30. Spk 22852. SArk
- 110 Kilin, s. 986
- 111 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 31.7. kello 18.10. Spk 22852. SArk
- 112 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 31.7. kello 18.30. Spk 22852. SArk
- 113 R.J. Setälä: Voimien suuntaaminen Ilomantsin taisteluun v.1944 ja käyttö taiste-
lun aikana, oppilasesitelmä 1958, s.12
- M. Kukkonen: Osasto Partisen toiminta Ilomantsin taistelussa heinä- elokuun
vaihteessa 1944, tutkielma 1979, s. 5
- 115 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 00.20. Spk 22852. SArk

- 116 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 05.30. Spk 22852. SArk
- 117 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 06.00. Spk 22852. SArk
- 118 Kilin, s. 987
- 119 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 14.00. Spk 22852. SArk
- 120 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 121 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 17.00. Spk 22852. SArk
- 122 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 17.20. Spk 22852. SArk
- 123 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 1.8. kello 23.50. Spk 22852. SArk
- 124 Kukkonen, s. 5
- 125 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 05.40. Spk 22852. SArk
- 126 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 06.00. Spk 22852. SArk
- 127 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 06.10. Spk 22852. SArk
- 128 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 07.30. Spk 22852. SArk
- 129 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 11.30. Spk 22852. SArk
- 130 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 14.15. Spk 22852. SArk
- 131 Kilin, s. 989
- 132 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 133 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 17.40. Spk 22852. SArk
- 134 K. Taskila: URR:n hyökkäys Ilajanjärven - Luovejärven kannakselta 31.7.-
10.8.1944, tutkielma 1967, s. 9-10
- 135 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 18.40. Spk 22852. SArk
- 136 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 2.8. kello 21.40. Spk 22852. SArk
- 137 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 05.40. Spk 22852. SArk
- 138 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 10.02. Spk 22852. SArk
- 139 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 14.00. Spk 22852. SArk
- 140 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 141 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 14.30. Spk 22852. SArk

- 142 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 17.00. Spk 22852. SArk
- 143 9/III/JR 1046/289 D Teppanan motissa sv 3.8.44 Kuulustelukeskus 2 N=148.
Tulo 5734. SArk
- 144 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 17.20. Spk 22852. SArk
- 145 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 18.00. Spk 22852. SArk
- 146 Kilin, s. 986, 989 ja 991
- 147 Juutilainen, s. 99
- 148 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 19.00. Spk 22852. SArk
- 149 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 3.8. kello 20.00. Spk 22852. SArk
- 150 Lentorykmentti 2:n esikunta N:o 173/III/31 sal 3.8.44 Le.R 2:n sotakokemus-
kertomus 16 - 31.7.44. Tulo 5734. SArk
- 151 Juutilainen, s. 99
- 152 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. Spk 22852. SArk
- 153 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 06.35. Spk 22852. SArk
- 154 Kilin, s. 991
- 155 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 13.30. Spk 22852. SArk
- 156 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 14.40. Spk 22852. SArk
- 157 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 16.20. Spk 22852. SArk
- 158 Juutilainen s. 111
- 159 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) Liite 51 4.8. II Armeijakunnan esikunta.
Spk 22853. SArk
- 160 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 18.00. Spk 22852. SArk
- 161 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 18.20. (spk 22852. SArk
- 162 Ohto Manninen - Timo Liene: Stella Polaris, Helsinki 2002, s. 421
- 163 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 20.50. Spk 22852. SArk
- 164 Kilin, s. 992
- 165 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 4.8. kello 20.00. Spk 22852. SArk

- 166 Kilin, s. 991
- 167 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 5.8. kello 05.30. Spk 22852. SArk
- 168 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 5.8. kello 05.50. Spk 22852. SArk
- 169 Taskila, s. 15-16
- 170 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 5.8. kello 11.20. Spk 22852. SArk
- 171 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirjan liitteet (spk) 5.8. Liite 46 Ryhmä R:n esikun-
ta Op.os N:o 33/op/sal. Spk 22853. SArk
- 172 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 5.8. kello 14.35. Spk 22852. SArk
- 173 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 5.8. kello 14.40. Spk 22852. SArk
- 174 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 5.8. kello 18.00. Spk 22852. SArk
- 175 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 5.8. kello 18.35. Spk 22852. SArk
- 176 Juutilainen, s. 105-106
- 177 Taskila, s. 17
- 178 Kuulustelukeskus 2 61/I/1.sal 5.5.44. Tulo 5734. SArk
- 179 Manninen - Liene, s. 422
- 180 Pasi Tuunainen: Enemmän kuin torjuntavoitto – Ilomantsin mottitaistelut 30.7.-
9.8.1944, Teoksessa Jatkosodan pikkujättiläinen, Helsinki 2005, s.1013
- 181 Juutilainen, s. 111
- 182 Ryhmä R:n esikunta op.os. N:o 33/op/sal 5.8.44. Tulo 5734. SArk
- 183 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 05.50. Spk 22852. SArk
- 184 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 06.20. Spk 22852. SArk
- 185 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 14.15. Spk 22852. SArk
- 186 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 187 Kilin, s. 993
- 188 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 17.20. Spk 22852. SArk
- 189 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 18.10. Spk 22852. SArk
- 190 Kilin, s. 992

- 191 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 19.40. Spk 22852. SArk
- 192 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 6.8. kello 21.45. Spk 22852. SArk
- 193 Kilin, s. 993
- 194 Lassi Saressalo: Päämajan kaukopartiot jatkosodassa s. 272-273
- 195 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 05.35. Spk 22852. SArk
- 196 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 06.50. Spk 22852. SArk
- 197 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 13.55. Spk 22852. SArk
- 198 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 199 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 14.30. Spk 22852. SArk
- 200 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 15.30. Spk 22852. SArk
- 201 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 17.30. Spk 22852. SArk
- 202 Juutilainen, s. 112
- 203 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 7.8. kello 18.40. Spk 22852. SArk
- 204 3/I/Er krhR 280 Luovejärven maastossa sv 7.8.44 kuulustelukeskus 2 N=181.
Tulo 5734. SArk
- 205 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. kello 05.30. Spk 22852. SArk
- 206 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. kello 06.30. Spk 22852. SArk
- 207 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. kello 08.00. Spk 22852. SArk
- 208 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. kello 14.00. Spk 22852. SArk
- 209 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. kello 14.25. Spk 22852. SArk
- 210 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. kello 14.40. Spk 22852. SArk
- 211 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. kello 19.20. Spk 22852. SArk
- 212 Kilin, s. 990-992
- 213 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirjan liitteet (spk) 8.8. Liite 58. Spk 22853. SArk
- 214 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 8.8. Spk 22852. SArk
- 215 Juutilainen, s. 121

- 216 HuoltoJ/Er.Pst.Psto33 Vellivaara sv. 8.8.44 Kuulustelukeskus 2 No 134. Tulo
5734. SArk
- 217 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 9.8. kello 06.00. Spk 22852. SArk
- 218 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 9.8. kello 14.00. Spk 22852. SArk
- 219 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 9.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 220 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 9.8. kello 18.00. Spk 22852. SArk
- 221 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 9.8. kello 18.20. Spk 22852. SArk
- 222 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 9.8. Spk 22852. SArk
- 223 Manninen - Liene, s. 422
- 224 Kilin, s. 994
- 225 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 10.8. kello 05.10. Spk 22852. SArk
- 226 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 10.8. kello 06.00. Spk 22852. SArk
- 227 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 10.8. kello 12.10. Spk 22852. SArk
- 228 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 10.8. kello 18.20. Spk 22852. SArk
- 229 Manninen - Liene, s. 423
- 230 II AKE hallinnollinen tsto N:o 4272/x/26 sal. 10.8.44. Tulo 5734. SArk
- 231 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 11.8. kello 06.05. Spk 22852. SArk
- 232 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 11.8. kello 06.20. Spk 22852. SArk
- 233 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 11.8. kello 13.00. Spk 22852. SArk
- 234 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 11.8. kello 17.00. Spk 22852. SArk
- 235 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 11.8. kello 17.20. Spk 22852. SArk
- 236 Ratsuväkiprikaatin esikunta No 751/op/151.b.sal 11.8.44. Tulo 5734. SArk
- 237 21. Pr esikunta N:o 1402/III/2.sal 11.8.44 klo 18.00. Tulo 5734. SArk
- 238 Kuulustelukeskus 2 N:o 106/1/1/sal. 11.8.44. Tulo 5734. SArk
- 239 Kuulustelukeskus 2 N:o 119/I/2/sal. 11.8.44. Tulo 5734. SArk
- 240 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 12.8. kello 05.20. Spk 22852. SArk
- 241 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 12.8. kello 14.00. Spk 22852. SArk

- 242 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 12.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 243 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 12.8. kello 18.30. Spk 22852. SArk
- 244 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 12.8. kello 18.30. Spk 22852. SArk
- 245 Rajajääkäri Prikaatin esikunta N:o 579/II/63 sal 12.8.44. Tulo 5734. SArk
- 246 3. MeriJvPr, 69 MeriJvPr, JR 55 ja JR 63/176 D., Er. LiekinheitinK 194 sv 8.8.-
12.8.44 kuulustelukeskus 2 N=78, 131, 149, 170, 174, 177, 182, 185, 186 ja
187. Tulo 5734. SArk
- 247 Kilin, s. 994-995
- 248 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 13.8. kello 06.20. Spk 22852. SArk
- 249 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 13.8. kello 14.00. Spk 22852. SArk
- 250 Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja (spk) 13.8. kello 14.20. Spk 22852. SArk
- 251 P. Linsuri: Ilomantsin taistelu v.1944 (Taktillinen vertailu ja tutkimus operaati-
osta, jossa molemmat osapuolet toimivat korpiolosuhteissa), Diplomityö 1963,
s. 36

LÄHTEET

1. ARKISTOLÄHTEET

1.1 Sota-arkisto (SArk)

Heiskanen Raimo: Saadun tiedon mukaan. Päämajan johtama tiedustelu 1939-1945 (Pk-2309/8)

Heiskanen Raimo: Saadun tiedon mukaan. Historiaan liittyviä lähteitä, tutkimuksia, ym. (Pk-2309/28)

Ryhmä Raappanan sotapäiväkirja 26.7.-13.8.1944 (spk 22852)

Ryhmä Raappanan esikunta (tulo 5734)

2. MUISTELMAT

E. J. Raappanan muistojulkaisu. Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy Joensuu 1971

Nykänen Heikki: Sissisotaa, sissipäällikön muistelmia jatkosodasta ja Lapin sodasta. Offset-piste Ky 1983

3. JULKAISTUT LÄHTEET

Heiskanen, Raimo: Saadun tiedon mukaan... Päämajan johtama tiedustelu 1939-1945. Kustannusosakeyhtiö Otava Keuruu 1989

Juhola, Aimo E. - Paulaharju, Jyri - Strömberg, Georg Eric: Päämajan hukatut kuukaudet. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 2004

Juutilainen, Antti: Ilomantsi - Lopultakin voitto. Kirjapaino Oy west Point Rauma 1994

Juutilainen, Antti: Ilomantsi – Suomen armeija ottaa viimeisen sanan, Teoksessa Jatkosodan taistelut. Gummerus kirjapaino Oy Saarijärvi 2002

Kilin, Juri: Ilomantsin taistelut 21.7.-9.8.1944 – venäläinen näkökulma, Teoksessa Jatkosodan pikkujättiläinen. WSOY Helsinki 2005

Koskimaa, Matti: Karhumäestä Ilomantsiin. WS Bookwell Oy Porvoo 2000

Kukkonen, M: Osasto Partisen toiminta Ilomantsin taistelussa heinä- elokuun vaihteessa 1944. Tutkielma 1979

Liene, Timo: Radiotiedustelu - jatkosodan äänetön sotilas, Teoksessa Salaisen sodan sivut. Gummerus Kirjapaino Oy Saarijärvi 2003

Linsuri, P: Ilomantsin taistelu v.1944 (Taktillinen vertailu ja tutkimus operaatiosta, jossa molemmat osapuolet toimivat korpiolosuhteissa), Diplomityö 1963

Manelius, Jari: Joukkojen suorittama sotavankien kuulustelu Suomessa ja Neuvostoliitossa toisen maailman sodan aikana, Diplomityö 1993

Manninen, Ohto - Liene Timo: Stella Polaris Suomalaista sotilastiedustelua. Editra Prima Oy Helsinki 2002

Nyman, Tomi: Yhtymien harjoittaman tiedustelutoiminnan järjestelyt Maaselän kannaksella asemasodan aikana 1942-1944, Tutkielma 2002

Platonov, S.P: Taistelut Suomen rintamalla 1941-1944. Yhteiskirjapaino Oy Helsinki 1976

Roiha R: Sissi- ja kaukopartiotoimintaa Suomen sodassa 1941-1944. Diplomityö 1973

Saressalo, Lassi: Päämajan kaukopartiot jatkosodassa. WSOY Juva 1987

Saressalo, Lassi: Kaukopartiot tiedustelutehtävissä, Teoksessa Salaisen sodan sivut. Gummerus Kirjapaino Oy Saarijärvi 2003

Setälä R.J: Voimien suuntaaminen Ilomantsin taisteluun v.1944 ja käyttö taistelun aikana. Oppilasesitelmä 1958

Taskila K: URR:n hyökkäys Ilajanjärven - Luovejärven kannakselta 31.7.-10.8.1944. Tutkielma 1967

Tiedusteluopas. Kustannusosakeyhtiö Otava Helsinki 1940

Tuunainen, Pasi: Enemmän kuin torjuntavoitto – Ilomantsin mottitaistelut 30.7.-9.8.1944, Teoksessa Jatkosodan pikkujättiläinen. WSOY Helsinki 2005

Vansjärveltä Ilomantsiin – Venttiprikaatin taistelujen tie 1943-1944. Painovalmiste Ky Helsinki 1993

Viitasaari, Yrjö: Päämajan johtama tiedustelu, Teoksessa Salaisen sodan sivut. Gummerus Kirjapaino Oy Saarijärvi 2003

LIITTEET

Liite 1	Lyhenteet
Liite 2	Sotatoimialueen yleiskartta
Liite 3	Ilomantsin alueen sotatoimikartta
Liite 4	Ryhmä Raappanan hyökkäyksen toteutus
Liite 5	Ryhmä Raappanan päiväkäsky
Liite 6	Ylipäällikön päiväkäsky

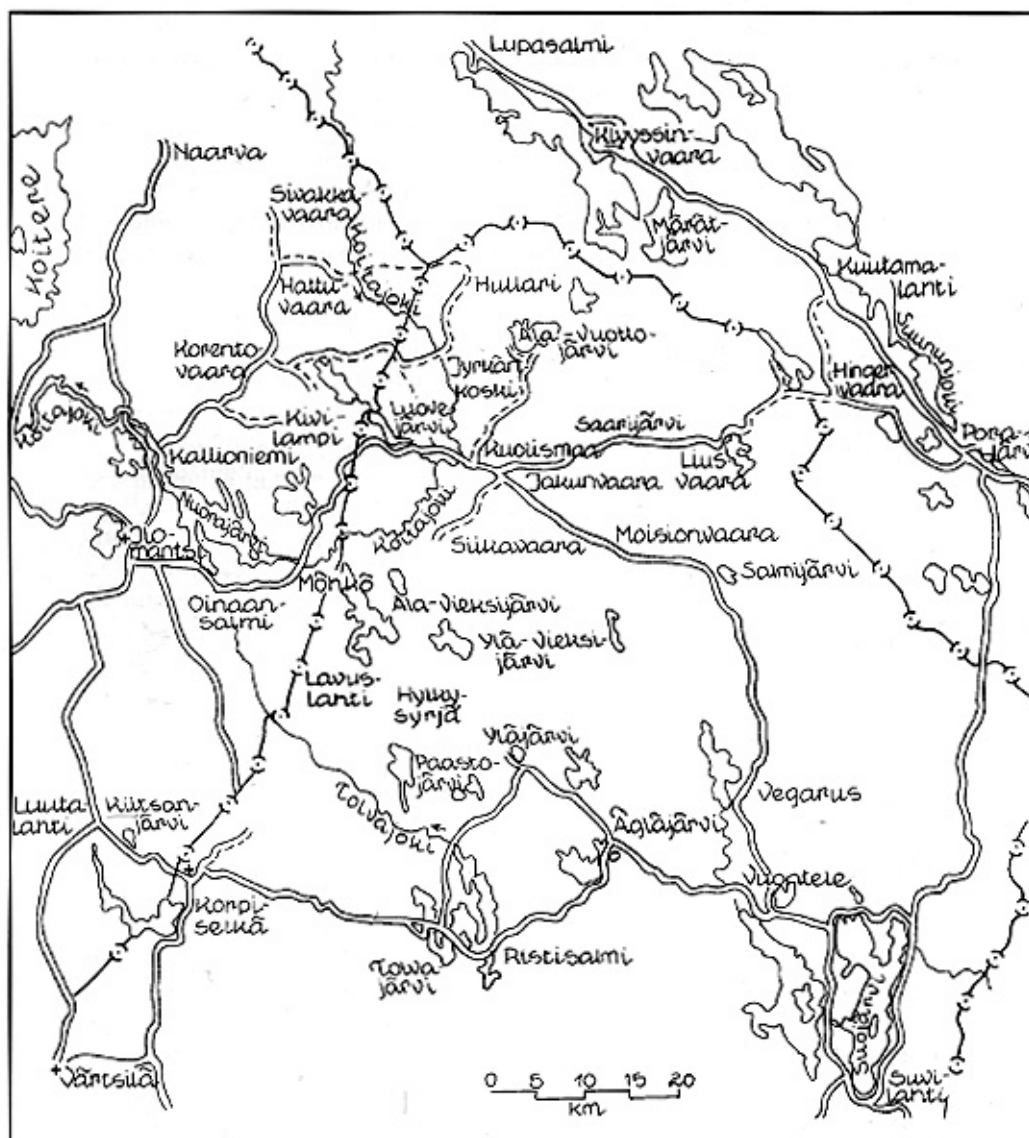
 LIITE 1

Lyhenteet

A	Armeija
AKE	Armeijakunnan esikunta
D	Divisioona
Er.Ins.Rak.Pr	Erillinen Rakentajaprikaati
Er.P 4	Erillinen Pataljoona 4
HRR	Hämeen Ratsurykmentti
Il-2	Iljushin-2 (maataistelukone)
JP	Jääkäripataljoona
JR	Jalkaväkirykmentti
KrhR	Kranaatinheitinrykmentti
KTR	Kenttätykistörykmentti
LeR. 4	Lentorykmentti 4
MeriJvPr	Merijalkaväkiprikaati
PE-2	Petlyakov-2 (syöksypommikone)
Pr	Prikaati
Ps.Pr	Panssariprikaati
Pst	Panssarintorjunta
Psto	Patteristo
RajaJPr	Rajajääkäriprikaati
Rang.K	Rangaistuskomppania
RJP	Rajajääkäripataljoona
RTK	Radiotiedustelukeskus
Tied. 1.	Tiedustelutoimisto
Tied. 2.	Viestitiedustelutoimisto
TykR	Tykistörykmentti
URR	Uudenmaan Rakuunarykmentti

LIITE 2

Sotatoimialueen yleiskartta

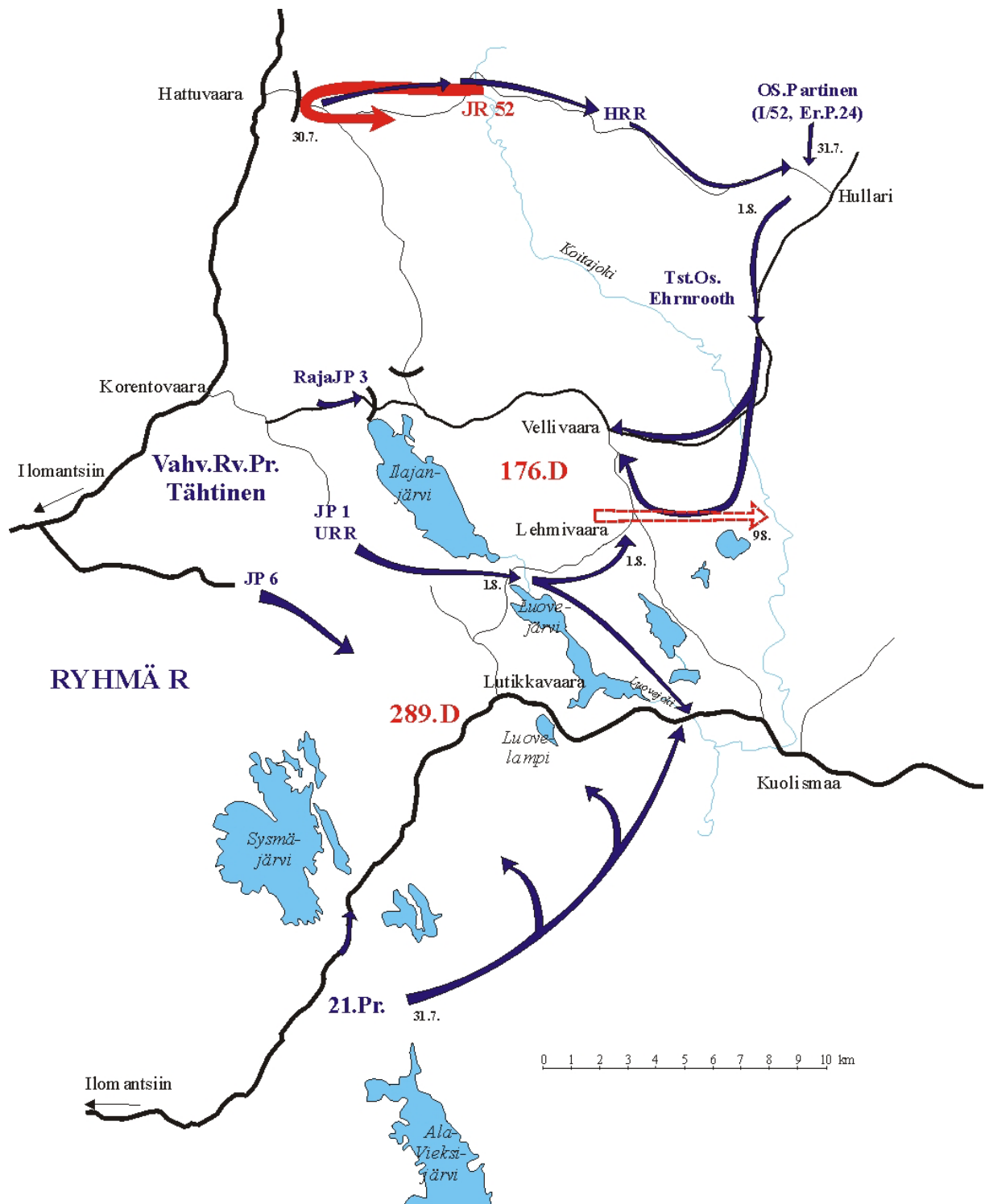
Lähde: Juutilainen, Antti: Ilomantsi - Lopultakin voitto.

Voitto Ilomantsissa 26.7-13.8.1944

LIITE 4

Ryhmä Raappanan hyökkäyksen toteutus

Kartta 2: Raappanan ryhmän hyökkäyksen toteutus.

Lähde: Juutilainen, Antti: Ilomantsi – Suomen armeija ottaa viimeisen sanan, Teoksessa Jatkosodan taistelut.

LIITE 5

Ryhmä Raappanan päiväkäsky

RYHMÄ R:n ESIKUNTA
No 90/Kom.

RYHMÄ R:n PÄIVÄKÄSKY No 1.

Ilomantsin tuhoamistaistelujen, joissa vihollisen 176 ja 286 divisioonat lyötiin, päättyessä, kiitän alaisieni prikaatien ja joukko-osastojen herroja komentajia, herroja upseereita, aliupseereita ja miehiä siitä esimerkillisestä taisteluhengestä, jota jokainen osoitti paikallaan raskaitten taistelujen aikana. Olen ylpeä siitä, että olen saanut komentaa näinä kunniakkaina taistelujen päivinä miehiä, jotka ovat osoittaneet rohkeutta, korkeaa taistelutaitoa ja ennenkaikkea miehistä mieltä ja suomalaista sitkeyttä, silloin kun vaara uhkaa maamme ja kansaamme. Olen teissä jokaisessa löytänyt uskollisen suomalaisen sydämen, joka on kansamme ja maamme pettämätön tuki ja turva. Rinnaltamme sankareina poistuneita taistelutovereita muistakaamme aina kunnioituksella ja kiitoksella.

Komentopaikassa 13.8.44

Ryhmä R:n komentaja
Kenraalimajuri E.J.Raappana

Lähde: Vansjärveltä Ilomantsiin.

LIITE 6

Ylipäällikön päiväkäsky

PÄÄMAJA

15.8.1944

YLIPÄÄLLIKÖN PÄIVÄKÄSKY

No 128

Ankarat puolustustaistelut ovat kaikkialla rintamillamme johtaneet siihen, että vihollisarmeijoiden rynnistys on pysäytetty. Ilomantsin suunnalla joukkomme vanhojen perinteiden mukaisesti saartoivat kahden divisioonan voimin hyökänneen ylivoimaisen vihollisen sekä löivät ja valtaosaltaan tuhosivat sen ankarissa mottitaisteluissa. Nämä kaksi viikkoa kestäneet erämaataistelut runsaine sotasaaliineen ovat jälleen antaneet loistavan todisteen johdon etevyydestä sekä taistelijaimme neuvokkuudesta, sitkeydestä ja oikeasta korpisoturihengestä.

Lausun kiitokseni ja tunnustukseni tämän menestyksellisen operaation johtajille, komentajille sekä kaikille taisteluun osallistuneille joukoille.

Mannerheim